

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Факультэт культуралогіі і сацыякультурнай дзейнасці
Кафедра культуралогіі

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры
культуралогіі

_____ А.І. Смолік
_____ 2021 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта
культуралогіі
і сацыякультурнай дзейнасці
_____ Н.Я. Шалупенка
_____ 2021 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС

**ПРАБЛЕМНАЕ ПОЛЕ ДАСЛЕДАВАННЯЎ
У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРАЛОГІІ**
для спецыяльнасці ІІ ступені вышэйшай адукацыі
1-21 80 13 Культуралогія

Складальнікі:

Смолік А.І., загадчык кафедры культуралогіі, доктар культуралогіі,
прафесар;

Кухто Л.К., прафесар кафедры культуралогіі, кандыдат культуралогіі,
дацэнт

Разгледжана і зацверджана
на пасяджэнні Савета ўніверсітэта 20.04. 2021
пракакол № 8

Складальнікі:

А.І. Смолік, загадчык кафедры
культуралогіі ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры
і мастацтваў”, доктар культуралогіі, прафесар;

Л.К. Кухто, прафесар кафедры
культуралогіі ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры
і мастацтваў”, кандыдат культуралогіі, дацэнт

Рэцэнзенты:

М.М. Сакалоўская, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін
установа адукацыі “Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі”, кандыдат
культуралогіі, дацэнт;

Д.В. Герасіме́нак, загадчык кафедры гісторыі Беларусі і
музэязнаўства ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры
і мастацтваў”, кандыдат культуралогіі.

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння:

Кафедрай культуралогіі

(пратакол ад 18.03.2021 № 9);

Саветам факультэта культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці

(пратакол ад _____ № _____)

ЗМЕСТ

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	4
2. ТЕАРЭТЫЧНЫ РАЗДЕЛ.....	8
2.1 Канспект лекцый.....	8
3. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	65
3.1 Тэматыка семінарскіх заняткаў.....	65
4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЯ ВЕДАЎ.....	66
4.1 Пералік пытанняў па тэмах семінарскіх заняткаў.....	66
4.2 Пытанні да заліку.....	73
5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЕЛ.....	76
5.1 Вучэбная праграма.....	76
5.2 Асноўная літаратура.....	94
5.3 Дадатковая літаратура.....	95

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Уся гісторыя айчыннай культуралагічнай думкі ўяўляе сабой непарыўны працэс спасціжэння духоўных з'яў і працэсаў як часткі быцця беларускага этнаса. Вытокі асэнсавання аб'ектыўнай ісціны ў галіне духоўнага асваення рэчаіснасці неабходна шукаць у культурным вопыце старажытнаславянскіх народаў, якія пачалі засяляць тэрыторыю сучаснай Беларусі ў першыя стагоддзі новай эры. У УІІ-Х стст. усходнеславянскі этнас ужо стварыў адметную культуру, якая увабрала ў сябе элементы культуры балтаў і іншых суседніх супольнасцей.

Айчынная фундаментальная культуралогія адносна нядаўна набыла статус сацыяльна-гуманітарнай навуковай дысцыпліны. Але за чвэрць стагоддзя дасягнула сталага ўзроўню развіцця і ўжо характарызуецца пэўнай сістэмнасцю, якая дазваляе прэтэндаваць на асэнсаванне шэрагу праблем, якія ў сумежных навуках да гэтага часу не атрымалі глыбокага асвятлення. Прадметнай галіной культуралогіі з'яўляецца тэарэтычнае пазнанне феномена культуры, як духоўнай сферы грамадскага жыцця, як каштоўнаснага аспекту духоўнай складаючай чалавека, распрацоўка катэгарыяльнага апарату і метадаў даследавання.

У ХХ ст. грамадская думка цалкам вызвалілася ад абмежаванага, вузкага разумення культуры, якое мела рамантычнае, суб'ектыўнае адценне. Рэфлексія перамясцілася ў сферу пазнання ўсяго свету створанай чалавекам "другой прыроды", выкарыстоўваючы ў гэтым пазнанні агульнапрынятыя ў навуцы метады. Узбагачэнне тэорыі і гісторыі культуры ў ХХ ст. звязана з ідэямі герменэўтыкі, семіётыкі, структуралізма, феноменалогіі, якія адначасова з'яўляюцца таксама і навуковымі кірункамі, і метадалогіяй даследавання з'яў і працэсаў беларускай культуры.

Сучасны культуралагічны дыскурс уяўляе сабой шырокі спектар аналізу культуры, прадстаўлены шматлікімі тэорыямі і канцэпцыямі. Больш таго, сёння культуралагі абавязана і на ўласна культуралагічныя метады аналізу, якія выкарыстоўваюцца не толькі ў спецыялізаваных даследаваннях культуры, але і ў іншых галінах ведаў. Нельга не заўважыць у другой палове ХХ ст. значнай актывізацыі даследчай і навукова-метадычнай працы ў галіне культуралогіі ў Беларусі. Працы Я. М. Бабосава, Я. Д. Грыгаровіч, Ч. С. Кірвеля, М. І. Крукоўскага, М. А. Мажэйка, А. С. Майхровіча, І. В. Марозава, У. Ф. Мартынава, А. А. Павільча, У. П. Скараходава, А. І. Смоліка, А. А. Сушы, Э. А. Усоўскай, і іншых раскрываюць тэарэтычныя асновы, сутнасць і марфалогію культуры. Абавязаныя на тэарэтычную спадчыну

айчынных мысляроў мінулых стагоддзяў сучасныя беларускія культуралагі даследуюць спецыфіку фарміравання нацыянальнай культуры, яе функцыянаванне ва ўмовах трансфармацыйных працэсаў, якія адбываюцца ў XXI ст. У рамках беларускай культуралагічнай школы створана шэраг прац па гісторыі станаўлення і развіцця культурфіласофскай думкі на землях Беларусі. Сярод іх вылучаюцца манаграфіі У. М. Конана []. Развіццё філасофскіх поглядаў у Беларусі ў эпоху Асветніцтва даследваў Э. К. Дарашэвіч. На жаль, айчыннымі культуралагамі да сённяшняга часу не створана комплексная праца, у якой з пазіцыі сучасных дасягненняў у галіне культуралогіі быў бы прааналізаваны працэс станаўлення і развіцця імпліцытных і экспліцытных культуралагічных ведаў у Беларусі. У дадзеным вучэбна-метадычным комплексе робіцца першая спроба сістэмна прадставіць працэс фарміравання айчыннай гісторыі культуралогіі.

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне *“Культурна-антрапалагічныя даследаванні XIX – першай палове XX века”* з’яўляецца інавацыйным рэсурсам, стымулюючым працэс грамадска-палітычнай сацыялізацыі магістрантаў, фарміруе творчае, спрыяльнае для дыялога і калектыўнага пошуку ісціны інфармацыйнае асяроддзе, узбагачае каштоўнасны змест вывучаемых магістрантамі культуралагічных ведаў, у тым ліку і культурантрапалагічных, навыкаў даследчыка духоўнай і матэрыяльнай культуры. Ён уключае не толькі лекцыйны матэрыял, але і неабходныя магістранту сістэмныя па характару і структуры метадычныя распрацоўкі. Прафесійна распрацаваны комплекс уяўляе сабой інтэрактыўны механізм грамадскай сацыялізацыі асобы спецыяліста сацыякультурнай сферы, якасную дыягностыку ведаў, уменняў і навыкаў.

Практыка выкарыстання ВМК па культуралогіі (прафелізацыя культурная антрапалогія) дазваляе разглядаць яго як сапраўдную інавацыйную вучэбна-метадычную літаратуру, якая забяспечвае мэтанакіраванае фарміраванне сацыяльна-прафесійнай кампетэнтнасці будучага спецыяліста сферы культуры. Іманентны патэнцыял комплексу выяўляецца ў рацыянальным спалучэнні і ўзаемадзеянні ў вучэбна-выхаваўчым працэсе традыцыйных і інавацыйных метадаў, якія забяспечваюць мабільныя і ўстойлівыя “зваротныя сувязі” паміж выкладчыкам і магістрантамі. Па сваёй структуры і зместу ВМК з’яўляецца альтэрнатывай метадыкам, якія выкарыстоўваліся ў вышэйшых навучальных установах на першай ступені культуралагічнай адукацыі. Комплекс уяўляе сабой сістэмны, універсальны арганізацыйна-метадычны інструмент, які адпавядае акадэмічным крытэрыям: фундаментальнасці, інфарматыўнасці, сацыякультурнай накіраванасці. Яго метадычны і інфармацыйна-аналітычны

патэнцыял садзейнічае раскрыццю і ўзбагачэнню творчых магчымасцей магістрантаў, рэалізацыі функцый культуралогіі як інтэгрэтыўнай сацыяльна-гуманітарнай дысцыпліны.

Канцэптуальна-базовы сегмент ВМК па культуралогіі гэта – змест адрасаваных аўдыторыі магістрантаў тэкстаў лекцый, якія адпавядаюць патрабаванням міждысцыплінарнай інтэграцыі і сучаснай інфармацыйнай парадыгмы грамадскай думкі. Глыбокі інтарэс і давер да культуралогіі, асабліва культурнай антрапалогіі, выклікаюць лекцыі, так як яны не дубліруюць змест сацыяльна-гуманітарных дысцыплін, выкладаемых на першай ступені.

У навукова-метадычны кампанент ВМК па курсу дысцыпліне “Культурна-антрапалагічныя даследаванні XIX – першай палове XX века”

акрамя тэкстаў лекцый уваходзяць іншыя ўзаемазвязаныя элементы: вучэбная праграма, планы семінарскіх заняткаў, тэсты розных узроўняў складанасці, трэнінгі па шэрагу раздзелаў, пералік тэарэтычных і практычных праблем для рэфератаў, найбольш значныя фрагменты арыгінальных тэкстаў заснавальнікаў культурнай антрапалогіі, слоўнік культуралагічных дэфініцый, кантрольныя пытанні да заліка і экзамена, метадычныя парады магістрантам і выкладчыкам, наглядна-графічныя матэрыялы, спіс літаратуры і г.д.

Выкарыстанне дадзенага ВМК прадуглежвае творчы падыход да структурывання лекцыйнага матэрыяла, выбару праблем для дыскусій, актуальнай тэматыкі студэнтскіх даследаванняў, увядзенне ў лекцыі і семінарскія заняткі наглядна-графічнага, відэа-і-гука раду, інфармацыйна-аналітычных фрагментаў, інтэрпрэтацый, афарызмаў, тэрміналагічнага слоўніка.

Безумоўнай перавагай ВМК па культуралогіі з’яўляецца яго інавацыйны рэсурс, які абумоўлены гарманічным узаемадзеяннем яго элементаў: навукова-метадычным, ідэйна-выхаваўчым, арганізацыйна-метадычным. Комплекс уключае у сябе поўны і гарманічны вучэбна-метадычны набор матэрыялаў, якія неабходны магістрантам для паспяховага засваення тэорыі і гісторыі культуры. Яны скурпулёзна распрацоўваліся аўтарам, апрабраваліся ў вучэбным працэсе, на навукова-метадычных канферэнцыях, верыфіцыраваліся, рэцэнзаваліся на прадмет іх публікацыі

Канцэптуальна-базовы сегмент ВМК па культуралогіі гэта – змест адрасаваных аўдыторыі магістрантаў тэкстаў лекцый, якія адпавядаюць патрабаванням міждысцыплінарнай інтэграцыі і сучаснай інфармацыйнай парадыгмы грамадскай думкі. Тэксты ўяўляюць сабой інфармацыю тэарэтычна-практычнага характару ў выглядзе сукупнасці звестак аб новых

артэфактах, з'явах і працэсах у матэрыяльнай і духоўнай культуры, а таксама адпаведныя прыклады і парады выкарыстання атрыманых тэарэтычных ведаў у сацыякультурнай практыцы. Дыдактычнае прызначэнне лекцыйнага матэрыяла заключаецца ў тым, каб увесці магістрантаў у культурную антрапалогію, азнаёміць з яе асноўнымі прынцыпамі, катэгорыямі, заканамернасцямі, паказаць яе метадалогію і логіку, значэнне культурантрапалагічных канцэпцый для сацыякультурнай практыкі. Глыбокі інтарэс і давер да культурнай антрапалогіі выклікаюць лекцыі, якія не дубліруюць змест іншых сацыяльна-гуманітарных дысцыплін, пазбаўлены маніпуляцый з інфармацыяй, якая размешчана ў глабальнай і айчыннай інфармацыйнай прасторы. Выклікаюць водгук у магістрантаў праўдзівыя факты аб сацыякультурнай сітуацыі ў Беларусі, бліжэй і далёкім замежжы, праблемы, «нязручныя», дыскусійныя, непасрэдна звязаныя з сацыякультурнай дынамікай.

У навукова-метадычны кампанент ВМК па культуралогіі акрамя тэкстаў лекцый уваходзяць іншыя ўзаемазвязаныя элементы: вучэбная праграма, планы семінарскіх заняткаў, тэсты розных узроўняў складанасці, трэнінгі па шэрагу раздзелаў праграмы, пералік тэарэтычных і практычных праблем для рэфератаў, курсавых і дыпломных работ, найбольш значныя фрагменты арыгінальных тэкстаў заснавальнікаў навукі аб культуры, слоўнік культуралагічных дэфініцый, кантрольныя пытанні да заліка і экзамена, метадычныя парады студэнтам і выкладчыкам, наглядна-графічныя матэрыялы, спіс літаратуры і г.д.

Такім чынам, ВМК па “Культуралогіі (прафелізацыя Культурная антрапалогія)” якасна адрозніваецца сваёй архітэктонікай (структурай, стылем тлумачэння тэорыі і сацыякультурнай практыкі, навукова-метадычным забеспячэннем) ад традыцыйнай вучэбнай літаратуры.

Пры яго складанні ўлічваліся змены ў інфармацыйнай плыні сучаснага грамадства, міжкультурнай камунікацыі, выклікі глабалізацыі, узаемасувязь тэорыі культуры і сацыякультурнай практыкі.

На наш погляд, прапануемы вучэбна-метадычны комплекс адпавядае структуры, зместу і патрабаванням дзяржаўнага адукацыйнага стандарта; сучасным метадам навучання, дэмакратычным каштоўнасна-светапоглядным патэнцыялам, метадычным матэрыялам, якія неабходны магістрантам.

Комплекс уключае у сябе поўны і гарманічны вучэбна-метадычны набор матэрыялаў, якія неабходны магістрантам для паспяховага засваення культурантрапалагічных ведаў.

2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1 Канспект лекцый

Тэма 1. Сацыядынаміка беларускай культуры на мяжы тысячагоддзяў

Праблемы, аб якіх вялася размова вышэй, былі характэрны і для сучаснага беларускага грамадства. Акрамя таго, сацыякультурнае развіццё ў Беларусі мела спецыфічныя асаблівасці. У 2-й палове мінулага стагоддзя назіраецца крызіс савецкай культуры, які выклікаў змены каштоўнаснасэнасавага ядра манастылістычнай сацыялістычнай культуры, сістэмы патрэбнасцей, мэт і матывацый асобы, зніжэнне ўзроўню сістэмна-іерархічнай структураванасці, складанасці і поліфункцыянальнасці культурнага комплексу соцыуму, дамінаванне адмоўна накіраванага экзістэнцыяльнага стану індывіда. Дэградацыя падсістэмы каштоўнасных арыентацый, традыцыйнай маралі спарадзіла разнастайныя формы дэструкцыі сацыяльнага і асобнага характару: анамію, агрэсію, бунт, канфармізм, рытрызм, рытуалізм, эскапізм і інш. Такім чынам, на пераломным этапе грамадскага развіцця ў культуры ўзніклі дэструктыўныя механізмы, выкліканыя сацыяльным крызісам, рэзкімі зменамі ў агульным ладзе сацыякультурнай арганізацыі і рэгуляцыі калектыўных форм жыццядзейнасці людзей. У 80-х гг. XX ст. у беларускім грамадстве склаліся ўмовы для развіцця дэструктыўных працэсаў у сацыякультурнай сферы. Паглыбленне супярэчнасцей паміж савецкай культурай і яе суб'ектамі прывяло да паступовага размывання функцыянальнай цэласнасці і збалансаванасці сацыякультурнай сістэмы, у пэўным сэнсе яе дысфункцыі, парушэння сацыяльнага адзінства. Гэтую з'яву ў духоўнай сферы культуралагі абзначылі катэгорыяй «сацыякультурная дэструкцыя».

Ва ўмовах сацыякультурнай дэструкцыі развіваліся культурная талерантнасць, крэатыўнасць, варыятыўнасць, фарміруецца транзітыўная полістылістычная культура. Паралельна з разбурэннем ранейшых палітычных і эканамічных механізмаў і вылучэннем на першы план новых патрэбнасцей, інтарэсаў і мэт у беларускім грамадстве адбываецца інтэнсіўная сацыякультурная дзейнасць, што знаходзіць адлюстраванне ва ўзмацненні маргінальных з'яў у культуры. Найбольш хутка маргінальныя формы развіваліся ў мастацкай культуры.

Культурная разнастайнасць трансфармацыйнага грамадства стварыла

ўмовы для паступовых змен сацыякультурных арыентацый яго суб'ектаў, індывідуалізацыі культурнага жыцця і функцыянавання розных субкультур, якія маюць выразна акрэсленыя граніцы ведаў, нормаў, каштоўнасцей, узораў, уяўленняў, густаў, ідэалаў, традыцый. У сучасным беларускім грамадстве адначасова існуюць разнастайныя субкультуры.

Сацыядынаміка ў беларускім грамадстве мае пэўныя спецыфічныя асаблівасці. Культурныя працэсы ў ім носяць пераважна эвалюцыйны характар. Гістарычнае змяненне культуры адбываецца паступова, без вострай сацыяльнай барацьбы, у выглядзе дэсемантызацыі яе асобных рыс і форм. Узнікненне новых культурных форм ажыццяўляецца па розных мадэлях: па шляху эвалюцыі ўскладнення іх арганізацыі і структуры, павышэння яе ўстойлівасці і функцыянальнай універсальнасці; мадэрнізацыі ў бок узмацнення іх утылітарнасці і сацыяльнай эфектыўнасці; рэактуалізацыі класічных культурных форм і ўключэння іх у сацыяльную практыку; інтэграцыі новых культурных форм у існуючую культурную сістэму.

Ажыццяўляемыя ў беларускім грамадстве трансфармацыі прывялі да паступовага нарастання пазітыўных змен у сацыякультурнай сферы. З сярэдзіны 90-х гг. XX ст. пачынаецца якаясьці новы этап фарміравання транзітыўнай полістылістычнай культуры, якая характарызуецца паступовым развіццём антыдэструктыўных механізмаў.

Глыбока закранула сацыядынаміку беларускай культуры тэхнагенная катастрофа, якая ўзнікла ў выніку аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі (1986). У выніку яе наступстваў адбылося комплекснае і пралангіраванае дэструктыўнае ўздзеянне на ўсе бакі жыццезабеспячэння і жыццядзейнасці суб'ектаў беларускай культуры. У посткатастрофным соцыуме адбыліся рэзкія змены рэальнага быцця, парушэнне сацыяльна-псіхалагічных механізмаў адаптацыі асобы; фарміраванне каштоўнасцей арыентацый характарызуецца хваравітасцю, зніжэннем здольнасці асобы адэкватна рэагаваць на абставіны сацыякультурнага развіцця.

Абвяшчэнне ва ўмовах распаду СССР незалежнай унітарнай дэмакратычнай сацыяльна-прававой дзяржавы Рэспублікі Беларусь у 1991 г. актуалізавала пытанні дзяржаўна-культурнага будаўніцтва. Таму ў гэты перыяд цікавасць да вывучэння культуры істотна ўзрастае. Беларускія вучоныя сумесна з навукоўцамі сусветнай супольнасці спрабуюць адказаць на пытанне: «Што ўяўляе сабой гістарычны шлях чалавецтва – паслядоўнае развіццё па пэўнай схеме (стадыі, этапы) або ўзаемадзеянне розных тыпаў культурцывілізацый?» З такім аспектам аналізу цесна звязаны праблемы ўдасканалення культур, распрацоўкі мадэляў будучага развіцця і ўплыву чалавека на ход гісторыка-культурнага працэсу ў цэлым. У гэты час у

навукова-даследчых і вышэйшых навучальных установах Беларусі ствараюцца кафедры культуралогіі, у вучэбны працэс уводзіцца культуралагічны курс. Цікавае да дысцыплін культуразнаўчага цыкла з'яўляецца адной з найбольш прыкметных асаблівасцей сучаснай адукацыі. У працэсе культуралагічнай адукацыі моладзь рыхтуецца да асабістай арыентацыі ў сучасным свеце, да асэнсавання яе як сукупнасці культурных дасягненняў чалавечага грамадства. Культуралагічная адукацыя садзейнічае ўзаемаразуменню і прадукцыйным зносінам прадстаўнікоў розных культур. З улікам абазначаных асаблівасцей развіталася беларуская навуковая культуралагічная школа, якая пачала фарміравацца ў 1-й палове ХХ ст. Асноўнымі кірункамі яе даследаванняў з'яўляюцца заканамернасці развіцця і функцыянавання культуры як цэласнасці, спецыфічнай функцыі і мадальнасці чалавечага быцця. Беларускія культуралагі займаюцца вывучэннем канкрэтна-гістарычных з'яў і феноменаў нацыянальнай і сусветнай культуры.

Тэма 2. Распрацоўка тэарэтыка-метадалагічных праблем культуры ў айчыннай гуманітарыстыцы

У цэнтры ўвагі айчынных культурологаў, філосафаў і сацыёлагаў у разглядаемы перыяд былі праблемы функцыянавання і развіцця духоўнай і матэрыяльнай культуры. Прадметам даследавання культуролога з'яўляліся артэфакты культуры, прасторавае і часовае арганізацыя іх формы, свет каштоўнасцей, сімвалаў і знакаў як спосабаў існавання культуры, спосабаў яе ўспрымання як «сваёй», так і «чужой». Акрамя таго, прадстаўнікі гуманітарных навук вывучалі працэсы пераемнасці розных культур – ад культур этнасаў да культур нацый, разнастайныя працэсы ўзаемадзеяння розных культур – ад дыфузіі культур да інтэрферэнцыі, ад дыялогу паміж культурамі да супярэчнасцей паміж культурамі і цывілізацыямі. У працэсе даследавання выкарыстоўваліся разнастайныя метады, якія сфарміраваліся ў гуманітарных навук. Сярод іх найбольш прыярытэтнымі былі метады параўнальна-гістарычнага аналізу, эвалюцыянізму, тыпалогіі, структура-функцыянальны метады, біяграфічны метады, метады кантэнт-аналізу і інш.

Даследчыкі звярталіся да аднаго з мноства аспектаў існавання матэрыяльнай ці духоўнай культуры, да аднаго з яе вельмі разнастайных працэсаў, для таго каб, зыходзячы з канкрэтнасці аспекту, формы, працэсу, асэнсаваць культуру як цэласнасць, як шматузроўневую сістэму.

Фундаментам айчыннай культуралогіі з'яўляецца філасофія культуры, якая вызначае важнейшы фактар у асэнсаванні ўсёй культуры і яе разнастайных сегментаў. У папярэдніх раздзелах дадзенага дапаможніка мы

адзначалі, што на ўсіх этапах гісторыі фарміравання культуралагічнай думкі філосафы мелі самае непасрэднае дачыненне да вывучэння культуры. Сучасныя беларускія філосафы працягвалі традыцыі сваіх папярэднікаў і эфектыўна займаліся вывучэннем сусветнай і айчыннай культуры.

Адным з прадметаў культуралагічных даследаванняў беларускага філосафа Яўгена Міхайлавіча Бабосава (нар. у 1931 г.) з'яўляецца асоба стваральніка культуры і адначасова яе прадукту.

У аснове яго канцэпцыі асобы знаходзіцца ідэя, што асоба – гэта хутчэй не суб'ект творчасці, а пасрэднік паміж ніжэйшым і вышэйшым светам. Чалавек, паводле меркавання акадэміка Нацыянальнай АН Беларусі, з'яўляецца суб'ектам адносін і свядомай дзейнасці. Я.Бабосаў прыходзіць да высновы, што асоба фарміруецца пад уплывам грамадскіх адносін, культуры, непасрэднай сацыякультурнай прасторы. У яго працы «Маральная культура асобы» (1985) паказаны адрозненні паняццяў «індывід» і «індывідуальнасць». Пад індывідам філосаф разумее асобнага прадстаўніка чалавечага роду, а індывідуальнасць, на погляд даследчыка, ёсць сукупнасць рыс, якія адрозніваюць пэўнага індывіда ад усіх іншых.

У манаграфіі Я.Бабосава развіваюцца ідэі П. Біцылі, І. Грэўса, П. Карсавіна аб узаемаадносінах культуры і асобы. Ён аналізуе працэс станаўлення маральнай культуры, прасочвае эвалюцыю ўяўленняў грамадства аб дабры і зле, справядлівасці і дабрачыннасці, абавязку і гонары і інш. Аўтар манаграфіі лічыць мараль неад'емнай часткай, нават ядром культуры. Таму фарміраванне ў людзей характэрных пэўнаму грамадству, класу маральных якасцей і нормаў паводзін з'яўляецца важнейшай функцыяй культуры. Маральная культура фарміруецца пад уплывам выхавання, жыццёвага вопыту, працоўнай дзейнасці, уздзеяння мастацтва, уласнага імкнення да самаўдасканалення. Маральныя нормы, прынцыпы вельмі важныя ў рэгуляцыі дзейнасці чалавека ў грамадстве і атрымліваюць каштоўнаснае абгрунтаванне ў выглядзе ідэалаў добра і зла, справядлівага і несправядлівага і інш. На погляд філосафа, маральная культура ўключае культуру этнічнага мыслення, культуру пачуццяў, культуру паводзін, этыкет. Мараль не толькі рэгулюе паводзіны людзей, арыентуе іх у культуры, але і ўплывае на фарміраванне, станаўленне самога чалавека. Маральныя нормы не з'яўляюцца знешнім ў адносінах да чалавека імператывам. У працэсе іх засваення чалавекам яны пераўтвараюцца ва ўнутраны рэгулятар паводзін, трансфармуюцца з ведаў у перакананні, пераходзяць у прывычку. Мараль, адзначае Я. Бабосаў, выступае і як асаблівая форма зносін людзей, што дае аксіялагічную афарбоўку культуры, грамадству, свету.

Пытанні ўзаемаадносін чалавека, грамадства і культуры закранаюцца і ў

нуступных навуковых працах акадэміка: «Сацыяльныя аспекты навукова-тэхнічнай рэвалюцыі» (1976), «Чалавек на парозе рынку: сацыяльныя чаканні насельніцтва» (1992), «Катастрофы: сацыялагічны аналіз» (2000). У гэтых і іншых работах іх аўтар распрацаваў новыя канцэптуальныя падыходы да даследавання сацыякультурных аспектаў постіндустрыяльнага беларускага грамадства, уплыву навукі і тэхнікі на развіццё духоўнага свету чалавека.

Цыкл прац Я. Бабосава прысвечаны выяўленню сутнасці і зместу нацыянальнай ідэалогіі, беларускай ідэі. На думку філосафа, ідэалогія з'яўляецца неад'емнай часткай сацыяльнай рэчаіснасці, палітычнага і духоўнага быцця грамадства, спецыфічна арыентацыйна-каштоўнаснай свядомасцю, якая выражае інтарэсы розных сацыяльных супольнасцей і грамадства ў цэлым. Яе структуру складаюць веды, каштоўнасці, нарматывы, погляды, дзеянні, перакананні, валявы кампанент. У навуковы ўжытак Я. Бабосаў уводзіць паняцце «нацыянальная ідэалогія», якая ўключае сістэму поглядаў, заснаваную на прынцыпах агульнасці нацыі і прыярытэту яе інтарэсаў у розных сферах грамадскага жыцця. Рост нацыянальнай самасвядомасці ў нашай краіне прыводзіць да адраджэння нацыянальнай ідэалогіі, нацыянальнай культуры, мовы, традыцый, сімволікі. Ядром нацыянальнай ідэалогіі з'яўляецца беларуская ідэя, станаўленню якой паспрыялі сацыяльна-філасофскія і гуманістычныя ідэі Ф. Скарыны, С. Буднага, С. Полацкага, А. Гаруна, І. Абдзіраловіча, М. Багдановіча, Я. Купалы і інш. Нацыянальная ідэя, якая фарміруецца ў кантэксце традыцый нацыянальнай культуры, з'яўляецца крыніцай духоўнага ўзбагачэння, фарміравання гуманістычнага светапогляду, высокіх грамадзянскіх якасцей, адраджэння гістарычнай памяці і нацыянальнай самасвядомасці, пачуцця патрыятызму.

Асновы тэарэтычнай культуралогіі на шырокім факталагічным матэрыяле прадставіў у сваіх працах Мікалай Ігнатавіч Крукоўскі (1923–2013).

Сутнасць і роля культуры ў развіцці грамадства і чалавека разглядаюцца ў яго працах «Філасофія культуры. Уводзіны ў тэарэтычную культуралогію» (2000) і «Бляск і трагедыя ідэалаў: філасофскія эцюды пра ідэалы, дэмакратыю і сусвет» (2004). У перыяд фарміравання экспліцытных культуралагічных ведаў вельмі своечасова М. Крукоўскім былі прааналізаваны метадалагічныя падыходы да вывучэння культуры, якія сфарміраваліся раней у філасофіі культуры. Культуролаг сцвярджае, што пры вывучэнні сэнна тэорыі і культуры ўжо недастаткова «абапірацца толькі на філасофскую метадалогію, няхай сабе і ўтвораную на аснове лепшых дасягненняў філасофіі сусветнай» [2, с. 11]. У дадатак да лагічнай дэдукцыі ён прапаноўвае агульную тэорыю сістэм з цесна звязаным з ёй структурна-функцыянальным метадам. Паводле

меркавання філосафа, пры выкарыстанні гэтай тэорыі для культуралогіі адкрываюцца перспектыўныя ўзаемадэяванні з такімі канкрэтнымі навукамі, як семіётыка, тэорыя інфармацыі, матэматыка.

М. Крукоўскі паказвае, што тэорыя культуры не можа толькі развівацца чыста дэдуктыўнымі метадамі як бы строга яна не была вытрымана. «Тэорыя, – адзначае культуралаг, – павінна абапірацца і на эмпірыю навуковую, гэта значыць эмпірыю, якая скарыстоўвае не толькі механічны збор фактаў, але і пэўную іх класіфікацыю, сістэматызацыю і абагульненне, па магчымасці з выкарыстаннем статыстыкі і тэорыі імавернасцей» [2, с. 12].

У працы значную ўвагу надае яе аўтар месцу і ролі стылю ў культуралогіі. Вучоны лічыць, што «паняцце стылю смела можна было б увесці ў ранг катэгорыі агульнакультуралагічнай» [2, с. 12–13]. Спасылаючыся на О. Шпенглера, ён надае катэгорыі стылю статус асноўнага класіфікацыйнага культурна-гістарычнага тыпу.

Навуковай вартасцю прац М. Крукоўскага з'яўляецца аналіз дыялектычнай будовы культуры. У адрозненне ад культуралагаў, якія падзялялі культуру на два асноўныя структурныя ўзроўні: культуру матэрыяльную і культуру духоўную, ён уводзіць трэці сярэдзінны ўзровень – культура мастацкая. У мастацкай культуры, лічыць даследчык, як у сярэдзінным пласце культуры, скандэнсавана духоўнае і матэрыяльнае, унутранае і знешняе, змест і форма, якія выступаюць пэўнай рухомай раўнавазе, у супярэчлівым адзінстве [2, с. 131]. Аўтар не абмяжоўваецца разглядаць марфалогію культуры. М. Крукоўскі аналізуе катэгарыяльна-ацэначную і стылявую тыпалогію мастацкай культуры, яе структуру. Культуралаг нават разглядае будову паасобных відаў і жанраў мастацтва на ўзроўні мікраструктуры.

Вельмі глыбока разглядаецца культуралагам духоўна-культурная прастора і яе катэгарыяльная характарыстыка. Да асноўных культуралагічных катэгорый, якія адпавядаюць духоўнаму ўзроўню культуры, ён адносіць ісціну, дабро, мараль і права, святое і грахоўнае, рэлігію і царкву. У працы таксама вызначаюцца агульныя рысы структуры гэтых катэгорый.

Заслугоўваюць увагі меркаванні культуралага адносна цыклічнага развіцця культуры, што былі ім выказаны ў 1965 г. незалежна ад О. Шпенглера, А. Тойнбі і П. Сарокіна, тады малавядомых у савецкай навуцы. У тых жа працах, амаль на дваццаць гадоў абагнаўшы С. Хантынгтана, была пастаўлена актуальная праблема ўзаемадзеяння розных культур і цывілізацый.

Навуковыя інтарэсы М. Крукоўскага ахопліваюць філасофію, лінгвістыку, эстэтыку. Так, асноўныя палажэнні эстэтычнай канцэпцыі М.

Крукоўскага выкладзены ў працах «Логіка прыгажосці» (1965), «Асноўныя эстэтычныя катэгорыі: вопыт сістэматызацыі» (1974), «Кібернетыка і законы прыгажосці» (1977), «Номорpulcher. Чалавек прыгожы» (1983). Ён – аўтар шматлікіх артыкулаў і навуковых прац па праблемах станаўлення нацыянальнай самасвядомасці, узаемаадносін культуры і суверэнітэту народа.

Другая палова XX ст. адметная тым, што хрысціянскія тэолагі звярнуліся да праблем абгрунтавання рэлігіі, асэнсавання тэндэнцый развіцця мірскай культуры, сінтэзу рэлігіі і культуры. Шляхі хрысціянска-рэлігійнай інтэграцыі культуры ў шэрагу навуковых прац аналізуе беларускі культуролог Марына Аляксандраўна Мажэйка (нар. у 1958 г.). Акрамя аналізу асаблівасцей праваслаўна-багаслоўскага сінтэзу культуры, М. А. Мажэйка глыбока даследуе філасофію і культуру постмадэрнізму. Шматлікія аналітычныя артыкулы М. Мажэйкі, прысвечаныя розным аспектам гэтай плыні ў еўрапейскай філасофскай думцы, увайшлі ў энцыклапедычнае выданне «Постмадэрнізм» (2001). Іх аўтар адзначае, што сутнасцю постмадэрнізму з'яўляецца крытыка навукі, розуму, рацыяналістычнага пачатку, логікі. Сутнасць крытыкі навукі прадстаўнікамі постмадэрнізму (Ж. Ліатар, М. Фуко, Фукуяма і інш.), па меркаванні аўтара, заключаецца перш за ўсё ў тым, каб разгледзець яе як ідэалогію і інструмент улады. Навуковыя веды, лічаць ідэолагі постмадэрнізму, згубілі свой статус аб'ектыўных, незацікаўленых ведаў, сваю аб'ектыўную значнасць і сталі выразнікамі толькі волі да ўлады – над прыродай, над другім чалавекам, над сабой. Беларускі філосаф адзначае і такую адметнасць постмадэрнісцкай філасофіі, як разрыў з гісторыяй.

М. Мажэйка адзначае, што постмадэрнізм выступіў не толькі з крытыкай навукі, але і з крытыкай любой формы інтэграцыі культуры ў адзінае цэлае незалежна ад таго, ці гэта семіятычна зразумелая знакавая сістэма, ці адзіная сістэма каштоўнасцей [4].

Значная колькасць прац М. Мажэйкі тычацца праблем семіётыкі, сінергетыкі, метадалогіі нелінейных аналітык, мастацтва, філасофіі мовы, сацыяльнай філасофіі, культуралогіі.

Пытанні для самаправеркі

1. Пакажыце асноўныя рысы культуры постіндустрыяльнага грамадства.
2. Вызначыце змест і сутнасць глабальнай культуры.
3. Прааналізуйце прыкметы сацыякультурнай дэструкцыі ў беларускім грамадстве.
4. Акрэсліце навуковыя працы беларускіх філосафаў па праблеме

«Асоба і культура».

5. Вызначыце месца і ролю стылю ў культуры на падставе прац М. І. Крукоўскага.

Літаратура

1. Бабосов, Е. М. Структурныя модели адаптации индивидов и групп в трансформирующемся обществе / Е. М. Бабосов // Социология. – 1999. – № 4. – С. 11–30.

2. Крукоўскі, М. І. Філасофія культуры : уводзіны ў тэарэтычную культуралогію: вучэб. дапам. / М. І. Крукоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 2000. – 192 с.

3. Лиотар, Ж. Ф. Состояние постмодерна / Ж. Ф. Лиотар. – СПб. : Алетейя, 1998. – 159 с.

4. Можейко, М. А. Порядок дискурса / М. А. Можейко // Новейший философский словарь: 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Интерпрессервис; Книжный дом, 2001. – С. 771–774.

Тэма 3. Эстэтычная канцэпцыя айчынных культуралагаў

Эстэтыку некаторыя беларускія культуралагі лічаць тэорыяй мастацкай культуры. Так, М. І. Крукоўскі пры разглядзе метадалагічных падыходаў да вывучэння культуры адзначае: «Той жа лагічны касцяк, што экстрапаліраваны на ўсю культуру, добра паслужыць тут і нам, тым болей, што эстэтыка з’яўляецца не чым іншым, як тэорыяй мастацкай культуры...» [2, с. 10]. Такіх поглядаў прытрымліваўся і *Уладзімір Міхайлавіч Конан* (1934–2011), у якога пытанні эстэтычных адносін суб’ектаў культуры да рэчаіснасці, іх арыентацыі ў свеце матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей былі ў полі зроку. Праблемнае поле навуковых інтарэсаў У. Конана шырокае. Ён глыбокапрааналізаваў гісторыю беларускай культуры, беларускі фальклор, гісторыю і сучасны стан беларускай літаратуры, пытанні фалькларыстыкі і літаратуразнаўства Беларусі, архетыпы і сімвалы беларускага мастацтва. Але найбольш прац у яго па эстэтычнай культуры. Культуролаг з’яўляецца аўтарам такіх работ, як «Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі. 1917–1934 гг.» (1968), «Демократическая эстетика Белоруссии. 1905–1917» (1971), «Очерк истории эстетической мысли Белоруссии» (1972), «Эстетическая мысль Советской Белоруссии» (1978), «Проблемы искусства и эстетики в общественной мысли Белоруссии начала XX в.» (1985), «Беларуская эстэтыка і мастацкая культура: гістарычныя традыцыі і сучаснасць» (1988).

Паводле меркавання У. Конана, уся гісторыя эстэтычнай думкі ўяўляе гісторыю рэалізацыі бесперапыннага працэсу спасціжэння аб'ектыўнай ісціны ў галіне эстэтычнага асваення рэальнасці наогул і мастацкага пазнання ў прыватнасці. Аўтар прааналізаваў гісторыю беларускай эстэтыкі і вызначыў найбольш важныя этапы яе фарміравання, акрэсліў асноўныя крыніцы гісторыі айчынай эстэтыкі, вызначыў культурна-гістарычныя асаблівасці яе станаўлення і развіцця.

Навуковую значнасць мае даследаванне народных эстэтычных уяўленняў беларусаў. Даследчык лічыў, што ўжо ў вуснай народнай творчасці выяўляюцца пэўныя ўяўленні аб прыгожым, добрым, карысным. Гэтыя першапачатковыя паняцці аб прыгажосці атрымалі далейшае развіццё ў літаратуры Сярэднявечча. Найбольш выразна, на погляд культуролога, эстэтычныя адносіны выявіліся ў тагачасным мастацтве, асабліва ў архітэктуры.

Эвалюцыя эстэтычных поглядаў беларускіх мысліцеляў у працах У. Конана прасочваецца ад старажытнасці да нашых дзён. Навуковым колам краіны вядомы і іншыя яго працы, напрыклад, «Адам Бабарэка: крытыка-біяграфічны нарыс» (1976), «От Ренессанса к классицизму» (1978). За ўдзел у напісанні цыкла калектыўных манаграфій па гісторыі філасофскай і грамадскай думкі Беларусі У. Конан узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі.

Заканамернасці гістарычнага станаўлення эстэтычнай свядомасці беларусаў усебакова разгледзеў *Альфрэд Сцяпанавіч Майхровіч* (нар. у 1937 г.). Свае погляды па праблемах рэалістычнай эстэтыкі ён выклаў у працах «Эстетические взгляды Якуба Коласа» (1970), «Аб эстэтычным асваенні рэчаіснасці» (1973) і інш. Філософ абгрунтоўвае думку, што станаўленне беларускай эстэтычнай думкі адбывалася пад дабратворным уплывам эстэтыкі рускіх рэвалюцыйных дэмакратаў. Адначасова А. Майхровіч сцвярджае, што беларуская эстэтычная думка мае свае непаўторныя рысы. У манаграфіі аналізуецца грамадска-эстэтычная праграма Ф.Багушэвіча, творчасць якога была непарыўна звязана з грамадскімі і эстэтычнымі ідэаламі [4, с. 18].

А. Майхровіч паказвае, што эстэтыка Я. Коласа была працягам і развіццём эстэтычнай праграмы Ф. Багушэвіча. Філософ выявіў адметнасці коласаўскай эстэтыкі. Паэт, на думку даследчыка, увасобіў у сваёй творчасці новыя для беларускай нацыянальнай літаратуры ідэйна-эстэтычныя пазіцыі: эпічнае адлюстраванне рэчаіснасці; творчую культуру рэльефнага ўзнаўлення яе рэальных, тыпічных, канкрэтна-пачуццёвых праяў; смеласць у вызначэнні грамадска значных і каштоўных мастацкіх ідэй. Аўтар адзначае, што Я.Колас распрацаваў шэраг важных пытанняў беларускай эстэтычнай

навукі, запатрабаваных і ў наш час. А. Майхровічу належаць таксама манаграфіі «Беларускія рэвалюцыйныя дэмакраты»(1977), «Янка Купала і Якуб Колас: пытанні светапогляду» (1982), «Пошук ісціннага быцця і чалавека: з гісторыі філасофіі і культуры Беларусі (1992), «Станаўленне маральнай свядомасці: з гісторыі культуры Беларусі» (1997), «Ідэалогія: сутнасць, прызначэнне, магчымасці» (2001) і інш. У іх філосаф разглядае праблемы нацыянальнай самасвядомасці, пачатковы перыяд развіцця філасофскай думкі ў Беларусі, працэсы фарміравання рэвалюцыйнага дэмакратызму, светапогляды Я. Купалы і Я. Коласа, метадалогію гісторыка-філасофскіх праблем, перыядызацыю беларускай філасофскай думкі, яе прадмет, ідэйны змест, заканамернасці гістарычнага станаўлення эстэтычнай свядомасці, тыпалогію яе формаў, аналізуе тэндэнцыі развіцця філасофскай думкі Беларусі: пошук падстаў ісціннага, гуманістычнага быцця, сцвярджэнне духоўна-маральнай сутнасці і самакаштоўнасці чалавека, спасціжэнне месца і значэння індывіда ў гісторыі і грамадскім быцці.

Пытанні фарміравання і развіцця здольнасці чалавека да эстэтычнага ўспрымання і перажывання вывучае *Вадзім Аляксеевіч Салееў* (нар. у 1939 г.).

Праблемы айчыннай і сусветнай эстэтыкі, эстэтычнага і мастацкага выхавання В.Салееў прааналізаваў у працах «Сучасная эстэтыка Беларусі» (1979), «Нацыянальная самасвядомасць і мастацкая культура» (1990), «Этнічная педагогіка і эстэтычнае развіццё асобы» (1994). Некалькі прац прысвечаны аналізу мастацкай культуры Беларусі: «Мастацтва і яго ацэнка» (1977), «Этнічнае ў сістэме нацыянальнай мастацкай культуры» (1992).

У В. Салеева маюцца працы па пытаннях славістыкі і беларускай культуры, філасофіі, мастацкай адукацыі, мастацкай крытыкі («Мова ў нацыянальнай культуры» (1992), «Этнічная педагогіка і эстэтычнае развіццё асобы» (1994) і інш.).

Філосаф з'яўляецца суаўтарам вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў УВА па эстэтыцы, этнапедагогіцы, этнапсіхалогіі.

Сістэму эстэтычных уздзеянняў, накіраваных на ўзбагачэнне свядомасці і пачуццяў суб'ектаў культуры даступнымі ім эстэтычнымі перажываннямі, распрацавала *Ядвіга Дамінікаўна Грыгаровіч* (1946–2011), якая педагогічную дзейнасць спалучала з інтэнсіўнай навуковай працай. Вывучала дзейсныя шляхі развіцця эстэтычных поглядаў, густаў і пачуццяў, здольнасці будучых спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі ўдзельнічаць у стварэнні прыгожага ў мастацтве і жыцці. Свае погляды на эстэтычную вышэйшую адукацыю выказала ў манаграфіі «Эстэтычная накіраванасць

асобы студэнта: педагогічны аспект» (2002). Пад эстэтычнай адукацыяй, на думку Я. Грыгаровіч, неабходна разумець не толькі выкладанне пэўных мастацкіх дысцыплін, але і сістэматычнае развіццё органаў пачуццяў і творчых здольнасцей асобы студэнта, каб пашырыць яе магчымасці адчуваць прыгожае і ствараць яго. Гэтая задача, паводле меркавання аўтара манаграфіі, павінна вырашацца ў працэсе разнастайных відаў сацыякультурнай дзейнасці.

У рабоце прапанаваны структура і дынаміка развіцця эстэтычнай накіраванасці пэўных суб'ектаў культуры (студэнтаў), прааналізаваны элементы і аспекты эстэтыка-выхаваўчай дзейнасці. Даследчыца ў якасці мэты гэтага віду дзейнасці вылучае адкрыццё для суб'ектаў культуры прыгожых і ўзвышаных бакоў жыцця, прыроды, чалавека, адносін людзей, выяўленне эстэтычных аспектаў рэчаіснасці, цэласнай карціны і гарманічнага свету.

Шэраг прац і артыкулаў Я. Грыгаровіч прысвечаны пытанням тэорыі культуры, псіхалага-педагогічнай сутнасці і спецыфікі сацыякультурнай дзейнасці, зместу, структуры і кірункаў удасканалення культуралагічнай адукацыі і фарміраванню сістэмы падрыхтоўкі кадраў культуры: «Падрыхтоўка кадраў культуры ў Рэспубліцы Беларусь: сучасны стан і перспектывы» (сумесна з А. Смолікам і Л. Рагачовай (2001), «Прыкладная культуралогія» (разам з А. Смолікам (2005).

Пытанні для самаправеркі

1. Выявіце этапы фарміравання беларускай эстэтычнай думкі на аснове аналізу прац У. М. Конана.
2. Пакажыце адметнасці айчыннай эстэтыкі, якія выяўлены А. С. Майхровічам.
3. Акрэсліце асноўныя праблемы айчыннай эстэтыкі паводле В. А. Салеева.
4. Вызначыце элементы і аспекты эстэтычна-выхаваўчай дзейнасці, абапіраючыся на даследаванні Я. Д. Грыгаровіч.

Літаратура

1. *Грыгаровіч, Я. Д. Эстэтычная накіраванасць асобы студэнта : педагогічны аспект / Я. Д. Грыгаровіч. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2002. – 403 с.*
2. *Конан, В. Очерк истории эстетической мысли Белоруссии / В. Конан.*

– М. : Искусство, 1972. – 320 с.

3. Крукоўскі, М. І. Філасофія культуры : уводзіны ў тэарэтычную культуралогію : вучэб. дапам. / М. І. Крукоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 2000. – 192 с.

4. Майхрович, А. С. Поиск истинного бытия и человека : из истории философии и культуры / А. С. Майхрович. – Минск : Навука і тэхніка, 1992. – 245 с.

5. Салееў, В. А. Сучасная эстэтыка Беларусі / В. А. Салееў. – Мінск : Выш. шк., 1979. – 232 с.

Тэма 4. Інтэрпрэтацыя культуралагічных ідэй беларускіх мысліцеляў мінулых стагоддзяў айчыннымі навукоўцамі

Сістэмны аналіз этнакультурных поглядаў мысліцеляў Беларусі эпохі Асветніцтва маецца ў працах шэрагу сучасных беларускіх культуралагаў. На працягу многіх гадоў займаўся даследаваннем гісторыі грамадскай думкі Беларусі *Энгельс Канстанцінавіч Дарашэвіч* (нар. у 1931 г.). Гэтай праблемае філосаф прысвяціў некалькі прац: «Анёл Доўгірд – мысліцель эпохі Асветніцтва» (1967), «Нарыс гісторыі эстэтычнай думкі Беларусі» (1972, разам з У. М. Конанам), «Філасофія эпохі Асветніцтва ў Беларусі» (1971), «Асвета і педагогічная думка Беларусі» (1985, у суаўтарстве). Найбольш грунтоўна тэндэнцыі развіцця культуралагічных ідэй у Беларусі прааналізаваны ў «Нарысе гісторыі эстэтычнай думкі Беларусі». Сумесна з У. М. Конанам Э. К. Дарашэвіч прасачыў эвалюцыю поглядаў беларускіх мысліцеляў за тысячагадовы перыяд. Аўтары вызначылі пяць асноўных этапаў у гісторыі станаўлення і развіцця айчыннай культуралагічнай думкі: X–XV стст.; канец XV – пачатак XVII ст.; XVII – першая палова XVIII ст.; другая палова XVIII – пачатак XIX ст.; XX ст. У нарысе даецца навуковае асэнсаванне характэрных рыс, якія ўласцівы кожнаму перыяду, раскрываюцца адметнасці беларускай грамадскай думкі, полілінгвістычны характар яе крыніц.

Э. К. Дарашэвіч з’яўляецца аўтарам шматлікіх артыкулаў па культуралогіі, філасофіі, фалькларыстыцы, педагогіцы, па праблемах фарміравання этнічнай свядомасці. Пад навуковым кіраўніцтвам вучонага па праблемах тэорыі і гісторыі культуры некалькі сучасных маладых даследчыкаў абаранілі кандыдацкія дысертацыі.

У кантэксце культуры эпохі Адраджэння філасофскую і культуралагічную думку айчынных мысліцеляў на працягу ўсёй навуковай дзейнасці даследаваў *Сямён Аляксандравіч Падокшын* (1931–2004).

С. Падокшын з'яўляецца аўтарам многіх прац, у якіх утрымліваюцца сістэмныя веды па фарміраванні імпліцытных культуралагічных ведаў у Беларусі ў эпоху Адраджэння і Рэфармацыі: «Скарына і Будны: нарыс філасофскіх поглядаў» (1974), «Францыск Скарына» (1981), «Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі. Ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага» (1990), «Унія. Дзяржаўнасць. Культура: Філасофска-гістарычны аналіз» (2000), «Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры» (2003), «Этычная думка і культура Беларусі XVI–XVII стст.» (2004) і інш.

У працах культуролога распрацаваны тэарэтыка-метадалагічныя праблемы станаўлення нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа, вызначаны спецыфічныя рысы айчыннага Рэнесансу і гуманізму.

Дзясяткі навукова-тэарэтычных артыкулаў С. Падокшына прысвечаны актуальным праблемам культурнай дынамікі, духоўна-культурнага сінтэзу Усходу і Захаду, дзяржаўнага і нацыянальна-культурнага суверэнітэту.

Глыбінёй навуковага аналізу, арыгінальнасцю вывадаў, наватарскімі падыходамі вызначаюцца працы *Адама Восіпавіча Мальдзіса* (нар. у 1932 г.).

Сярод разнастайных гуманітарных праблем, якія даследуе А. Мальдзіс, знаходзяцца пытанні фарміравання гуманітарнай думкі ў Беларусі. Грунтоўна яны разгледжаны ў працы «Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў» (1980). Гісторыю культуралагічнай думкі А. Мальдзіс распрацоўвае ў кантэксце станаўлення і развіцця беларускай літаратуры XVII–XIX стст.

Дыялог культур, лічыць А. Мальдзіс, з'яўляецца найважнейшай умовай узбагачэння нацыянальных культур. Гэтую ідэю ён праводзіць у працах «Творчае пабрацімства» (1966), «Падарожжа ў XIX ст.» (1969), «Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII ст.: нарысы быту і звычаяў» (1982), «На скрыжаванні славянскіх традыцый» (1980) і інш. У іх прасочваюцца беларуска-літоўскія і беларуска-польскія культурныя ўзаемадачынненні.

Цыкл работ А. Мальдзіса прысвечаны распрацоўцы ідэі цэнтрычнасці беларускай культуры барока. Цэнтрызм у беларускай культуры мінулых вякоў, адзначае вучоны, па-рознаму выяўляўся ў пэўныя гістарычныя перыяды – «то як выразная рэальнасць, то як “падпольная” тэндэнцыя, што ледзь прабівалася скрозь “ускраіннасць»» [2, с. 6]. Землі Беларусі, лічыць А. Мальдзіс, былі цэнтрам, дзе сустракаліся заходняя (польская, чэшская, славацкая) і ўсходняя (руская) культуры. У дыялог з гэтымі культурамі ўступала і культура беларусаў, у выніку якога адбываўся пэўны культурны сінтэз. Сінтэтычны характар беларускай культуры XVII–XVIII стст. выразна праяўляецца ў айчыннай барочнай архітэктуры, выяўленчым і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве, тэатры і літаратуры.

Пытанні для самаправеркі

1. Вызначыце этапы гісторыі станаўлення гуманітарнай думкі Беларусі паводле прац Э. К. Дарашэвіча.

2. Выявіце тэарэтыка-метадалагічныя праблемы развіцця нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа, увасобленыя ў працах С. А. Падокшына.

3. Пакажыце асаблівасці фарміравання айчыннай гуманітарнай думкі, выяўленыя А. Мальдзісам у працы “На скрыжаванні славянскіх традыцый”.

Літаратура

1. *Дорошевич, Э. К.* Аниол Довгирд – мыслитель эпохи Просвещения / Э. К. Дорошевич. – Минск: Наука и техника, 1967. – 156 с.

2. *Мальдзіс, А.* Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаема-разумення людзей і народаў / А. Мальдзіс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 34 с.

3. *Падокшын, С. А.* Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі. Ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага / С. А. Падокшын. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 285 с.

4. *Смолік, А. І.* Божы дар Івана Кандрацьева / А. І. Смолік. – Мінск : БДУКМ, 2013. – 260 с.

Тэма 5. Фундаментальныя даследаванні лідараў навуковай культуралагічнай школы

Новы кірунак у айчыннай культуралогіі – герменеўтыку культуры – распрацоўвае *Ігар Вячаслававіч Марозаў* (нар. у 1954 г.). Культуролаг праводзіць шэраг цікавых навуковых даследаванняў у галіне архітэктуры. Прадметам навуковых інтарэсаў вучонага становяцца праблемы семіётыкі, граматычныя і стылістычныя заканамернасці мастацкай мовы дойлідства. За ґрунтоўныя даследаванні сутнасці архітэктурнай герменеўтыкі І. Марозаву была прысуджана вучоная ступень доктара культуралогіі (1999).

У фундаментальным даследаванні «Архітэктурная герменеўтыка» (1999) І. Марозаў прасочвае эвалюцыю сутнасці герменеўтыкі: ад майстэрства тлумачэння і перакладу старажытных тэкстаў да метадалагічнай асновы ўсіх гуманітарных навук. Герменеўтыка культуры, на думку аўтара манаграфіі, мае сэнс у якасці самабытнага метагістарычнага тэксту.

Шэраг навуковых прац І. Марозава прысвечаны пытанням тэорыі і

філасофіі дойлідства: «Планета дарог» (1992), «Таямнічым шляхам Гермеса» (1994), «Архетыпы культуры: асновы культуралогіі» (2001) і інш.

Навуковая дзейнасць *Уладзіміра Фёдаравіча Мартынава* (нар. у 1953 г.) канцэнтруецца вакол сутнасці і функцый мастацкай культуры, праблем камізацыі свядомасці асобы на аснове культуратворчасці. Ён даследуе змест і формы культуры, універсальныя канцэпцыі культуратворчасці, аб'ектыўную перадумову якой складае гармонія. У фундаментальнай працы «Філасофія прыгажосці» (1999) культуралаг абгрунтаваў ідэю аб тым, што памкненне чалавека да абсалютнай гармоніі з'яўляецца архетыпам культуры і складае сутнасць шматпланавай творчай дзейнасці, якая прадукцыруе глабальныя формы духоўнага ўдасканалення (міфалогію, рэлігію, філасофію, мастацтва, мараль, права, навуку). У манаграфіі праведзены таксама культуралагічны аналіз феномена прыгажосці. Культуралаг свярджае, што аб'ектыўную перадумову прыгажосці складае гармонія, якая ўяўляе цэласнае, арганічнае ўвасабленне ўнікальных праяў ўсеагульнай адухоўленасці, рэпрэзентатыўнасць абсалютнага ў адносным, бязмежнага ў абмежаваным. Антынамічнасць чалавека, які заключае ў сабе супярэчлівасць фізічнага і духоўнага, феноменальнага і наўменальнага як адноснага і абсалютнага, фрагментарнага і ўсеагульнага, стварае неабходную аснову для спасціжэння ўсёабдымнай гармоніі Светабудовы, што ўспрымаецца як прыгажосць.

У вучэбных дапаможніках «Культуралогія. Тэорыя культуры», «Сусветная мастацкая культура» (2000), «Эстэтыка» (2003), эксперыментальных падручніках «Айчынная і сусветная мастацкая культура» (у суаўтарстве), «Асновы культуры» (у суаўтарстве), мностве артыкулаў У. Ф. Мартынаў разглядае культуру як касмапланетарны феномен, спецыфіку ўсходняга менталітэту, перспектывы духоўнай эвалюцыі чалавецтва.

Культуралагічныя даследаванні *Уладзіміра Паўлавіча Скараходава* (нар. у 1939 г.) прысвечаны разгляду праблем функцыянавання мастацкай культуры, мастацкай адукацыі і эстэтычнага выхавання моладзі, міжнароднага культурнага супрацоўніцтва, укаранення сучасных інфармацыйных тэхналогій у сферу культуры, за што яму ў 2006 г. прысвоена вучонае званне доктара культуралогіі.

У навуковых працах У. Скараходава даецца культуралагічны аналіз маладаследаванай праблемы прагназавання і рэгулявання працэсаў далучэння насельніцтва да мастацкай культуры. На аснове стратэгічнага аналізу забяспечанасці насельніцтва Беларусі ўстановамі мастацкай культуры, а таксама іх наведвання аўтарам выпрацавана і апрабавана канцэпцыя мэтавых паказчыкаў, якая дазваляе вызначаць прагнозы і распрацоўваць

доўгатэрміновыя праграмы развіцця як інфраструктуры мастацкіх устаноў, так і асноўныя напрамкі іх далейшай дзейнасці. У працах выяўлены эфектыўныя шляхі актывізацыі работы ўстаноў мастацкай культуры, а таксама павышэння цікавасці насельніцтва да мастацкай культуры, выпрацаваны асноўныя напрамкі эфектыўнага кіравання і планавання ў сферы мастацкай культуры. Даследаванні У. Скараходава ўтрымліваюць ґрунтоўныя веды аб мастацкай культуры Беларусі і зменах, якія адбываюцца ў ёй на мяжы тысячагоддзяў. У яго працах маецца матэрыял, які дазваляе пановаму ацэньваць культурную сітуацыю, якая склалася ў Беларусі, больш рацыянальна, абґрунтавана і ўсебакова планаваць культурнае будаўніцтва ў Рэспубліцы Беларусь у XXI ст., вырашаць шэраг актуальных сацыякультурных праблем (мастацкая культура і рынак, глабалізацыя і захаванне нацыянальнай самабытнасці, нацыянальнае і этнічнае, культура і палітыка, культура і моладзь, культура і новыя тэхналогіі).

Культуролаг з'яўляецца аўтарам шэрагу прац, у якіх разглядаюцца разнастайныя праблемы развіцця мастацкай культуры: «Мастацкая культура ў дынаміцы сацыяльнага засваення» (1994), «Сацыядынаміка культуры сучаснай Беларусі» (2003), «Этнічная шматграннасць культуры сучаснай Беларусі» (2004), «Свободное время и культура» (сумесна з І. І. Антановічам, 2008). У яго шматлікіх навуковых артыкулах аналізуецца праблема асобы як суб'екта культуры і яе асноўных атрыбутаў: нормаў, ідэй, традыцый, каштоўнасцей, ведаў, арыентацый, вераванняў. Раскрываецца прырода творчай асобы, якая супрацьстаіць бездухоўнасці, амаральнасці. Вызначаюцца сэнс і значэнне паняцця «культуратворчасць».

Змяненні, або мадыфікацыі пэўных рыс беларускай нацыянальнай культуры ў прасторы і часе, – аб'ект культуралагічных даследаванняў *Аляксандра Іванавіча Смоліка* (нар. у 1944 г.). За даследаванне сацыядынамікі культуры ў посткатастрофным соцыуме яму першаму ў Беларусі была прысуджана вучоная ступень доктара культуралогіі (1999). На аснове структурнага аналізу культуралагам вызначана сацыядынаміка сучаснай беларускай культуры. На яго погляд, у 1980-х гг. у беларускім грамадстве пачаліся буйнамаштабныя і доўгатэрміновыя працэсы дынамічных сацыяльна-культурных змен, якія выкліканы неабходнасцю адаптацыі да знешніх фактараў і вырашэння ўнутраных праблем. Мадэрнізацыйныя працэсы, якія адбываюцца ў цяперашні час, уцягваюць беларускае грамадства ў сацыякультурную прастору заходніх краін у выніку хуткага развіцця камунікатыўных сувязей, дыфузных міжнацыянальных працэсаў, павелічэння міграцыі народаў, узаемапранікнення і зліцця культур. Да фактару макрамаштабнай сацыякультурнай дынамікі культуралаг

адносіць таксама негатыўныя наступствы тэхнагеннай катастрофы на Чарнобыльскай АЭС. У працы «Сацыядынаміка культуры ў посткатастрофным соцыуме» (1999) і шэрагу артыкулаў А. Смолік распрацаваў канцэпцыю рэабілітацыйна-катарсіснага ўздзеяння мастацтва (музыкі, тэатра, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтваў, літаратуры, харэаграфіі і інш.) на дэадаптаную асобу посткатастрофнага соцыуму.

Працы «Культура Беларусі XI–XIX стст.» (1998) і «Гісторыя і культура беларускіх татар» (2000, сумесна з І. Б. Канапацкім) прысвечаны даследаванню працэсу разгортвання культуры беларусаў і татар у часе і прасторы ва ўзаемасувязі з сацыяльна-палітычнай арганізацыяй, сацыяльнымі ўзрушэннямі беларускага грамадства.

Разам з даследаваннем праблем фундаментальнай культуралогіі А. Смолік займаецца вывучэннем пэўных аспектаў прыкладной культуралогіі. Так, ім распрацавана і выдадзена першая ў Беларусі комплексная праца «Прыкладная культуралогія» (2005, у суаўтарстве з Я. Д. Грыгаровіч), дзе акрэслены праблемы тэорыі і метадыкі інстытуцыянальных і пазайнстытуцыянальных узаемаадносін суб'ектаў культуры, формы і тэхналогіі фарміравання культуры асобы. Аўтары раскрываюць асновы культурнай палітыкі, яе прынцыпы і мэты, аналізуюць функцыі сацыякультурных інстытутаў па засваенні культуры індывідам і рознымі сацыяльнымі групамі.

У цыкле навуковых прац і артыкулаў культуролога ўсебакова разгледжана культуратворчая дзейнасць беларускіх мысліцеляў мінулых стагоддзяў («Культура Беларусі XI–XIX стст.»). Ім вернута з забыцця імя І. К. Кандрацьева, беларускага паэта, празаіка, драматурга, гісторыка, перакладчыка, педагога (манаграфія «Божы дар Івана Кандрацьева, 2013). Асобныя артыкулы прысвечаны паказу шматграннай дзейнасці беларускіх дзеячаў навукі І. А. Гашкевіча, Канстанціна і Яўстахія Тышкевічаў, А. М. Янушкевіча і інш.

А. Смолік знаходзіцца ля вытокаў айчыннай культуралагічнай адукацыі, з яго непасрэдным удзелам распрацоўваюцца адукацыйныя стандарты, вучэбныя планы і праграмы для студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў па культуралагічных спецыяльнасцях і спецыялізацыях. Ім распрацаваны і выдадзены вучэбныя дапаможнікі для студэнтаў «Культуралогія: тэорыя культуры» (2008, разам з Л. К. Кухто), «Культуралогія: гісторыя культуры» (2009, суаўтары Л. К. Кухто і А. А. Цобкала). Пад навуковым кіраўніцтвам прафесара А. Смоліка беларускімі даследчыкамі абаронена значная колькасць магістарскіх, кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый.

Пытанні для самаправеркі

1. Знайдзіце ў працах І. В. Морозава аналіз эвалюцыі сутнасці герменеўтыкі.
2. У чым выяўляецца, на ваш погляд, антынамічнасць індывіда як суб'екта культуры? Пацвярдзіце ваша меркаванне тэкстамі працы У. Ф. Мартынава.
3. Акрэсліце праблемы сучаснай мастацкай культуры, якія выяўлены У. П. Скараходавым.
4. Вызначыце фактары макрамаштабнай сацыякультурнай дынамікі на падставе даследаванняў А. І. Смоліка.

Літаратура

1. *Мартынов, В. Ф.* Філасофія красоты / В. Ф. Мартынов. – Мінск : ТетраСистемс, 1999. – 336 с.
2. *Морозов, И. В.* Архитектурная герменевтика / И. В. Морозов. – Мінск : Пейто, 1999. – 264 с.
3. *Скараходаў, У. П.* Сацыядынаміка культуры сучаснай Беларусі / У. П. Скараходаў. – Мінск : БелДППК, 2003. – 343 с.
4. *Смолік, А. І.* Сацыядынаміка культуры ў посткатастрофным соцыуме / А. І. Смолік. – Мінск : Беларус. ун-т культуры, 1999. – 247 с.
5. *Смолік, А. І.* Інверсія транскультурацыі ў працэсе беларуска-рускай камунікацыі / А. І. Смолік // *Культура. Наука. Творчество* : VI Междунар. науч.-практ. конф. Мінск, 10–11 мая 2012 : сб. науч. ст. – Мінск: БГУКИ, 2012. – С. 322–328.

Тэма 6. Інкультурацыя асобы як важнейшы кірунак сучаснай айчыннай культуралогіі

Дзейнасць чалавека, праяўленне яе актыўнасці выражаюцца ў пераносе энергіі і інфармацыі ад суб'екта дзеяння да аб'екта з дапамогай канкрэтных сродкаў. Духоўныя фактары дзейнасці праяўляюцца як патрэбнасці духу, які змяняе шмат у чым матэрыяльныя патрэбнасці чалавека. Сфера дзейнасці людзей напаяецца духоўным зместам, і кожны індывід займае ў ёй сваю жыццёвую прастору. Індывідуальная дзейнасць чалавека пачынаецца з паступовага ўваходжання, уключэння ў грамадскае

асяроддзе. Гэтае ўваходжанне ў свет адбываецца шляхам засваення індывідам неабходнай колькасці ведаў, нормаў, каштоўнасцей, узораў і навыкаў паводзін, якія дазваляюць яму існаваць у якасці паўнаўдаснага члена грамадства. Гэты працэс засваення індывідам нормаў грамадскага жыцця і культуры абазначаецца ў гуманітарных навуках паняццем «інкультурацыя». Тэрмін «інкультурацыя» ўведзены амерыканскім антрапологам М. Херсковіцам у кнізе «Чалавек і яго праца. Навука культурнай антрапалогіі» (1948). Паняцце «інкультурацыя» да сённяшняга часу застаецца дыскусійным у культуралогіі. Так, М. Мід пад інкультурацыяй разумее рэальны працэс навучання, які адбываецца ў спецыфічнай культуры. Д. Матсумота лічыць сацыялізацыяй працэсы і механізмы, з дапамогай якіх людзі пазнаюць сацыяльныя і культурныя нормы, а інкультурацыяй – прадукты працэсу сацыялізацыі. Нягледзячы на некаторыя разыходжанні, большасць даследчыкаў прыходзяць да высновы, што сацыялізацыя больш універсальная, а інкультурацыя – культурна-спецыфічная. І, безумоўна, працэсы інкультурацыі і сацыялізацыі непарыўна звязаны адзін з адным.

Беларускія культурологі таксама актыўна займаюцца даследаваннем разнастайных аспектаў інкультурацыі. Так, шэраг навуковых прац прафесара культуралогіі *Аляксея Сцяпанавіча Зубры* (нар. у 1935 г.) прысвечаны праблемам фарміравання культуры асобы сучаснага грамадства. У сваіх даследаваннях («Культура личности как духовная ценность», «Самосовершенствование – путь к успеху» (2011), «Формирование культуры личности» (2004) А. Зубра праводзіць ідэю неабходнасці згоды і гарманічнага ладу паміж думкамі, пачуццямі і дзеяннямі асобы, што падобна музыцы. Таму асноўным у самаўдасканаленні асобы, адзначае культуролог, з'яўляецца фарміраванне высокага духу, чалавека высокай маральнай годнасці і памкненняў з пазіцыі «Я – канцэпцыя», дзе дух з'яўляецца любоўю да якасці, а воля – да самаўдасканалення ва ўсіх сферах жыцця. Неабходна выпраўляць сваё жыццё ўвогуле, таму што любая сістэма пачынаецца з мэты. Чалавек павінен выкарыстоўваць матэрыяльнае для стварэння найлепшых умоў для развіцця духоўнага патэнцыялу асобы.

А. Зубра прапанаваў асабістую акмеалагічную канцэпцыю, паводле якой чалавек уяўляе сабой непадзельную агульнасць фізічнага, псіхічнага, маральнага, эстэтычнага, інтэлектуальнага і прафесійнага. Чалавек – неад'емная частка Сусвету, Прыроды. Таму, калі будаваць сваё жыццё як патрэбнасць мець матэрыяльнае, незважаючы на навакольнае асяроддзе, гэта можа прывесці да страты людзей. Час ад часу на Зямлі гінуць чалавечыя цывілізацыі. Але пачынаючы новы віток жыцця, людзі робяць тыя ж памылкі. Яшчэ антычны філосаф Фулідзід у V ст. да н.э. адзначаў, што людзі

пачалі развівацца з мэтай мець матэрыяльнае і памнажаць яго. Паводле меркавання прафесара А. Зубры, чалавек створаны, каб існаваць у трох вымярэннях: ментальным, астральным, фізічным – гэта значыць у сферах мыслення, пачуцця і дзеяння. Той, хто адмаўляе хаця б адзін з гэтых кірункаў, страчвае ўласную каштоўнасць, не можа развіваць уласную годнасць і здольнасці. Больш за тое, трэба ведаць, калі не звяртаеш увагі на адзін кірунак, то будзе сапсавана якасць двух астатніх. Калі адмаўляешся працаваць у фізічным плане, то спыніцца дзейнасць эмацыянальная і інтэлектуальная.

Выяўленню сутнасці, асноўных форм і сацыякультурных дэтэрмінантаў самаактуалізацыі асобы ў тэхнагенным грамадстве прысвечаны кандыдацкае дысертацыйнае даследаванне і большасць навуковых артыкулаў *Ірыны Мікалаеўны Варановіч* (нар. у 1981 г.). У навуковых артыкулах «Духовно-мировоззренческие предпосылки концепции самоактуализации» (2007), «Содержание концепта “самоактуализация личности”» (2008), «Формы самоактуализации личности» (2010), «Уровни самоактуализации личности в культуре техногенного общества» (2011) *І. Варановіч* сцвярджае, што патрэбнасць у самаактуалізацыі асобы з’яўляецца асновай яе дзейнасці, сістэмаўтваральнай інтэнцыяй культуры, якая вызначае сэнс агульначалавечага быцця, утварае базавыя культурныя формы, уводзіць чалавека ў сацыяльнае і духоўнае вымярэнне свету, выяўляе каштоўнаснасць сэнсавыя кантэксты жыцця. Культуролаг вылучае тры аспекты самаактуалізацыі: інкультурацыйны, дзейнасна-ўтылітарны і асобасна-крэатыўны. На думку даследчыцы, яны спрыяюць раскрыццю шматграннасці асобы як суб’екта культуры, з аднаго боку, а з другога – паказваюць на наяўнасць з’явы квазісамаактуалізацыі, якая ўяўляе дэструктыўную або рэпрадуктыўную форму існавання чалавека, што дэтэрмінуецца нярэдка эканамічнай, палітычнай сітуацыяй у свеце, а таксама нежаданнем чалавека ісці па шляху духоўнага асобаснага ўдасканалення.

Формы самаактуалізацыі асобы аналізуюцца *І. Варановіч* у артыкулах «Инкультурация и креативная самоактуализация: взаимосвязь и взаимообусловленность» (2011), «Креативная самоактуализация личности как составляющая процесса инкультурации личности» (2011), «Философско-культурологическое осмысление феномена самоактуализации личности» (2012). У іх разглядаюцца крэатыўная, рэпрадуктыўная, адыктыўная і дэструктыўная формы, а таксама іх узроўні.

Рэканструкцыю асноўных канцэптуальных падыходаў фарміравання асобы студэнта ў гістарычнай рэтрэспектыве ажыццявіла культуролаг *Вольга Леанідаўна Гуцько* (нар. у 1978 г.). У навуковых артыкулах «Структурные

моделі соціокультурных орыентацый студэнцескай моладзеі Беларусі» (2003), «Праяўленне этнанацыянальных характэрыстык у моладзежнай субкультуре» (2003), «Адлюстраванне сэнсу жыцця ў студэнцкай субкультуры» (2004) паказала ўзаемасувязь сацыяльна-эканамічных, маральных змен у грамадстве перыяду сістэмнай трансфармацыі і іх ўздзеянне на светапогляд студэнцкай моладзі Беларусі. Пад уплывам сацыякультурных фактараў, па меркаванні В. Гуцько, адбываюцца актывізацыя сацыяльна-палітычных каштоўнасцей студэнцтва, ідэнтыфікацыя з сацыякультурным асяроддзем, дзейнасць ініцыятыўных студэнцкіх аб'яднанняў, арганізацыя і правядзенне студэнцкіх культурна-масавых мерапрыемстваў.

Навуковыя працы В. Гуцько («Структурныя моделі соціокультурных орыентацый студэнцескай моладзеі Беларусі» (2003), «Карціна міра сучаснай студэнцескай моладзеі Беларусі» (2006) і інш.) маюць не толькі тэарэтычную значнасць, але і практычную накіраванасць. Мадэлі жыццёвай стратэгіі студэнцкай моладзі (мемарыяльная, актуальная, прагнастычная), якія выявіла даследчыца, дазваляюць розным сацыяльным інстытутам ранжыраваць сацыяльна-палітычныя перакананні, прыярытэты на каштоўнасці і віды дзейнасці студэнцтва.

Культураўтваральныя асновы фарміравання эстэтычнай культуры малодшых школьнікаў у працэсе інтэграванай мастацкай дзейнасці даследуе *Тацыяна Вадзімаўна Карнажыцкая* (нар. у 1965 г.). У кандыдацкай дысертацыі «Фарміраванне эстэтычнай культуры малодшых школьнікаў у працэсе інтэграванай мастацкай дзейнасці як культураўтваральны фактар» і артыкулах «Творчасць – стымул навучання» (2000), «Каб сумелі нашы дзеці захаваць культуру продкаў» (2000), «Аб неабходнасці культуралагічнага погляду на праблему адукацыі як культурнага развіцця дзяцей» (2000) культуралаг разглядае асноўныя характарыстыкі працэсу фарміравання эстэтычнай культуры школьнікаў. Па яе меркаванні, імі з'яўляюцца эмацыянальны водгук на ўспрымаемыя з'явы навакольнага свету, яго працягласць і імкненне да паўтарэння; здольнасць увасобіць сваё разуменне рэчаіснасці ў мастацкім вобразе; магчымасць асэнсаванага «пераводу» аб'екта, які ўвасоблены ў мастацкім вобразе сродкамі аднаго віду мастацтва ў мастацкі вобраз іншага віду мастацтва; разнастайнасць спектра магчымых форм і сродкаў перадачы з'явы, якая ўспрымаецца ў інтэграванай мастацкай дзейнасці.

Субкультура як дынамічны фактар інкультурацыі – прадмет даследаванняў культуралага *Сяргея Уладзіміравіча Масленчанкі* (нар. у 1978 г.).

Абапіраючыся на камунікатыўна-дзеясны падыход, С. Масленчанка ў манаграфіі «Субкультура і камунікацыя» (2003) прааналізаваў фактары субкультурызацыі беларускага грамадства. Сярод іх у якасці важнейшых культуролаг вылучае сацыяльна-эканамічны фактар і міжкультурныя запазычанні. Значны раздзел манаграфіі прысвечаны тыпалогіі субкультур моладзі. Даследчык выдзяляе рамантыка-эскапісцкія, геданістычна-забаўляльныя, анарха-нігілістычна-экстрэмісцкія тыпы субкультур.

Праблемным полем культуралагічных даследаванняў Таццяны Леанардаўны Ойстрах-Дзямідавай (нар. у 1959 г.) з'яўляецца дзіцячая субкультура і мастацкая творчасць дзяцей. У манаграфіі «Детская художественная культура Беларуси» (2004), шматлікіх навуковых артыкулах («Генезис детского художественного творчества и его влияние на развитие личности» (2010), «Поддержка государством и общественными организациями развития детской художественной культуры Беларуси» (2004), «Роль искусства в формировании личности» (2009) і інш.) Т.Ойстрах-Дзямідава разглядае дзіцячую мастацкую творчасць як сутнасны кампанент дзіцячай субкультуры. Ёю прааналізавана біясацыякультурная прырода мастацкай творчасці дзяцей і выяўлены яе асаблівасці. Культуролаг доказна акрэсліла дзіцячую субкультуру як падсістэму культуры грамадства, раскрыла механізм узаемадзеяння дзіцячай субкультуры з духоўным жыццём грамадства.

Працы «Духовная культура и личность» (2008), «Нравственный мир семьи – духовное здоровье нации» (2011) прысвечаны вывучэнню шматвектарнага працэсу інстытуцыялізацыі дзіцячай мастацкай творчасці, выяўленню крытэрыяў дыферэнцыяцыі яе відаў.

Педагогам краіны вядомы вучэбныя дапаможнікі Т.Ойстрах-Дзямідавай па гісторыі мастацкай культуры: «Мировая художественная культура: материалы для учителя МХК» (2001), «Мировая художественная культура. Конец XIX–XX век. Ч. I и II» (2007). Аб'ёмны культуралагічны і мастацтвазнаўчы матэрыял, які змешчаны ў дапаможніках, дазваляе асэнсаваць і прааналізаваць шляхі развіцця сусветнага і айчыннага мастацтва.

Адметныя асаблівасці прафесійнай адукацыі спецыялістаў сацыякультурнай сферы даследуе Аляксандр Іванавіч Сцепанцоў (нар. у 1947 г.). Ём прааналізаваны станаўленне сацыякультурнай прафесійнай адукацыі і яе дынаміка (манаграфія «Бесперапынная адукацыя спецыялістаў у сферы культуры»), артыкулы «Мастацкая адукацыя і рынак» (2000), «Кадры – творцы мастацкай культуры» (2001), «Аб становішчы з кадрамі ў галіне культуры» (2002), «Сістэма бесперапыннай адукацыі ў галіне культуры»

(2004), «Гістарычныя вехі станаўлення кадрвай сістэмы культуры»(2008) і інш.). На погляд культуролага, сацыякультурная прафесійная адукацыя мае шэраг адметнасцей: неабходнасць ранняга прафесійнага адбору моладзі, выяўленне іх прыродных здольнасцей і паслядоўнае прырашчэнне іх прафесіяналізму; развіццё здольнасцей асэнсавання заканамернасцей культуратворчасці; набыццё арганізацыйных уменняў у рэалізацыі духоўна-эўрыстычных, інтэлектуальных, мастацка-творчых патэнцый людзей.

Цыкл артыкулаў А. Сцепанцова прысвечаны сутнасці кадрвай палітыкі дзяржавы ў сацыякультурнай сферы («Праграмна-мэтавы падыход да рашэння кадрвых праблем галіны культуры» (2004), «Дзяржаўная падтрымка таленавітай моладзі» (2004), «Кадры культуры як суб'ект сацыякультурнага ўзнаўлення грамадства» (2005) і інш.). У іх культуролаг адзначае, што ў сістэме сацыяльна-эканамічнай палітыкі дзяржавы культура з'яўляецца важнейшым фактарам фарміравання і ўдасканалення «чалавечага капіталу», прызначанага садзейнічаць стварэнню новай устойлівай структуры маральна-духоўных і сацыяльна-этычных каштоўнасцей грамадства. Адным з кірункаў гэтай палітыкі з'яўляецца ўдасканаленне прафесійнай адукацыі.

Пытанні для самаправеркі

1. На падставе работ М. Херсковіца, М. Мід, Д. Матсумоты вызначыце змест інкультурацыі.
2. Вызначыце асноўныя палажэнні акмеалагічнай канцэпцыі А. С. Зубра.
3. Акрэсліце сацыякультурныя дэтэрмінанты самаактуалізацыі асобы.
4. Вызначыце месца і ролю мастацкай творчасці ў працэсе інкультурацыі асобы.
5. Пакажыце ўплыў маладзёжных субкультур на актывізацыю каштоўнасцей суб'ектаў культуры.

Літаратура

1. *Воронович, И. Н.* Гуманитарное образование и его роль в самоактуализации личности / И. Н. Воронович // Весн. Брэсц. дзярж. ун-та. – 2009. – № 1 (36). – С. 83–89.
2. *Зубра, А. С.* Формирование культуры личности / А. С. Зубра. – Минск : Выш. шк., 2004. – 206 с.
3. *Масленченко, С. В.* Субкультура и коммуникация / С. В. Масленченко. – Минск : Ин-т радиологии, 2003. – 90 с.
4. *Матсумото, Д.* Психология и культура / Д. Матсумото. – СПб. :

Питер, 2003. – 718 с.

5. Мид, М. Культура и мир детства / М. Мид // Избр. произв. / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – 429 с.

6. Сцепанцоў, А. І. Сістэма бесперапыннай адукацыі ў галіне культуры / А. І. Сцепанцоў // Мастацкая адукацыя і культура. – 2004. – № 3. – С. 13–19.

7. Хмурчик, О. Л. Структурные модели социокультурных ориентаций студенческой молодежи Беларуси / О. Л. Хмурчик // Природа, человек, культура : проблемы гармоніі : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 25–26 сак. 2003 г. / рэдкал. : М. А. Бяспалая, І. Л. Коган, А. І. Смолік ; Беларус. дзярж. ун-т культуры. – Мінск, 2003. – С. 447–450.

Тэма 7. Разнастайнасць, індывідуальнасць і непаўторнасць беларускай культуры як аб'ект айчыннай культуралогіі

У ХХІ ст. працэс культурнай інтэграцыі набірае сілу. Ідзе развіццё рознабаковых міжнародных культурных кантактаў, ствараюцца новыя міжнародныя культурныя, навуковыя, спартыўныя і іншыя арганізацыі, усталёўваюцца агульнапрынятыя для ўсіх краін нормы міжнароднага права, палітычнага жыцця, маралі. Усё гэта дазваляе гаварыць аб працэсе глабалізацыі сучаснай культуры. Дынаміка культуры ў кантэксце глабалізацыі будзе залежаць ад узаемадзеяння культурцывілізацый, ад вырашэння канфлікту паміж сучаснасцю і традыцыйнасцю, ад выкарыстання асаблівасцей культурна-гістарычнага шляху розных народаў.

Беларуская нацыянальная культура, якая забяспечвае права на існаванне беларускай нацыі і суверэннай беларускай дзяржавы, можа эфектыўна развівацца пры ўмове актыўнага міжкультурнага ўзаемадзеяння і засваення лепшых традыцый і дасягненняў сучаснай культурнай спадчыны, уключаючы каштоўнасці глабалізму. Гэта дазволіць пазбегнуць ізаляванасці, дэмаралізацыі і дэградацыі беларускага грамадства, сацыяльнай адсталасці, дапаможа падняцца на новы ўзровень развіцця, узняць беларускую гуманітарную навуку і ўсю сацыякультурную сферу.

Але асвойваць разам з усёй Еўропай і светам новыя цывілізацыйныя падыходы, заснаваныя на глабальных рэаліях, неабходна з улікам разумення і трактоўкі асаблівасцей беларускага культурнага тыпу. Беларуская культура валодае шэрагам унікальных адметнасцей. Нягледзячы на неспрыяльныя гістарычныя абставіны, беларусы здолелі выпрацаваць сваю мадэль свету, паказаную ў культуры, чым засведчылі высокую пасіянарнасць і даказалі сваё права на дзяржаўнасць і самастойны выбар перспектывы. Беларуская культура сфарміравалася ў самабытны тып яшчэ ў Сярэднявеччы, гістарычна

прайшла ўсе ўласцівыя культурам еўрапейскіх народаў этапы развіцця, пададзена рознымі стылямі і плынямі. Яна з'яўляецца часткай еўрапейскай цывілізацыі.

Беларуская культура адлюстроўвае нацыянальны характар народа і выяўляе яго спецыфічныя рысы: мяккасць, задушэўнасць, высокадухоўнасць, адсутнасць рэзкасці і катэгарычнасці, пэўны кансерватызм і інш. Гэта культура талерантнасці і дыялога. Гістарычнае, геапалітычнае і культурнае знаходжанне на перасячэнні ўплываў розных цывілізацый і тыпаў хрысціянства прывяло да іх гарманічнага існавання ў беларускай культуры, да міралюбства, гасціннасці.

Беларусы маюць своеасаблівыя культурныя феномены, як, напрыклад, адзін з самых багацейшых славянскіх фальклораў. У Беларусі выйшла каля 40 тамоў вуснай народнай творчасці. Беларускім народам створаны адметная нацыянальная гісторыя, высокага ўзроўню літаратура, высокаразвітая і перспектыўная нацыянальная мова (у стылях і жанрах). Для яе носьбітаў яна ўяўляецца найбагацейшай, найпрыгажэйшай, вольнай і выразнай, найлепш адлюстроўвае беларускае светаўспрыманне і адпавядае беларускаму космасу.

Сучасная беларуская культура развіваецца ў кантэксце сусветнага культурнага працэсу, мае адбітак шматлікага, эстэтычна і мастацкі рознанакіраванага характару (мадэрнізм, авангардызм, рэалізм, постмадэрнізм і інш.). Існаванне шматлікіх розных плыняў, школ, тэндэнцый у беларускай культуры з'яўляецца выяўленнем агульнай заканамернасці развіцця еўрапейскай культуры. Таму даследаванне нацыянальных адметнасцей беларускай культуры з'яўляецца першаснай задачай айчынных культуролагаў.

Глыбокім вывучэннем агульных праблем, жанраў, сучаснага стану, узаемасувязей вусна-паэтычнай творчасці славян адметна навукова-даследчая дзейнасць прафесара культуралогіі *Галіны Аляксандраўны Барташэвіч* (нар. у 1932 г.).

Г. Барташэвіч на працягу навукова-даследчай дзейнасці займаецца збіраннем, апісаннем і трансляцыяй твораў вусна-паэтычнай творчасці беларускага этнасу. Ёю сабрана і даследавана больш за 10 тыс. фальклорных твораў. Многія з іх увайшлі ў працы, якія былі апублікаваны ў 70–80-я гг. ХХ ст.: «Радзінная паэзія» (1971), «Дзіцячы фальклор», «Загадкі» (1972), «Чарадзейныя казкі» (ч. 1–2, 1973–1978), «Жартоўныя песні» (1974), «Прыказкі і прымаўкі» (кн. 1, 1976), «Балады» (кн. 1, 1977), «Вяселле. Абрад» (1978), «Веснавыя песні» (1979), «Выслоўі» (1979), «Вяселле. Песні» (кн. 1–3, 1980–1983), «Валачобныя песні» (1980), «Восеньскія і талочныя песні» (1981), «Легенды і паданні» (1983), «Купальскія і пятроўскія песні»

(1985), «Пахаванні. Памінкі. Галашэнні» (1986), «Казкі ў сучасных запісах» (1989), «Прыпеўкі» (1989).

Вывучэнне матэрыялаў, сабраных падчас экспедыцый, дазволіла культуролагу абгрунтаваць культ галоўнага язычніцкага бога Перуна ў веснавым абрадзе «Пахаванне стралы», што актывізавала збіральніцкую і даследчыцкую працу ў гэтым кірунку. Г. Барташэвіч дала навуковае тлумачэнне калянднай гульні «Жаніцьба Цярэшкі», сувязі яе з фалічным культам.

Параўнальнаму вывучэнню міжславянскіх сувязей беларускага фальклору прысвечаны манаграфія Г. Барташэвіч «Беларуская народная паэзія веснавога цыкла і славянская фальклорная традыцыя» (1985), а таксама раздзел «Жанравая спецыфіка каляндарна-абрадавай паэзіі ўсходніх славян» у калектыўнай працы «Узроўні агульнасці фальклору ўсходніх славян» (1993).

Культуролаг Г. Барташэвіч упершыню ў беларускай фалькларыстыцы апублікавала абагульняльную тэарэтычную працу па замовах «Магічнае слова: вопыт даследавання светапогляднай і мастацкай асновы замоў» (1990). Яна стаяла ля вытокаў айчыннай фалькларыстычнай школы дзіцячага фальклору, упершыню паставіла даследаванне вусна-паэтычных твораў для дзяцей на навуковую аснову. У працах «Дзіцячы фальклор» (1972), «Фальклор і дзеці» (1994), «Фальклор у сістэме выхавання» (1995), «Дзіцячы фальклор: жанравы склад, тэматыка, функцыі» (2004) ёю распрацаваны прынцыпы, метады і асаблівасці вывучэння і апрацоўкі дзіцячага фальклору.

Г. Барташэвіч належыць шэраг работ па інкультурацыі асобы сродкамі фальклору. Яе працы па народнай педагогіцы грунтуюцца пераважна на беларускай вусна-паэтычнай творчасці («Фальклор у сістэме выхавання», 1995; «Агульначалавечыя і нацыянальныя каштоўнасці – аснова зместу выхавання гуманістычнай асобы» (1997) і інш.).

Важнейшыя феномены этнакультуралагічнай тэорыі на працягу шэрагу гадоў распрацоўваюцца культуролагамі *Пятром Рыгоравічам Ігнатавічам* (нар. у 1937 г.) і *Юліяй Вісарыёнаўнай Чарняўскай* (нар. у 1962 г.). Сучасны дыкурс, які звязаны з праблемамі ўзаемадзеяння культуры і этнічнай супольнасці, аналізуецца Ю. Чарняўскай у манаграфіі «Этнічная культуралогія: канцэпты, падыходы, гіпотэзы» (2010). Адзначаецца аўтарскі падыход да феноменаў этнічнай культуры – «мяккі канструктывізм», у святле якога разглядаюцца цэнтральныя феномены этнакультуралогіі – этнас, карціна свету, сям'ясфера этнічнай культуры, этнічнасць у сістэме ідэнтыфікацыі чалавека і інш.

З пазіцый сучаснай культуралогіі і сацыяльнай псіхалогіі аналізуе Ю.

Чарняўская ментальнасць «традыцыйных» беларусаў у манаграфіі «Белорусы: от "тутэйшых" – к нации» (2010). Аўтар даследуе дынаміку ментальнасці ў перыяд ад старажытнасці да пачатку XXI ст. Змены ў ментальнасці прасочваюцца на матэрыялах народных казак.

Даследаваннем ролі сімвалічных структур у станаўленні, фарміраванні і развіцці нацыянальнай мастацкай карціны свету і вызначэнні яе ўплыву на нацыянальную культуру на працягу многіх гадоў займаецца Людміла Сяргеўна Кажухоўская (нар. у 1964 г.). У манаграфіі «Базісныя сімвалы беларускай мастацкай карціны свету» (2002), навуковых артыкулах «Базавыя сімвалы нацыянальна-мастацкай карціны свету як першаэлемент беларускага менталітэту» (1999), «Асаблівасці функцыянавання базавых сімвалаў у нацыянальнай мастацкай карціне свету» (2001), «Базавыя сімвалы як асноўны канструкт нацыянальна-мастацкай карціны свету» (2001) і іншых культуралагічных паказала, што базісныя сімвалы ўзнікаюць на аснове архетыпаў культуры, першапачатковае ўвасабленне якіх у сімвалы адбываецца ў архаічнай культуры, потым яны робяцца спадчынай наступных тыпаў культуры, дзе ўжо ўтвараюць адзіную сістэму. Базісныя сімвалы нацыянальных мастацкіх карцін свету (у адрозненне ад функцыянальных канструктаў навуковых карцін свету), на погляд даследчыцы, арыентаваны на ўзнаўленне суб'ектыўнага сэнсу сімвалізуемых аб'ектаў і фактаў рэчаіснасці. Яны суб'ектыўна афарбаваны і адлюстроўваюць рэчаіснасць саму па сабе не праз аб'ектыўныя характарыстыкі, а праз свае суб'ектыўныя адносіны.

У артыкулах «Міфалагічныя вытокі мастацкага сімвала» (1999), «Базавыя сімвалы мастацкай карціны свету беларусаў у творчасці Адама Міцкевіча» (2000) Л. Кажухоўская зрабіла апісанне базавых сімвалаў мастацкай карціны свету, акрэсліла асаблівасці іх функцыянавання ў міфалогіі, фальклоры і прафесійнай літаратуры.

Духоўную культуру беларускіх магнатаў як цэласную структуру, якая ўтрымлівала філасофска-светапоглядны, рэлігійны, інтэлектуальны, маральны, прававы, мастацкі кампаненты, даследуе культуралагістка Святлана Аляксандраўна Пацыенка (нар. у 1978 г.). Функцыі духоўнай культуры магнатаў Беларускага Панямоння аналізуюцца ў шэрагу навуковых артыкулаў даследчыцы («Лад жыцця жыхароў агульнадзяржаўных замкаў у Вялікім Княстве Літоўскім» (2002), «Беларускія замкі як асяродак сярэднявечнай культуры» (2003), «Особенности формирования духовной культуры магнатов Белорусского Понемонья» (2010) і інш.). Культуралагістка сцвярджае, што прызначэннем замкавай культуры з'яўлялася стварэнне, успрыманне, інтэрпрэтацыя, захаванне і трансляцыя духоўных узораў і каштоўнасцей рознымі пакаленнямі буйных землеўладальнікаў высакароднага

паходжання.

У працах «Асаблівасці развіцця культуры вышэйшага саслоўя ў Вялікім Княстве Літоўскім (2002), «Асноўныя механізмы дынамікі духоўнай культуры магнатаў Беларускага Панямоння» (2011) разглядаюцца характэрныя рысы духоўнай культуры магнатаў. Імі, на погляд даследчыцы, з'яўляліся свецкасць (як апазіцыя рэлігійнаму светапогляду), публічнасць (наданне падзеям прыватнага жыцця характару публічных акцый), дэманстратыўнасць (культуратворчая дзейнасць з мэтай праслаўлення сябе і свайго роду), мемарыяльнасць (успрыманне гісторыі як каштоўнасці, імкненне захаваць памяць пра сябе), высокая ступень маральнай адказнасці (усведамленне асабістай адказнасці за выкананне грамадскага абавязку).

Значная колькасць навуковых артыкулаў С. Пацыенка тычацца асноўных механізмаў дынамікі духоўнай культуры магнатаў Беларускага Панямоння («Беларускія замкі як асяродак сярэднявечнай культуры» (2003), «Культура прадстаўнікоў вышэйшага саслоўя Вялікага Княства Літоўскага ў кантэксце еўрапейскай культуры эпохі Адраджэння» (2005), «Арыстакратычная культура на беларускіх землях у XIII–XVIII стст.» (2010) і інш.). Асноўнымі яе механізмамі, на думку культуролага, з'яўляліся традыцыі і навацыі. Зварот да традыцыі спрыяў актывізацыі стабілізацыйных працэсаў у культуры. Узнікненне або запазычанне новых культурных узораў выклікала інварыянтнасць культуры магнатаў, разнастайнасць яе праяўленняў. Інтэнсіўнасць міжкультурных кантактаў, аўтаматызм прымянення навацый, іх спалучэнне з традыцыямі садзейнічалі дынамічнаму развіццю духоўнай культуры магнатаў Панямоння.

Выяўленню шляхоў захавання і развіцця самабытнасці беларускай нацыянальнай культуры ў кантэксце супярэчнасцей сучаснай глабалізацыі прысвечана большасць навуковых прац культуролага *Андрэя Эдуардавіча Салікава* (нар. у 1977 г.). У шэрагу яго навуковых артыкулаў («Нацыянальная культура в условиях глобализации» (2004), «Проблема сохранения самобытности национальной культуры Беларуси в эпоху глобализации» (2005), «Белорусская национальная культура перед вызовом глобализации» (2006) і інш.) адзначаецца, што беларуская культура сутыкаецца з супярэчлівацю і амбівалентнасцю наступстваў глабалізацыі. Па меркаванні культуролага, базавыя каштоўнасці адчуваюць моцны ўплыў нацыянальна неафарбаваных, этнічна нявыражаных глабальных аксіясеміятычных сістэм, што ўскладняе працэсы нацыянальна арыентаванага тэкстаўтварэння, паслабляе пазіцыі нацыянальных аксіялагічных і семіятычных структур, абвастрае негатыўныя аспекты ў сацыякультурнай дынаміцы.

Адначасова культуралаг заўважае, што ў трансляцыйным сектары ўзаемадзеянне беларускай культуры з глабальнымі культурнымі плынямі адбываецца не толькі ў форме канфлікту паміж аўтэнтчнымі нацыянальнымі і глабальнымі тэкстамі культуры, а і ў форме ўзаемаўзбагачэння і ўзаемадапаўнення («Нацыянальна-культурная ідэнтычнасць суб'екта в век глобалізацыі» (2006), «Современная культура в локальном и глобальном измерениях» (2007), «Безопасность национальной культуры в условиях глобальных интеграционных процессов», 2008). А. Салікаў, абапіраючыся на метады тыпалагічнага аналізу, вызначыў шляхі захавання і развіцця самабытнасці беларускай культуры. Культуралаг вылучае адэкватнае выкарыстанне комплексу пратэжыянісцкіх мер, накіраваных на абарону нацыянальных вытворцаў прадукцыі культурнага зместу; зварот да багатага духоўнага вопыту беларускага народа; падрыхтоўку інавацыйна-кампетэнтных суб'ектаў, здольных да творчага пераасэнсавання сучасных рэалій.

Асаблівасці функцыянавання традыцый і навацый у сучаснай беларускай культуры прааналізавала культуралаг *Наталля Яўгенаўна Шалупенка* (нар. у 1969 г.) у дысертацыйным даследаванні «Сучасная духоўная культура Беларусі: ўзаемадзеянне традыцый і навацый» і навуковых артыкулах «Роля традыцый у сучаснай беларускай духоўнай культуры» (1999), «Беларускія нацыянальныя традыцыі: асаблівасці станаўлення і развіцця» (2003), «Інавацыйная сацыякультурная дзейнасць у кантэксце інтэграцыйных працэсаў» (2003). Паводле яе меркавання, асаблівасць сацыядынамікі беларускай культуры на сучасным этапе развіцця вызначаецца ўстойлівасцю традыцыйнага поля культуры. Традыцыя як форма пераемнасці культуры забяспечвае захаванне, перадачу, узнаўленне і назапашванне дамінантных каштоўнасцей нацыянальнай культуры. Навацыі, якія выконваюць функцыю ўзбагачэння культуры, імкнуцца да таго, каб стаць сацыякультурным эталонам, агульнапрынятым у сістэме культуры.

Паводле Н. Шалупенка, бытаванне культуры беларусаў адбываецца на двух узроўнях: агульнанацыянальным і рэгіянальным.

Тэарэтыка-культуралагічны аналіз музычнай творчасці як з'явы культуры – непасрэдным прадмет навуковых даследаванняў культуралага *Ірыны Міхайлаўны Шумскай* (нар. у 1976 г.). У манаграфіі «Музыка ў кантэксце беларуска-польскага міжкультурнага ўзаемадзеяння» (2011), навуковых артыкулах «Музыка и фрактальная динамика в контексте мировой гармонии» (1999), «Роль рациональных и иррациональных механизмов в творческом процессе» (2000), «Проблема творчай дзейнасці ва ўмовах дамінавання масавай культуры» (2001) даецца тэарэтычнае абгрунтаванне

характару эвалюцыі музычнай творчасці і ступені яе ўзаемасувязі з сацыякультурнай дынамікай. Культуролаг сцвярджае, што развіццё музычнай творчасці і эстэтычных уяўленняў аб ёй носіць нелінейны характар і звязаны з дынамікай грамадскага жыцця, зменаў сацыякультурных цыклаў і светапоглядных парадыгмаў. У музычных творах знаходзяць сімвалічнае адлюстраванне не толькі індывідуальныя перажыванні, творчыя арыентацыі і сацыякультурны вопыт кампазітара, але і стылявыя асаблівасці, якія дамінуюць у перыяд стварэння музычнага твора.

Тэарэтычную значнасць маюць навуковыя артыкулы І. Шумскай, дзе аналізуюцца фактары, якія абумоўліваюць творчае развіццё асобы музыканта («Актывізацыя творчага мыслення як неабходная ўмова прафесійнага станаўлення асобы», 1998; «О роли творческой личности в системе коллективного взаимодействия», 1998; «К проблеме развития личности в процессе творческой деятельности», 1998). Культуролаг да важнейшых фактараў адносіць спадчыннасць, уздзеянне навакольнага асяроддзя, уласныя намаганні і здольнасці творцы, асаблівае ўспрыманне музыкантам архетыповых форм культуры.

І. Шумская таксама акцэнтуюе ўвагу на пытаннях развіцця нацыянальнай музычнай культуры ў кантэксце глабалізацыі, станаўлення этнакультурнай ідэнтычнасці беларусаў на сучасным этапе, міжкультурнай камунікацыі ва ўсходнеўрапейскім рэгіёне.

Даследаваннем генезісу, сутнасці і спецыфікі канфігурацыі традыцыйнай культуры ўсходнеславянскага памежжа, тэндэнцыяў яе развіцця ў сучасным грамадстве займаецца *Генадзій Віктаравіч Вахтомаў* (нар. у 1948 г.).

У працах «Канфігурацыя ўсходнеславянскай культуры (міфарэлігійны складнік)» (2003) і «Традыцыйная культура як фактар устойлівага развіцця ўсходнеславянскай супольнасці» (2005) на матэрыялах Гомельска-Бранска-Чарнігаўскага рэгіёна культуролог асэнсоўвае культурную канфігурацыю дадзенага памежжа, якая ўяўляе складаную іерархічную сістэму, стратыфікаваную на субкультуры беларусаў, рускіх і ўкраінцаў. У працэсе культурагенезу, па меркаванні аўтара, канфігурацыя традыцыйнай культуры рэгіёна склалася ў гарманічную сістэму каштоўнасцей, сімвалаў, маральных нормаў, звычаяў, абрадаў, арнаментальных і тэхналагічных асаблівасцей народнай мастацкай творчасці.

Асаблівасці дынамікі канфігурацыі традыцыйнай культуры ўсходнеславянскага памежжа на сучасным этапе разглядаюцца Г. Вахтомавым у навуковых артыкулах «Фальклор і сучасная сацыякультурная сітуацыя ў беларуска-руско-ўкраінскім памежжы» (2004), «Цывілізацыйныя

прыярытэты Беларусі ў памежным супрацоўніцтве» (2005), «Трансфармацыя культурных традыцый Гомельска-Бранска-Чарнігаўскага рэгіёна ў XX ст.» (2005), «Сацыякультурная дынаміка ўсходнеславянскага памежжа ва ўмовах постсавецкай трансфармацыі канца XX – пачатку XXI ст.» (2006.) Спецыфіка сучаснай дынамікі канфігурацыі традыцыйнай культуры рэгіёна, на погляд даследчыка, абумоўлена распадам адзінай усходнеславянскай супольнасці, разбурэннем традыцыйнай этнасацыяльнай структуры ў выніку Чарнобыльскай тэхнагеннай катастрофы, генерацыяй пакаленняў і ўрбанізацыяй сельскага насельніцтва памежжа. У выніку гэтага сацыякультурнае развіццё дадзенага рэгіёна характарызуецца супярэчлівымі тэндэнцыямі, да якіх Г. Вахтомаў адносіць: разбурэнне цэласнай сістэмы сфарміраваўшыхся эканамічных сувязей і духоўных каштоўнасцей сацыялістычнага грамадства; паступальны рух у бок кансерватызму і традыцыяналізму; зварот да духоўных кампанентаў традыцыйнай культуры і іх аўтэнтычных форм; актывізацыю адаптацыйных механізмаў культуры памежнага рэгіёна.

Пытанні для самаправеркі

1. Пакажыце ўплыў глабалізацыі на сацыякультурнае развіццё беларускага грамадства.
2. Акрэсліце спецыфічныя рысы беларускай нацыянальнай культуры.
3. Вызначыце дамінантныя феномены беларускай этнанацыянальнай культуры.
4. Абзначце шляхі захавання самабытнасці культуры беларусаў, прапануемыя айчыннымі культуролагамі.
5. Разгледзьце на падставе навуковых прац беларускіх культуролагаў узаемадзеянне традыцый і навацый.

Літаратура

1. *Барташэвіч, Г. А.* Беларуская народная паэзія веснавога цыкла і славянская фальклорная традыцыя / Г. А. Барташэвіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 182 с.
2. *Вахтомаў, Г. В.* Традыцыйная культура як фактар устойлівага развіцця ўсходнеславянскай супольнасці / Г. В. Вахтомаў // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2004. – № 4. – С. 85–87.
3. *Кажухоўская, Л. С.* Базісныя сімвалы беларускай мастацкай карціны свету / Л. С. Кажухоўская. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – 102 с.
4. *Пацыенка, С. А.* Арыстакратычная культура на беларускіх землях /

С. А. Пацыенка // Роднае слова. – 2009. – № 3 – С. 107–111; № 4. – С. 89–93.

5. Саликов, А. Э. Национальная культура в условиях глобализации / А. Э. Саликов // Вестн. молодежи. науч. о-ва. – 2004. – № 3. – С. 56–58.

6. Чернявская, Ю. В. Белорус : Штрихи к автопортрету. Этнический самообраз белоруса в сказках / Ю. В. Чернявская. – Минск : Четыре четверти, 2006. – 244 с.

7. Шелупенко, Н. Е. Региональные аспекты развития культуры Беларуси на современном этапе / Н. Е. Шелупенко // Весн. Беларус. дзярж. ін-та праблем культуры. – 2004. – С. 140–142.

Тема 8. Дыялог культур – праблемнае поле беларускай культуралогіі

Працэсы глабалізацыі, дэмакратызацыя грамадскага жыцця, адкрытасць і даступнасць апошніх дасягненняў сусветнай культуры дазваляюць велізарнай колькасці людзей пазнаваць шмат новага аб паводзінах і ладзе жыцця іншых народаў. З кожным годам узрастае цікавасць людзей да зносін з іншымі народамі і іх культурамі. У XXI ст. стала відавочным, што чалавецтва развіваецца па шляху пашырэння ўзаемасувязі і ўзаемазалежнасці розных краін, народаў і іх культур. Сучасныя сродкі камунікацыі дазваляюць мільёнам людзей непасрэдна знаёміцца з асаблівасцямі і каштоўнасцямі культур іншых народаў. У працэсе кантактаў паміж прадстаўнікамі розных культур частка прадстаўнікоў адной культуры пераймаюць нормы, каштоўнасці і традыцыі другой культуры. Дыялог культур у наш час з'яўляецца важнейшым фактарам сацыякультурнай дынамікі.

Кампаратыўны аналіз зместу базавых ментальных устаноў заходняга і ўсходняга тыпаў камунікатыўнай свядомасці і іх вызначальная роля ў фарміраванні камунікатыўных стратэгіяў, якія рэалізуюцца ў дадзеных тыпах культуры, даюцца ў працах *Валянціны Уладзіміраўны Валашок* (нар. у 1975 г.) «Мадэлі камунікацыі як формы арганізацыі сацыяльнага вопыту» (2001), «Культура камунікацыі і камунікацыя культур» (2001). На яе думку, тэндэнцыі развіцця і мадэлі арганізацыі міжкультурных адносін дэтэрмінаваны канцэптуальнымі асновамі камунікатыўнай практыкі ўдзельнікаў узаемадзеяння. Названыя мадэлі на тым ці іншым гістарычным этапе адлюстроўваюць каштоўнасна-сэнсавыя ўстаноўкі іх удзельнікаў у адносінах да камунікатыўнага працэсу.

У навуковых артыкулах «Мова як форма сацыякультурнай камунікацыі» (1999), «Міжкультурная камунікацыя: традыцыі і навацыі» (2000) культуралаг выказвае меркаванне, што мадэль камунікацыі, якая

рэалізуецца чалавекам у практыцы сацыяльных, сацыяпрыродных і міжкультурных адносін, з'яўляецца выражэннем той ідэі, якая імпліцытна прысутнічае ў культурнай карціне свету.

Аналіз змястоўных камунікацый і інтэрпрэтацыя феномена камунікацый, здзейсненыя В. Валашок у працах «Міжкультурны дыскурс: граніцы разумення» (2001) і «Гісторыя паўсядзённасці і камунікатыўная традыцыя», сведчыць аб «усходняй» накіраванасці вектара светапоглядных змен у свядомасці еўрапейскага чалавека, што выражаецца ў агульнасці асобных характарыстык традыцыйнай усходняй і постмадэрнісцкай мадэляў камунікацыі, а таксама ў актуалізацыі старажытнаўсходніх каштоўнасцей камунікацыі ў заходнееўрапейскай культуры на мяжы тысячагоддзяў.

Мадэлі функцыянавання міжкультурнага дыялогу, а таксама асаблівасці сіметрычных і асіметрычных дыялагічных працэсаў, якія адбываюцца ў культуры, выступаюць у якасці прадмета даследавання ў працах Вячаслава Уладзіміравіча Сашчэкі (нар. у 1977 г.).

Дынаміка макра- і мікрадыялагічных узаемадзеянняў беларускай культуры з заходнімі і ўсходнімі культурамі (польскай і рускай) у працэсе гістарычнага развіцця разгледжана культуралагам у дысертацыйным даследаванні «Дыялагічныя асновы беларускай культуры (культуралагічная рэканструкцыя)» (2006) і навуковых артыкулах «Дыялог культур і «вобраз Іншага» (2003), «Диалогические тенденции белорусской культуры периода Великого Княжества Литовского» (2003), «Предпосылки диалогизма: историко-культурный обзор» (2004). В. Сашчэка, зыходзячы з таго, што дыялог культур можа развівацца як у сіметрычных, так і асіметрычных інтэракцыях, прыходзіць да высновы, што беларуская культура ўжо на ранніх этапах культурагенезу імкнулася да сіметрычных адносін. Так, адметнымі рысамі культуры беларусаў у перыяд ВКЛ становяцца поліэтнічнасць, поліканфесіянальнасць і білінгвізм, якія грунтуюцца на агульнай камунікатыўнай талерантнасці.

У шэрагу навуковых артыкулаў В. Сашчэка аналізуе спецыфіку, тэндэнцыі і перспектывы дыялогу культур у перыяд глабалізацыі («Этнічны парадокс сучаснасці і дыялог культур» (2003), «Постсавецкі перыяд: развіццё культуры Беларусі ў рэчышчы дыялогу культур» (2004), «Дыялог: да праблемы дыферэнцыяцыі» (2005) і інш.). У іх адзначаецца, што з XIX ст. адбываецца нарастанне макрадыялагічнага патэнцыялу беларускай культуры. Развіццё макрадыялагічных тэндэнцый асабліва ўзмацнілася ў савецкі перыяд (XX ст.), што праяўлялася ў актыўных кантактах беларускай культуры з культурамі саюзных рэспублік і замежжа. На мікраўзроўні дыялагічныя адносіны ў XXI ст. ажыццяўляюцца з

улікам полікультурнай паліткарэктнасці, з аднаго боку, і на аснове тытульнай (фонавай) культуры – з другога.

Даследаваннем спецыфікі беларускага гістарычнага мультыкультуралізму ў кантэксце вызначэння асноўных тыпаў этнакультурных груп у сучасным грамадстве займаецца *Алена Аляксандраўна Спірына* (нар. у 1982 г.).

Аб'ектыўныя ўмовы і фактары палітыкі мультыкультуралізму з пункту гледжання дыялогу і талерантнага стаўлення да іншых культур аналізуюцца культуролагам у манаграфіі «Мультыкультуралізм як стратэгія ўзаемадзеяння этнакультурных груп» (2012) і шэрагу артыкулаў («Мадэлі міграцыйнай палітыкі ў сучаснай мультыкультурнай прасторы» (2008), «Міжгрупавы канфлікт: аб'ектыўныя і суб'ектыўныя фактары яго ўзнікнення» (2009) і інш. У іх прадстаўлены тыпалогія і спецыфічныя асаблівасці мультыкультурных стратэгіяў узаемадзеяння груп; асэнсаваны аб'ектыўныя ўмовы і фактары палітыкі мультыкультуралізму з пункту гледжання дыялогу і талерантнага стаўлення да іншых культур. У сувязі з гэтым выпрацаваны своеасаблівая іерархія міжгрупавых і міжэтнічных каштоўнасцей і комплексныя вучэбна-выхаваўчыя меры, а таксама забавульна-пазнавальныя мерапрыемствы з мэтай азнаямлення груп з культурай адзін аднаго для дасягнення талерантных адносін. Пры гэтым мультыкультуралізм прадугледжвае не толькі адзінства, а хутчэй за ўсё адзінства ў разнастайнасці; пашыраны змест паняццяў, звязаных з вывучэннем асаблівасцей этнакультурных груп, якія пражываюць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, што атрымала адлюстраванне ў разглядзе сучаснай канцэпцыі мультыкультуралізму.

Да сферы інавацыйнай дзейнасці адносіцца аўтарская тыпалогія крытэрыяў, якая дазваляе вызначыць спецыфіку, асаблівасці канфліктуючых груп і, такім чынам, магчымасць пошуку агульных аспектаў узаемадзеяння паміж этнакультурнымі групамі. У сувязі з гэтым у манаграфіі прапанована комплекс мер у мэтах яго развіцця (мультыкультурная адукацыя, маладзёжнае АРТ-узаемадзеянне, «hate speech»-забарона, СМІ-адлюстраванне, навукова-даследчы маніторынг). Артыкулы «Культурная група: да праблемы канцэпту і структурна-функцыянальнай мадэлі» (2008), «Урокі мультыкультуралізму: абліччы талерантнасці» (2008), «Мультыкультуралізм як культурна-палітычная мадэль зняцця міжгрупавой напружанасці і ўрэгулявання канфліктаў» (2008), «Плюралізм культурных груп як базісны прынцып мультыкультурнага грамадства: да праблемы тыпалогіі» (2008) прысвечаны пытанням полікультурнасці і поліэтнічнасці сучасных дзяржаў,

стратэгіі мультыкультуралізму як магчымасці плённага адзінства людзей розных этнічных і канфесіянальных прыналежнасцей на добрасуседскіх падставах, а таксама асноўным напрамкам сучасных мультыкультурных стратэгіяў узаемадзеяння этнакультурных груп сучаснай беларускай нацыі.

У артыкулах «Культурная ідэнтычнасць: сутнасць, структура, тыпалогія» (2008), «Да пытання аб глабалізацыйным працэсе ў сучаснай Беларусі» (2008), «Палітыка мультыкультуралізму: выклік іміграцыі» (2007) разглядаецца гісторыя супрацьстаяння дзвюх светапоглядных парадыгм універсалізму і партыкулярызму, у рэчышчы якога ўзнікае сучасная ідэя мультыкультуралізму, даецца ацэнка кожнай з светапоглядных парадыгм на пэўным гістарычным этапе. Гэта, у сваю чаргу, дазваляе выявіць як пазітыўныя, так і негатыўныя іх аспекты, а таксама ўмовы для фарміравання дыскурсу мультыкультуралізму.

Асаблівасці ўзаемадзеяння ўсходніх і заходніх уплываў у працэсе фарміравання культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы аналізуе *Аляксандр Аляксандравіч Суша* (нар. у 1982 г.) у шэрагу навуковых артыкулаў («Уплыў уніі на этнічную самасвядомасць беларусаў» (2005), «Уніяцкія храмы і манастыры Полацка» (2005), «Царкоўнаславянская мова ва ўжытку ўніяцкай царквы» (2005), «Узаемадзеянне ўсходняй і заходняй традыцый у беларускай культуры» (2006) і інш.). У іх аўтар паказвае, што адметнасцю культуратворчай дзейнасці грэка-каталіцкай царквы з'яўлялася апора на дзве традыцыі – усходнюю і заходнюю, а таксама асэнсаванае выкарыстанне царквой заходніх і ўсходніх навацый. У выніку сінтэзу ўсходніх і заходніх традыцый і навацый культуратворчая дзейнасць ва ўніяцкім асяроддзі суправаджалася стварэннем новых форм, што абумовіла самабытны і непаўторны характар культурнай спадчыны.

Важным кірункам навукова-даследчай і практычнай дзейнасці А. Сушы з'яўляецца выяўленне дэструктыўных фактараў, якія прывялі да значных страт спадчыны грэка-каталіцкай царквы. У артыкулах «Праблемы захавання помнікаў культавага дойлідства Гомельшчыны» (2004), «Лёс культурных каштоўнасцей Беларусі ў гады Другой сусветнай вайны: праблемы вяртання» (2004), «Праблемы ідэнтыфікацыі і ўліку кніжнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі» (2006), «Лёс культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі: новыя знаходкі ў львоўскіх зборах» (2009) і іншых культуролаг адзначае, што асноўнай прычынай страты значнай часткі спадчыны было само знікненне грэка-каталіцкай царквы і немагчымасць поўнай інтэграцыі гэтай спадчыны ў сістэму каштоўнасцей і сферу ўжытку новых уладальнікаў. Да разбуральных фактараў даследчык адносіць войны, паводкі, пажары, вываз культурных каштоўнасцей за мяжу, аднак, на яго думку, яны

ўсе разам нанесли менш значныя страты, чым спыненне існавання царквы.

Пытанні для самаправеркі

1. Вызначыце мадэлі функцыянавання сучаснага міжкультурнага дыялогу.
2. Чым дэтэрмінавана развіццё макрадыялагічнага патэнцыялу беларускай культуры?
3. Пакажыце аб'ектыўныя ўмовы і фактары палітыкі мультыкультуралізму.
4. Выявіце сутнасныя разыходжанні светапоглядных парадыгм універсалізму і партыкулярызму ў кантэксце міжкультурных узаемаадносін.
5. Як адбіўся сінтэз усходніх і заходніх традыцый і навацый на культурнай спадчыне грэка-каталіцкай царквы?

Літаратура

1. *Волошок, В.В.* Модели коммуникации как формы организации социального опыта / В. В. Волошок // Вестн. Могилев. гос. ун-та им. А. А. Кулешова. – 2001. – № 1. – С. 12–16.
2. *Библер, В. С.* Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 30–39.
3. *Кристева, Ю.* Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Диалог. Карнавал. Хронотоп / Ю. Кристева. – 1993. – № 4. – С. 6–7.
4. *Сащeko, В. В.* Предпосылки диалогизма : историко-культурный обзор / В. В. Сащeko // Вестн. молодеж. науч. о-ва. – 2004. – № 4. – С. 74–76.
5. *Спирина, Е. А.* Мультикультурализм как стратегия взаимодействия этнокультурных групп / Е. А. Спирина. – Минск : РИВШ, 2012. – 224 с.
6. *Суша, А. А.* Дыялог «Усход – Захад» у гісторыі хрысціянства ў Беларусі / А. А. Суша // Религия и общество : актуальные проблемы современного религиоведения : сб. науч. тр. / под общ. ред. В. В. Старостенко. – Могилев : МГУ им. А. Кулешова. – С. 258–261.

Тэма 9. Рэлігія і культура ў інтэрпрэтацыі айчынных культуролагаў

Прызнаным даследчыкам гісторыі і культуры старавераў у Беларусі з'яўляецца *Андрэй Аляксандравіч Гарбацкі* (нар. у 1956 г.). У сваіх працах «Старообрядчество на белорусских землях» (2004), «Старообрядческие храмы Беларуси» (2008) ён акцэнтуюе ўвагу на ключавых

момантах канфесіянальнай гісторыі ўсходніх славян. Дзейнасць Літоўскай мітраполіі і праваслаўнай царквы на беларускіх землях аналізуецца ім ва ўзаемасувязі з канфесіянальнымі, эканамічнымі, палітычнымі і грамадскімі працэсамі таго часу. Важным з'яўляецца асвятленне прычын прыняцця хрысціянства на Русі і дзейнасці першых лідараў праваслаўя. Сярод актуальных пытанняў, якія разглядаюцца ў яго артыкулах, можна вылучыць пытанні адносін дзяржавы і царквы ў розныя гістарычныя перыяды, праблемы Рускай Замежнай Царквы і Катакомбнай Царквы. У яго манаграфіях адлюстравана сувязь гісторыі і сучаснасці, якая дазваляе асэнсаваць гісторыю хрысціянства з пункту гледжання духоўных, сацыяльна-палітычных і культуралагічных задач нашых дзён. Культуролаг справядліва адзначае, што станаўленне хрысціянскага вучэння і арганізацыя хрысціянскіх аб'яднанняў праходзілі ў складаных унутраных спрэчках, перарастаючы перыядычна ў вострую барацьбу. У працах закранаюцца змены ў дагматыцы і этычным вучэнні хрысціянства, якія найбольш моцна паўплывалі на трансфармацыю яго арганізацыйных структур, на фарміраванне самой царквы.

У кола навуковых інтарэсаў А. Гарбацкага ўваходзяць пытанні гісторыі асобных манастыроў. Так, прадметам яго апошняга даследавання, вынікі якога выкладзены ў асобнай манаграфіі, з'яўляецца Чонкаўскі манастыр, заснаваны стараверамі ў 1775 г. на беразе рэк Сож і Чонкі каля Гомеля.

Рэлігійная канцэпцыя культуры рускага філосафа Паўла Фларэнскага ўсебакова прадстаўлена ў навуковых працах культуролога *Інгі Уладзіміраўны Вараб'ёвай* (нар. у 1974 г.).

Погляды П. Фларэнскага на суадносіны і ўзаемадзеянне культуры і рэлігіі, у прыватнасці, навукі і рэлігіі, мастацтва і рэлігіі, разглядаюцца ёю, акрамя дысертацыі, у навуковых артыкулах «Рэлігійнае мастацтва вачыма П. А. Фларэнскага» (1997), «Фларэнскі аб суадносінах філасофіі і рэлігіі» (1998), «Рэлігійны ідэал культуры П.Фларэнскага» (1999), «Праблема культуры і рэлігіі ў канцэпцыі П.Фларэнскага» (1999), «Павел Фларэнскі» (1999) і інш.

У выніку аналізу філасофскай спадчыны багаслова даследчыца прыходзіць да высновы, што філосаф быў перакананы ў паходжанні ўсёй культуры (навукі, мастацтва, маралі, права, тэхнікі і г.д.) з рэлігійнага культу і першапачатковым існаванні яе ў форме тэургіі – зыходнай дзейнасці чалавека, скіраванай на служэнне Богу. У працэсе працяглай сацыякультурнай і рэлігійнай эвалюцыі чалавецтва адбыўся распад адзінага рэлігійнага культу на больш дробныя, прыватныя культы мастацтва, навукі, маралі, палітыкі са сваімі сэнсавымі, сімвалічнымі, тэрміналагічнымі апаратамі.

У працах І. Вараб'ёвай паказаны шляхі пераадолення канфлікту паміж культурай і рэлігіяй. Філософ лічыў, што адзіным сродкам зняцця супярэчнасці паміж імі з'яўляецца імкненне да сінтэтычнасці ў культуры. Уся культура павінна стаць мовай, якая аб'ядноўвае чалавецтва.

Рэлігійнай прыродзе добра і зла прысвечаны шэраг прац *Ігара Леанідавіча Когана* (нар. у 1966 г.). Асноўная праблема, якая разглядаецца у іх, – спецыфіка сэнсавага напаўнення маральных катэгорый у рэлігійным светапоглядзе. Культуролаг лічыць, што маральная свядомасць эфектыўна ўплывае на паводзіны суб'ектаў культуры пры ўмове наяўнасці абсалютных крытэрыяў, адносна якіх маральны імператыў набывае аўтарытэтны, а значыць, і абавязковы характар. Абсалютны крытэрыў уласцівы, на думку даследчыка, толькі рэлігійнаму светаадчуванню і рэлігійнай свядомасці, якія выражаюцца ў паняцці абсалютнага Бога. Так, у працах «Смысл творчества» (1997), «Святые братья Кирилл и Мефодий (к вопросу о национальной идее)» (1998) І. Коган прытрымліваецца думкі, што рэлігійная прырода добра і зла, пачынаючы ад паняццяў «добра» і «дрэнна» і заканчваючы паняццямі сакральнага адзінства і нізменнага эгаізму, з'яўляецца вызначальнай асновай пабудовы кожнай этычнай сістэмы. Этыка ж, якая асэнсавала сваю рэлігійную прыроду і раскрыла сэнс восевых катэгорый добра і зла, з'яўляецца дзейным цэнтрам усяго культурнага арганізма. Таму культура, сцвярджае І. Коган, знаходзіцца ў межах, якія ўстанаўлівае рэлігійная этыка, і звязана з культурнай традыцыяй народа.

Культурна-асветніцкая дзейнасць беларускіх каталіцкіх святароў першай паловы XX ст. знаходзіцца ў полі зроку культуролога *Іван Іванавіча Трацяка* (нар. у 1956 г.). У сваіх працах «Беларускія святары Гарадзеншчыны» (1994), «Царкоўная унія ў ацэнцы беларускіх каталіцкіх святароў (20–30-х гг. XX ст.)» (1996), «Беларускае духавенства (пачатак XX ст. – 1930-я гады)» (1999) культуролог з пазіцый ідэацыянізму аналізуе сацыякультурную дэтэрмінацыю этнаканфесіянальнага руху ў Беларусі. Паводле яго меркавання, характэрнай асаблівасцю рэлігійнага становішча была поліканфесіянальнасць, перш за ўсё супрацьстаянне праваслаўя і каталіцтва. Функцыянаванне шматлікіх культурна-грамадскіх і палітычных арганізацый выклікала разнастайнасць ідэй, якія істотна ўплывалі на культурны працэс, узбагачалі інварыянтнасць мадэляў развіцця нацыянальнай культуры альбо, наадварот, абмяжоўвалі культурна-нацыянальны дынамізм.

Выяўленне перыядаў станаўлення і развіцця этнічнай ідэнтыфікацыі беларускага каталіцкага духавенства разглядаецца І. Трацяком у навуковых артыкулах «Роля беларускіх святароў у адраджэнні роднай мовы» (1993),

«Белоруссия: религия и общество в прошлом и настоящем» (1996), «Рэлігійны сэнс нацыянальнага» (1998). Аўтар лічыць, што іх было чатыры: перыяд самавызначэння (пачатак ХХ ст. – 1910 г.); перыяд культурна-асветніцкіх гурткоў (1909–1917); арганізацыйны перыяд (1917–1921); перыяд дзейнасці ва ўмовах польскай улады (1921–1939).

Культурнай сацыялізацыі беларускага каталіцкага духавенства прысвечаны і іншыя працы І. Трацяка («Роля беларускіх святароў у адраджэнні нацыянальнай культуры», 1993; «Ільдэфонс Бабіч – пісьменнік, святар, тэолаг», 1999; «Нацыянальная ідэя ў інтэрпрэтацыі беларускіх каталіцкіх святароў», 1999). У іх культуралаг прыходзіць да высновы, што ў першай палове ХХ ст. беларускае каталіцкае духавенства з’яўлялася ўплывовай арганізаванай сілай са сваёй праграмай дзейнасці і садзейнічала выпрацоўцы канцэпцыі развіцця нацыянальнай культуры і беларускага культурна-грамадскага руху. Святарамі быў прапанаваны альтэрнатыўны, духоўна-эвалюцыйны метады пераўтварэння грамадства праз паглыбленае развіццё культуры, навукі, асветы.

Хрысціянскія канцэпцыі культуры з’яўляюцца прадметам даследаванняў *Ганны Сцяпанавы Мартысевіч* (нар. у 1983 г.). У навуковых артыкулах «Эвалюцыя ідэі дыялогізма в тэалогіі пратэстантызма ХХ – пачатак ХХІ в.» (2009), «“Педыдэй” канцэпцыі культуры Другога Ватыканскага сабора і іх сучасная рэцэпцыя» (2010), «Хрысціянскія канцэпцыі культуры другой паловы ХХ – пачатак ХХІ стагоддзя» (2011) і іншых адзначаецца, што ў 2-й палове ХХ ст. у хрысціянскіх канцэпцыях культуры назіраецца імкненне знайсці баланс паміж пракультурным і антыкультурным падыходамі да культуры. На мяжы ХХ і ХХІ стст. гэтая тэндэнцыя замацоўваецца на ўзроўні афіцыйных пастаноў Рымска-каталіцкай царквы, а таксама фарміраваннем альтэрнатыўных ёй канцэпцый культуры. Да іх Г. Мартысевіч адносіць праект «сусветнага этасу» Г. Кюнга, сімвалічную інтэрпрэтацыю культуры Д. Трасі. У ХХІ ст., адзначае аўтар артыкулаў, у хрысціянскіх канцэпцыях культура пачынае трактавацца як стыль жыцця, а функцыя Царквы абмяжоўваецца барацьбой з культурнымі ідэалагемамі. Значную ўвагу ў сваіх даследаваннях Г. Мартысевіч надае праблеме тыпалагізацыі хрысціянскіх канцэпцый культуры. Крытэрыі, на падставе якіх тыпалагізуюцца канцэпцыі культуры, разглядаюцца ў артыкулах «Экзистенціалізацыя каталіцкай тэалогіі ХХ стагоддзя на прыкладзе трактовкі феномена чалавека в філасофіі неатомізма» (2005), «Ідэя дыялогізма в каталіцкай тэалогіі в кантэксте некаласіцкай і постнекаласіцкай культуры» (2007), «Рэлігія і миф: демифалогізацыя рэлігіі в тэалогіі пратэстантызма ХХ–ХХІ вв.» (2007) і інш. У гэтых працах выдзелены

наступныя крытэрыі: змест галоўных катэгорый, якія ўтрымліваюцца ў канцэпцыях; суадносіны культуры і прыроды; суадносіны культуры і сферы сакральнага; цэласнасць вобраза культуры; сацыяльная апасродкаванасць культуры.

Арыгінальнымі з'яўляюцца разважанні культуролога аб сутнасці і зместу рацыянальнасці, што выразна праяўляецца ў рэлігійна-дыялагічным падыходзе да культуры. Так, у артыкулах «Идеи диалогизма в теологии протестантизма конца XX – начала XXI в.» (2007), «Эволюция типов рациональности христианских концепций культуры второй половины XX – начала XXI в.» (2011) адзначаецца, што адкрытая форма рацыянальнасці выражаецца ў шэрагу прэзумпцый (уважлівых адносінах да альтэрнатыўных карцін свету; адыход ад еўрацэнтрызму; увага да культурнага кантэксту і інш.). Постнекласічны тып рацыянальнасці характарызуецца, па меркаванні даследчыцы, адыходам ад разумення культуры як монакультуры і ўзрастаннем плюральнага яе разумення. Сучасны тып рацыянальнасці выяўляецца ў паслядоўнай тэматызацыі дыялагічных, а пазней полілагічных узаемасувязей паміж культурамі, паміж культурай і рэлігіяй, у пераходзе ад крытыкі тэорыі лінейнага дэтэрмінізму да развіцця неадэтэрмінісцкага падыходу да пытання аб культурнай дынаміцы.

Пытанні для самаправеркі

1. Вызначыце змены, якія адбываюцца ў дагматыцы і этычным вучэнні хрысціянства.
2. Акрэсліце хрысціянскія канцэпцыі культуры другой паловы XX – пачатку XXI ст.
3. Пакажыце сутнасць рацыянальнасці ў рэлігійна-дыялагічным падыходзе да культуры.
4. Абзначце перыяды станаўлення і развіцця этнічнай ідэнтыфікацыі беларускага каталіцкага духавенства.
5. Якія, на ваш погляд, шляхі пераадолення канфлікту паміж культурай і рэлігіяй?

Літаратура

1. *Гарбацкі, А. А.* Стараабрадніцтва на Беларусі ў канцы XVII – пачатку XX ст. – Брэст, 1999. – 200 с.
2. *Воробьева И. В.* Религиозный идеал культуры П. Флоренского / И. В. Воробьева // Вестник БГУ. – 1999. – № 1. – С. 22–25.

3. Коган, И.Л. Этнопсихологические основания культуры / И.Л.Коган. – Минск : Ин-т совр. знаний, 2001. – 270 с.

4. Мартысевич, А.С. Христианские концепции культуры второй половины XX – начала XXI века / А. С. Мартысевич // Гісторыя і грамадазнаўства. – 2011. – № 3. – С. 3–9.

5. Тиллих, П. Избранное. Теология культуры / П. Тиллих. – М. : Юрист, 1995. – 479 с.

6. Трацяк, Я. Беларускае духавенства (пачатак XX ст. – 1930-я гады) / Я. Трацяк // Беларус. гіст. часопіс. – 1999. – № 2. – С. 41–48.

Тэма 10. Даследаванні беларускімі культуралагамі аспектаў семіётыкі культуры

У сучаснай культуралогіі культуру разумеюць як нешта адметнае ад прыроды, тое, што перадаецца па традыцыі сродкамі мовы і сімвалаў, практычнага вивучэння і непасрэднай пераймальнасці, а не біялагічнага наследавання. Мовай культуры звычайна называюць тыя сродкі, веды, сімвалы, тэксты, формы, якія дазваляюць людзям арыентавацца ў прасторы культуры і ўступаць адзін з адным у камунікатыўныя сувязі. Мова культуры – гэта ўніверсальная форма асэнсавання рэальнасці, у якую арганізуюцца ўсе ўзніклыя або існуючыя ўяўленні, успрымання, паняцці, вобразы і іншыя падобныя сэнсавыя канструкцыі (носьбіты сэнсу). Такім чынам, усё гэта – сродак разумення паміж людзьмі і народамі.

Праблема мовы культуры – гэта праблема разумення, эфектыўнасці культурнага дыялога як па вертыкалі, гэта значыць дыялога паміж культурамі розных эпох, так і па гарызанталі, гэта значыць дыялога розных культур, існуючых адначасова, паміж сабой. Мова, з'яўляючыся «праблемай сэнсу культуры», сінтэзуе сацыяльныя, культурна-гістарычныя, псіхалагічныя, эстэтычныя аспекты жыцця чалавека. Але для таго каб падзея культуры стала яе з'явай, яна павінна быць пераведзена ў тэкст. Значыць, мова ўяўляе ядро сістэмы культуры, менавіта пры дапамозе яе чалавецтва засвойвае каштоўнасці, ацэнкі, уяўленні, усё тое, што вызначае карціну свету. Такім чынам, мова культуры – гэта спосаб захоўвання і перадачы культуры ад пакалення да пакалення.

Асобае значэнне валодання мовай культуры ў тым, што яно дазваляе чалавеку ўключыцца ў культурны кантэкст, усвядоміць сваё месца ў ім, зарыентавацца ў складаных і дынамічных сацыякультурных працэсах. Чым вышэй узровень валодання мовай культуры, чым больш шырокі і разнастайны дыяпазон ведаў і ўяўленняў аб культуры, тым вышэй здольнасць

чалавека да ўспрымання і гармоніі з навакольным светам, таму што мовы – гэта іерогліфы, у якія чалавек умяшчае свет і сваё ўяўленне. Праз разнастайнасць моў для нас адкрываюцца багацце свету і разнастайнасць таго, што мы спазнаём у ім, і чалавечае быццё робіцца для нас шырэйшым, паколькі мовы ў выразных і дзейсных рысах даюць нам розныя спосабы мыслення і ўспрымання. Мова ўвасабляе асновы культуры: яе прадукт і структурныя элементы, умовы развіцця. І натуральныя, і штучныя (мова навукі, умоўныя сігналы, знакі, сімвалы), і другасныя (камунікатыўныя структуры – міф, рэлігія, мастацтва) мовы – спецыфічны знакавы спосаб фіксацыі, захавання, перапрацоўкі і трансляцыі культурнай інфармацыі.

Аб'ектам культуралагічнага аналізу *Вольгі Фёдараўны Таланцавай* (нар. у 1950 г.) з'яўляецца касцюм як культурны тэкст. У дысертацыйным даследаванні і навуковых артыкулах «Трансфармацыя форм касцюма як выражэнне разнастайнасці свету асобы ў культуры» (2002), «Касцюм – першае асяроддзе пражывання чалавека» (2002) яна выявіла семіётыку касцюма, якая складаецца з розных семіятычных узроўняў. Па меркаванні культуролога, семіётыка касцюма можа быць прадстаўлена як цэласны знак, як сістэма знакаў, як сістэма сінтагматычных адносін, як сістэма парадыгматычных адносін. Пры мадыфікацыі альбо поўнай змене семіятычных прыкмет касцюма яго інварыянтная семіятычная структура застаецца нязменнай. Пры гэтым яна набывае тыпалагічную своеасаблівасць у розных культурных цэласнасцях у адпаведнасці з новымі культурнымі кодамі.

Адрозненні касцюма як візуальнага тэксту ад іншых тэкстаў культуры аналізуюцца В.Таланцавай у навуковых працах «Касцюм як мастацкі сімвал у выяўленчым мастацтве» (2004), «Касцюм як сцэнічны вобраз у мастацтве тэатра» (2004). На погляд культуролога, касцюм рэпрэзентатыўны, наглядны, адкрыты для прачытання, яго інфармацыя імгненна прачытваецца рэцыпіентамі. Адначасова аўтар заўважае, што (у адрозненне ад вербальнай формы) інфармацыя, якая перадаецца праз касцюм, менш сістэматычная і рацыянальная, менш стабільная і аднакіраваная.

У працах В. Таланцавай разглядаюцца тыпы знакаў касцюма (знакі-сігналы, знакі-штампы, знакі-сімптомы, індэксальныя і канвенцыянальныя, іканічныя, ізаморфныя, сімвалічныя знакі і інш.). Шмат увагі надаецца раскрыццю функцый касцюма. Культуролог лічыць, што касцюм рэпрэзентуе гістарычныя тыпы культуры, выступае ў якасці сімвалічнай формы культуры. Касцюм у культурна-гульнявой прасторы выконвае функцыю нематываванага, умоўнага, гэта значыць канвенцыянальнага, знака.

Першая спроба разгледзець мастацкі і публіцыстычны тэкст праз

прызму культуралагічных падыходаў была зроблена *Паўлам Казіміравічам Банцэвічам* (нар. у 1971 г.) у яго кандыдацкай дысертацыі на тэму «Культуралагічная інтэнцыя ў творчасці Уладзіміра Караткевіча», якую ён абараніў у 2004 г. Даследчык зыходзіў з меркавання, што творчая спадчына пісьменніка – гэта сукупнасць сімвалаў, ідэй і вобразаў культуры, выпрацаваных у працэсе літаратурнай дзейнасці. Абапіраючыся на філалагічную герменеўтыку, ён вылучыў у тэкстах літаратурных твораў пісьменніка комплекс каштоўнасных арыентацый і сімвалаў, якія актуалізуюць праблематыку нацыянальнай культуры і акрэсліваюць прыярытэты яе развіцця на сучасным этапе.

У манаграфіі «Творчасць Уладзіміра Караткевіча ў кантэксце культуралогіі» (2007) яе аўтар паглыбіў палажэнні дысертацыйнага даследавання і выявіў змешчаныя ў духоўным тэзаўрусе пісьменніка вобразы, сімвалы, ідэі і праекты, якія рэпрэзентуюцца ў рэтраспектыўнай і перспектыўнай культурна-нацыянальнай прасторы і маюць непасрэдныя адносіны да глыбокага пазнання асаблівасцей традыцый і перспектыў беларускай культуры. На погляд культуролога, аксіялагічны змест тэарэтычных канструкцый У. Караткевіча дэтэрмінуецца яго імкненнем асэнсаваць гістарычны шлях беларускай нацыі, патрэбай ліквідаваць устойлівы стэрэатып яе «сялянскасці», пошукам ідэальнага самавобраза, што ў комплексе вызначае мэты і перспектывы айчыннай культуралогіі.

У шэрагу артыкулаў («Нацыянальныя і агульначалавечыя каштоўнасці ў празаічных творах У. Караткевіча (па матэрыялах школьнай праграмы)» (1999), «Асветніцкія ідэі ў рамане У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» (2000), «Раман У. Караткевіча “Хрыстос прыямліўся ў Гародні” (погляд асветніка на гісторыю і культуру)» і інш.) П. Банцэвіч аналізуе дамінанту эпістэмалагічных уяўленняў пісьменніка і прыходзіць да высновы, што ёю з’яўляецца комплекс каштоўнасных арыентацый і рэгулятараў. У якасці базавых культуролога называе нацыянальную самасвядомасць, узвышэнне беларускай мовы, выхаванне моладзі праз трывалыя веды, фальклор і мастацтва, дэманстрацыйнае зацвярджэнне культурных каштоўнасцей, актыўна-дзейны патрыятызм, асэнсаванне нацыянальнай культуры ў славянскім і еўрапейскім культурным кантэксце.

У рамках юнгіянскага аналізу даследаваннем этнакультурных архетыпаў займаецца *Алена Уладзіміраўна Свечнікава* (нар. у 1973 г.). У навуковых артыкулах «Архетыпічная структура тэксту» (2009), «Беларуская антыўтопія: культурны кантэкст» (2010) яна разглядае антыўтопію як тэксты культуры,

а ўніверсальныя і этнакультурныя архетыпы ў антыўтопіях – як

канцэнтраванае выражэнне беларускай культурнай парадыгмы. Даследчыца аналізуе сімваліку і матывы антыўтопій А. Адамовіча, В. Гігевіча, А. Макаёнка, Э. Скобелева, А. Щуцкага, дэманструючы, што беларуская антыўтопія абапіраецца на апакаліптычную схему, біблейскія матывы, міфалагемы, сімваліку. Выкарыстоўваючы псіхааналітычную канцэпцыю К.-Г. Юнга, культуралаг выявіла «архетыпічную матрыцу» міфацэнтрычнага мастацкага тэксту, яго архетыпічнага каркаса, які адлюстроўвае сувязь тэксту з фальклорна-міфалагічнай асновай і з працэсам індывідуальнасці асобы. Аўтару ўдалося даказаць існаванне архетыпічнай чатырохчасткавай структуры (норма, гармонія – парушэнне нормы, гармоніі – узмацненне дысгармоніі – знаходжанне гармоніі, узнаўленне нормы) ва ўсіх антыўтопіях беларускіх аўтараў. Параўнальны аналіз тэкстаў, сцвярджае А. Свечнікава, паказаў, што аналагічная архетыпічная матрыца шырока распаўсюджана ў сусветнай культуры. Культуралаг пераконвае, што архетыпічная матрыца звязана з імкненнем аўтара ўбачыць гармонію ў навакольным свеце, знайсці сэнс жыцця і цэласнасць.

У працах «Філасофские истоки абсурдизма. Пьеса С. Беккета «В ожидании Годо» (2003), «Архетипические образы в киноантиутопии» (2011) А. Свечнікава выяўляе істотныя рысы, якія аб'ядноўваюць літаратурную і кінематаграфічную антыўтопію, знаходзіць універсальныя архетыпы ў кінаўтопіі Ф. Ланга, вызначае ролю біблейскіх міфалагем і сімвалаў у дадзенай антыўтопіі. Антыўтопія як светапогляд разглядаецца культуралагам у якасці шырокамаштабнай з'явы, якая ахоплівае кінамастацтва, мультыплікацыю, тэатр, літаратуру, камп'ютарныя гульні.

У поле даследаванняў *Таісіі Фёдараўны Сухоцкай* (нар. у 1968 г.) уваходзяць праблемы гісторыка-культурнага працэсу, тыпалогіі ўтапічнага мыслення, стылю культуры, семантыкі нацыянальнай культуры. Найбольш грунтоўна культуралаг прааналізавала працэс фарміравання інтэграванай жанравай формы ўтапічнага мыслення (антыўтопіі) у беларускай культуры. У навуковых артыкулах «Жанравая спецыфіка беларускай антыўтопіі: да пастаноўкі пытання» (1996), «У розных жанравых мадыфікацыях (Да праблемы тыпалогіі жанравай формы антыўтопіі)» (2001), «Утопія і антыўтопія ў беларускай культуры» (2004) і іншых адзначаецца, што беларуская ўтопія і антыўтопія сталі формай паглыбленага філасофскага спасціжэння сутнасці эпохі, сродкам фарміравання нацыянальнай сама-свядомасці. Станаўленне і развіццё гэтай ідэальнай канструкцыі, змест якой складае інтэнцыя да ўдасканалення грамадства ў адпаведнасці з пэўнай сістэмай каштоўнасцей, адбываецца ў XX ст. Сутнасцю антыўтопіі, па меркаванні Т. Сухоцкай, з'яўляецца адлюстраванне ў мастацкай літаратуры

хібаў у пабудове грамадства паводле нейкага ідэальнага праекта, паказ разрыву паміж абвешчаным ідэалам і яго рэальным увасабленнем.

Значную ўвагу ў працах («Ідылія і “казкі жыцця” як спецыфічныя нацыянальныя жанры ў фарміраванні ўтапічнай свядомасці беларусаў» (1998), «Утапічныя ідэі ў творчасці беларускіх рамантыкаў XIX стагоддзя» (1998), «Сімвалы беларускай антыўтопіі» (2004) і інш.) культуролага займаюць пытанні, звязаныя з функцыямі ўтопіі. Т. Сухоцкая сцвярджае, што змест і парадыгма нацыянальнага стылю ў канцы XIX – пачатку XX ст. абумоўлены найперш ашчадлівым, ахоўным тыпам утапічнага мыслення, скіраванага на захаванне архетыпных асноў народнай культуры, сцвярджанне радасці зямнога існавання, непры-няцце праяў крайняга рэвалюцыянізму. Ахоўная інтэнцыя з’яўляецца вызначальнай. Абавязковая рэфлексія і рэпрэзентацыя сумарнага культурнага тэксту павінна ажыццяўляцца сродкамі роднай мовы, а не іншанацыянальнай. Новае пакаленне беларускага этнасу мае магчымасць убачыць праз прызму нацыянальнай культуры сэнс чалавечага жыцця, перспектывы самарэалізацыі ў духоўнай і сацыяльнай прасторы. Актыўнае выкарыстанне беларускіх сюжэтаў, вобразаў, традыцыйнай эстэтычнай сістэмы сёння не зводзіцца да простага механічнага пераймання. Яно ажыццяўляецца як іх актуалізацыя. Жывая народная традыцыя ўзнімае на новы ўзровень не толькі мастацкую інтэрпрэтацыю кананічных сюжэтаў, але і арыгінальную аўтарскую творчасць. Традыцыйная народная культура з характэрным для яе віталізмам, карнавалізаваным мысленнем выконвала ахоўную функцыю ў мастацтве, засцерагаючы яго ад праяў крайняга суб’ектывізму і нігілізму. Дарэчы, культуролаг лічыць, што і асноўнай рысай нацыянальнага менталітэту з’яўляецца кансерватыўна-ахоўны (ашчаджальны) тып утапічнага мыслення.

Асобныя навуковыя артыкулы Т. Сухоцкай («Супрацьстаянне стыляў: афіцыйнага і традыцыйна-народнага» (1998), «Дынаміка стылю беларускай культуры канца XIX – пачатку XX ст.» (2006), «Стыль бідэрмаер у культуры» (2012) і інш.) прысвечаны праблеме стылю культуры, які яна трактуе як спосаб жыццядзеяння яе крэатыўных сэнсаў, сканцэнтраваных у структуры нацыянальнага тэксту і вербальнай сістэме яго кодаў. Сваю энтэлексію – завершанасць – стиль атрымлівае ў мове, якая ў пэўнай ступені дзейнічае як суб’ект культуры, уплываючы на свядомасць. Нацыянальная літаратурная мова – гэта вышэйшы этап у культурагенезе, па якім вызначаюцца нацыянальнае аблічча культуры, яе самакаштоўнасць і ўнікальнасць – стиль.

Пытанні для самаправеркі

1. Вызначыце змест паняцця «тэкст культуры». Назавіце віды тэкстаў.
2. Выявіце сутнасныя адрозненні знака і сімвала.
3. Акрэсліце этнакультурныя сімвалы ў тэкстах беларускіх утапічных і антыўтапічных твораў.
4. Пакажыце семіятычныя ўзроўні беларускага касцюма як тэксту культуры.
5. Якія, на ваш погляд, сімвалы, увасобленыя ў творах У. Караткевіча, актуалізуюць праблематыку нацыянальнай культуры і акрэсліваюць прыярытэты яе развіцця на сучасным этапе.

Літаратура

1. *Банцэвіч, П. К.* Творчасць Уладзіміра Караткевіча ў кантэксце культуралогіі / П. К. Банцэвіч. – Гродна: ГДАУ, 2007. – 310 с.
2. *Барт, Р.* От произведения к тексту / Р. Барт // Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс, 1989. – С. 413–423.
3. *Свечникова, Е. В.* Архетыпічная структура тэксту / А. У. Свечнікава // Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 2. Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2009. – № 4. – С. 97–102.
4. *Сухоцкая, Т. Ф.* Сімвалы беларускай антыўтопіі / Т. Ф. Сухоцкая // Праблемныя напрамкі развіцця мастацкай творчасці і вербальнай культуры нацыі: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 20–21 лістап. 2003 г. / Беларус. дзярж. пед. ін-т. – Мінск, 2004. – С. 167–169.
5. *Таланцева, О. Ф.* Костюм как художественный символ в изобразительном искусстве / О. Ф. Таланцева // Мастацкая адукацыя і культура. – 2004. – № 4. – С. 27–31.
6. *Тодоров, Ц.* Теории символа / Ц. Тодоров. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. – 408 с.

Тэма 11. Аналіз дэтэрмінантаў крызісу культуры беларускімі культуролагамі

Развіццё сучаснага грамадства і культуры адбываецца ва ўмовах маштабных структурных і якасных змен сусветнай геапалітычнай сістэмы, сацыяльнай арганізацыі, светапогляду. Сучасная цывілізацыя з яе ладам жыцця, сацыяльнымі і нацыянальнымі ўзрушэннямі выклікае ўзмацненне ўнутранай дысгармоніі чалавека, разбалансаванасці яго адносінаў з навакольным асяроддзем, спараджае выбухі стрэсавых сітуацый,

дэструктыўнасці, бездухоўнасці, няўпэўненасці ў заўтрашнім дні. Такі стан грамадства і асобы ў культуралогіі прынята лічыць крызісам культуры. Аб заняпадзе культуры задоўга да сёння пісалі Ф. Ніцшэ, О. Шпенглер, М. Бярдзьеў і шэраг іншых мысліцеляў XIX–XX стст. Падчас крызісу культуры, адзначалі яны, змяншаюцца яе творчы дух, стваральны патэнцыял, а таксама здольнасць актыўна ўплываць на грамадскія з’явы і працэсы. У такі перыяд культура страчвае частку сваіх функцый, не можа задаволіць духоўныя запатрабаванні соцыуму, прапанаваць грамадству найбольш адпаведныя ідэалы і маральна-духоўныя каштоўнасці. Прадстаўнікі розных сацыяльна-гуманітарных навук імкнуцца выявіць прычыны крызісу, яго формы і наступствы. Значная колькасць культуролагаў лічаць заканамерным крызіс культуры. Так, расійскі культуролаг М. Я. Данілеўскі меркаваў, што культура, як і пэўная расліна, у сваім развіцці праходзіць шэраг этапаў: зараджэнне, квітненне, пладанашэнне і разбурэнне. Так і пэўныя тыпы культуры ўзнікаюць, развіваюцца і паступова прыходзяць у заняпад. Аналагічных поглядаў прытрымліваўся і нямецкі культуролаг О. Шпенглер, які разглядаў культуру як замкнёны арганізм, што ў сваім развіцці праходзіць усе асноўныя стадыі жыццёвага цыкла – нараджэнне, росквіт, заняпад. Поўны цыкл існавання пэўнага тыпу культуры, лічыў ён, адбываецца прыблізна за адно тысячагоддзе. Пасля гэтага гістарычны тып культуры выраджаецца ў сваю супрацьлегласць – цывілізацыю, дзе пануюць тэхніцызм і сцыентызм, бяздушнасць, а на змену творчасці і развіцця прыходзяць бязплоддзе і акасяненне; людзі паступова ператвараюцца ў бязлікія істоты [6]. Х. Артэга-і-Гасет назваў такога індывіда масавым чалавекам, у якога прымітыўнае мысленне, стандартныя паняцці і ўяўленні. Для масавага чалавека ствараецца і масавая культура, асноўнымі рысамі якой з’яўляюцца: прымітывізацыя чалавечых адносін; культ моцнай асобы, грошай, поспеху, асабістага ўзбагачэння; прапаганда канфармізму ў грамадскай свядомасці, жорсткасці, насілля, сексу; выкарыстанне разнастайных паўзабароненых і ўзбуджальных тэм, вобразаў і мастацкіх сродкаў; штучная забаўляльнасць, натуралізм і г.д. Тыповымі героямі масавай культуры з’яўляюцца супермены, разнастайныя секс-сімвалы.

Цікавую канцэпцыю крызісу культуры прапанаваў амерыканскі культуролаг Уільям Огбарн [3]. Ён грунтоўна вывучаў уздзеянне змен у галіне тэхналогіі на культуру і прыйшоў да высновы, што духоўная культура (у тэорыі У. Огбарна яна называецца адаптыўнай) звычайна змяняецца марудней, чым матэрыяльная. У сваёй тэорыі сацыяльнага ўзрушэння ён вылучае два аспекты – матэрыяльны і нематэрыяльны. Галоўная ідэя У. Огбарна: культурнае спазненне адбываецца тады, калі змены ў

матэрыяльным жыцці грамадства апярэджаюць трансфармацыю нематэрыяльнай культуры (абрады, рытуалы, філасофскія сістэмы, законы і формы кіравання). Як лічыць У. Огбарн, гэта прыводзіць да пастаяннай неадпаведнасці паміж развіццём матэрыяльнай і адаптыўнай культуры. У выніку ўзнікае мноства нявырашаных сацыяльна-культурных праблем.

Сацыякультурнай сістэме постіндустрыяльнага грамадства ўласцівы шэраг негатыўных аспектаў. Перш за ўсё гэта маніпулятыўны характар гэтай сістэмы. Тэхналагічныя дасягненні «інфармацыйнага стагоддзя» прывялі да духоўнага абясцэньвання былой культуры, яе адыходу ад асноўных сфер грамадскага жыцця, да страты для духоўнага стану чалавека. Непрыманне негатыўных наступстваў постіндустрыяльнага грамадства спрыяе ўзнікненню разнастайных альтэрнатыўных формаў жыццёўладкавання: экалагічныя рухі; утапічныя камуны; арганізацыі, што ўзніклі на аснове розных усходніх містычных вучэнняў; авангардныя плыні, звязаныя з пакланеннем музычна-эстрадным тыпам масавай культуры, і інш.

Сутнасць дэструктыўнасці культуры і яе суб'ектаў у той ці іншай форме заўсёды знаходзілася ў цэнтры тэарэтычных дыскусій і, як правіла, была аб'ектам пільнай увагі культуролагаў, філосафаў, сацыёлагаў. У сваіх працах А. Вэбер, М. Вэбер, Э. Дзюркгейм, Г. Маркузэ, Ф. Ніцшэ, Э. Тофлер лічылі, што развіццё навукі і тэхнікі прывядзе да стварэння звышіндустрыяльнай цывілізацыі, якая будзе спрыяць з'яўленню шэрагу складаных глабальных праблем, сацыяльных канфліктаў. Гэтая цывілізацыя праз механізм задавальнення патрэбнасцей сфарміруе новы тып «аднамернага чалавека» з паніжанымі крытычнымі адносінамі да грамадства. Рухаючай сілай грамадскіх змен у гэтых умовах будзе адмова ад усіх культурных каштоўнасцей. Таму праблематыка дэструктыўнасці займае значнае месца ў сацыягуманітарных даследаваннях сучасных вучоных, у тым ліку і беларускіх культуролагаў.

З пазіцыі структура-функцыянальнага падыходу даследуюцца сутнасць і характар сацыякультурных і дэмаграфічных працэсаў у Беларусі Людмілай Канстанцінаўнай Кухто (нар. у 1972 г.). У дысертацыйным даследаванні «Сацыякультурная рэгуляцыя дэмаграфічных паводзін суб'ектаў постчарнобыльскага рэгіёна» (2003), навуковых артыкулах «Дэмаграфічная трансфармацыя на тэрыторыі Беларусі за 10 гадоў пасля чарнобыльскай катастрофы» (1996), «Працоўныя рэсурсы: тэрытарыяльнае размеркаванне» (1997), «Сацыякультурны і адміністратыўна-прававы аспекты дэмаграфічных працэсаў» (2002) Л. Кухто грунтоўна прааналізаваны сацыякультурныя фактары, якія садзейнічаюць фарміраванню ладу жыцця, стэрэатыпаў

і нормаў дэмаграфічных паводзін насельніцтва чарнобыльскага посткатастрофнага рэгіёна.

Культуролаг пераканана, што духоўны і эмацыянальны стан грамадства аказвае значны ўплыў на дынаміку дэмаграфічных працэсаў; гэта выяўляецца ў паводзінах, прыняцці рашэнняў у сферы шлюбу, сям'і, нараджэння дзяцей, выбары прафесіі, месцажыхарства і інш. Папярэджанне дэмаграфічнай катастрофы, лічыць даследчыца, магчыма пры выкарыстанні супольнасцю не толькі эканамічных, адміністрацыйна-прававых механізмаў, але і культурна абумоўленых метадаў, якія садзейнічаюць фарміраванню актыўнай мадэлі дэмаграфічных паводзін насельніцтва.

Шэраг работ Л. Кухто прысвечаны паказу метадаў і форм сацыякультурнай рэгуляцыі дэмаграфічных паводзін суб'ектаў посткатастрофнага соцыуму («Сучасныя міграцыйныя перамяшчэнні і неабходнасць іх уліку падчас перапісу насельніцтва» (1996), «Аналіз і ацэнка працэсў сацыякультурнага развіцця Рэспублікі Беларусь» (1996), «Працоўныя рэсурсы: тэрытарыяльныя размеркаванні» (1997), «Сацыякультурная характарыстыка суб'ектаў постчарнобыльскага соцыуму» (2002) і інш.). У іх аўтар прыходзіць да высновы, што рэгуляцыйную функцыю могуць выконваць розныя сацыякультурныя інстытуты шляхам выпрацоўкі ў насельніцтва нормаў і стандартаў дэмаграфічных паводзін, фарміравання каштоўнасцей і ідэалаў, якія пазітыўна ўплываюць на працэс узнаўлення насельніцтва ў неабходнай колькасці і якасці для арганізацыі грамадскай дзейнасці.

Даследаванням дэтэрмінантаў, сутнасных прыкмет і тэндэнцый сацыякультурнай дэструкцыі ў перыяд сістэмнай трансфармацыі беларускага грамадства займаецца культуролаг *Дзяніс Аляксандравіч Смолік* (нар. у 1973 г.). Аплікацыю выяўленай тэарэтычнай схемы дэструкцыі на даследуемую сацыякультурную супольнасць, вызначэнне этапаў, тэндэнцый сацыякультурнай дэструкцыі і механізмаў яе пераадолення культуролаг ажыццявіў у кандыдацкай дысертацыі «Сацыякультурная дэструкцыя ў трансфарміруючымся беларускім грамадстве (1985–1995 гг.)» і навуковых працах «Дэструкцыя як базавы канцэпт культуры» (2003), «Дэструктыўныя механізмы культуры: псіхааналітычны аспект» (2004), «Разнастайнасць культуры ў перыяд грамадскіх трансфармацый» (2004). Даследчык паказаў, што ў 80-х гг. XX ст. у беларускім грамадстве склаліся перадумовы развіцця дэструктыўных працэсаў у сацыякультурнай сферы. На погляд Д. Смоліка, размыванне функцыянальнай цэласнасці і збалансаванасці сацыякультурнай сістэмы выкліканы сацыяльным крызісам, рэзкімі зменамі ў агульным ладзе сацыякультурнай арганізацыі і рэгуляцыі калектыўных форм жыццядзейнасці людзей, дэградацыяй існуючых і своечасова не мадэрнізаваных інстытутаў

сацыякультурнага кіравання, аўтарытарна вызначаным парадкам рэалізацыі з'яў і працэсаў культуры адпаведна дамінуючай ідэалогіі.

Даследчык узбагаціў катэгарыяльны апарат культуралогіі ўведзеным ім упершыню ў навуковы ўжытак паняццем «сацыякультурная дэструкцыя». Яе змест, паводле меркавання культуролага, складае разбурэнне і дэмантаж функцыянуючых інстытутаў; дэфармацыя падсістэмы каштоўнасных арыентацый, традыцыйнай маралі; дэідэалагізацыя грамадскага жыцця; зніжэнне ўзроўню структураванасці, складанасці і поліфункцыянальнасці культурнага комплексу беларускага грамадства; выхад значнай часткі суб'ектаў з зоны дзеяння рэгуляцыі свядомасці і паводзін з дапамогай дамінантнай культурнай сістэмы.

Аб'ектам навуковых даследаванняў культуролага *Эліны Аркадзьеўны Усоўскай* (нар. у 1969 г.) з'яўляецца постмадэрнісцкі тып сучаснай культуры.

На думку культуролага, менавіта крызісны перыяд развіцця культуры садзейнічаў фарміраванню постмадэрнісцкага тыпу сучаснай культуры асаблівай парадыгмы – постмадэрнізму, якая ўяўляе комплекс светапоглядных устаноў, што адметны прызнаннем мноства спосабаў і форм развіцця свету, крытычным мысленнем, адсутнасцю адзінага падыходу і фіксаванага пункту гледжання, бясконцасцю падыходаў і камбінацый, адмаўленнем прынцыпу бінарных апазіцый. У працах «Стылістычны плюралізм у мастацтве постмадэрнізму» (1997), «Аб некаторых рысах постмадэрнісцкага мастацтва» (1999) аўтар сцвярджае, што прынцыпам, які аб'ядноўвае розныя версіі постмадэрнізму, з'яўляецца пазіцыя радыкальнага плюралізму каштоўнасцей, нормаў, ідэалаў культуры.

У манаграфіі «Парадигма постмодэрнізма» (2006) Э. Усоўская разглядае светапоглядную аснову прыхільнікаў постмадэрнізму. Культуролаг лічыць, што для іх светапогляду ўласціва крытычная свядомасць, якая па сваёй прыродзе антысістэматычная і цытатная. Асаблівасці свядомасці з'яўляюцца элементам-асновай стылістычнага мноства постмадэрнісцкай мастацкай культуры. Да аксіялагічных асноў мноства Э. Усоўская адносіць сумесныя альбо падзяляемыя каштоўнасці, якія выконваюць камунікатыўную функцыю, карэкціруюць мноства самых разнастайных каштоўнасцей тых ці іншых культур.

Пытанні для самаправеркі

1. Акрэсліце негатыўныя аспекты постіндустрыяльнага грамадства.
2. Якім чынам, на ваш погляд, культура можа папярэдзіць дэмаграфічную катастрофу беларускага грамадства?

3. Дайце вызначэнне паняцця «сацыякультурная дэструкцыя».
4. Вызначыце сутнасць постмадэрнісцкага тыпу культуры.

Літаратура

1. *Кухто, Л. К.* Социокультурная регуляция демографического поведения субъектов постчернобыльского региона: автореф. дис. ... канд. культурологии / Л. К. Кухто. – Минск: Белорус. гос. ун-т культуры, 2003. – 21 с.
2. *Смолик, Д. А.* Деструктивные механизмы культуры: психоаналитический аспект / Д. А. Смолик // Весн. Гродзен. дзярж. ун-та імя Янкі Купалы. Сер. гуманітар. навук. – 2004. – № 2. – С. 60–63.
3. *Огборн, У.* Социальные изменения / У. Огборн. – Манчестер ; Нью-Йорк, 1989. – 364 с.
4. *Усоўская, Э. А.* Асоба аўтара ў постмадэрнісцкай культуры / Э. А. Усоўская // Культура Беларусі. Навуковы пошук моладзі : матэрыялы канф. аспірантаў, Мінск, 14 мая 1997 г. / Беларус. ун-т культуры. – Мінск, 1999. – Вып. 2. – С. 143–148.
5. *Швейцер, А.* Упадок и возрождение культуры: избранное / А. Швейцер. – М.: Прометей, 1993. – 512 с.
6. *Шпенглер, О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории: в 2 ч. Ч. 1. Образ и действительность / О. Шпенглер. – Минск: Попурри, 1998. – Ч. 1. – 988 с.

Тэма 12. Сацыякультурныя дэтэрмінанты фарміравання асобы і іх асэнсаванне культуролагамі

Сацыяльна-культурную абумоўленасць каштоўнасных арыентацый ваеннаслужачых Беларусі даследуе *Аляксандр Анатольевіч Касперук* (нар. у 1963 г.). У навуковых артыкулах «Каштоўнасці культуры ў вайсковым выхаваўчым працэсе і вайскавай службе сучаснай моладзі» (2000), «Роля культуры ў развіцці сістэмы воінскіх каштоўнасцей абаронцаў Айчыны» (2001) ён сцвярджае, што каштоўнасныя арыентацыі вайскоўцаў тэрміновай службы і маладых афіцэраў на вайсковую службу ў многім дэтэрмінаваны сацыяльна-культурнымі фактарамі. Імі, на погляд культуролага, з'яўляюцца: наяўнасць разнополюсных ацэнак неабходнасці і значнасці вайскавай службы афіцыйнымі інстытутамі, з аднаго боку, а з другога – нефармальнымі арганізацыямі, замежнымі СМІ; значная трансфармацыя каштоўнасных арыентацый моладзі са сферы калектыўных інтарэсаў у сферу асабістых;

дыферэнцыяцыя патрэбнасцей і інтарэсаў у армейскай моладзі з улікам розных культурных запатрабаванняў маладых людзей.

Культуролаг вывучаў таксама формы ўзаемадзеяння паміж вайсковай субкультурай і грамадствам («Аб узаемаадносінах сект і царквы, арміі, грамадства і дзяржавы» (1997), «Вайсковая служба і праваслаўныя традыцыі» (1998), «Маю гонар – Айчыне служыць» (2000). Ён вызначыў наступныя кропкі іх узаемадзеяння: пашырэнне дыялога, адкрытасці з боку армейскіх структур і кантролю з боку грамадзянскага грамадства; грамадзянскі давер і ўвага грамадства да праблем арміі; паляпшэнне матэрыяльна-бытавых умоў вайскоўцаў; дэмакратызацыя ваенна-службовых адносін і стварэнне дабратворных умоў для ўсебаковага развіцця асобы; змяненне гендарнай структуры ваеннай арганізацыі за кошт павелічэння колькасці вайскоўцаў-жанчын.

Дынаміку і базавыя кампаненты каштоўнасных арыентацый венаслужачых-пагранічнікаў ва ўмовах трансфармацыі сацыякультурнай сферы прааналізавала *Тамара Іванаўна Якавук* (нар. у 1954 г.).

У дысертацыі «Сацыякультурная абумоўленасць каштоўнасных арыентацый ваеннаслужачых Пагранічных войск Рэспублікі Беларусь», навуковых артыкулах «Аб уплыве інфармацыі на кіраванне маральна-псіхалагічным станам ваеннаслужачых» (1998), «Культурна-маральныя арыентацыі моладзі» (1999), «Плюралізацыя і лібералізацыя каштоўнасных арыентацый ваеннаслужачых Пагранічных войск Рэспублікі Беларусь» (1999) Т. Якавук на падставе аксіялагічнага падыходу вызначыла асноўныя тэндэнцыі дынамікі каштоўнасных арыентацый вайскоўцаў на прыкладзе пагранічных падраздзяленняў нашай краіны. Культуролаг паказала, што ў каштоўнаснай структуры вайскоўцаў у 80–90-я гг. XX ст. адбыліся фундаментальныя змены. У іх свядомасці ўзніклі супярэчлівыя вузлы, якія абумоўліваюць паводзіны пагранічнікаў. У выніку гэтага, на погляд даследчыцы, жыццёвыя ўстаноўкі маладых вайскоўцаў паступова аддаляюцца ад ідэалаў і духоўных каштоўнасцей, якія сфарміраваліся ў працэсе атамізацыі і ананімізацыі беларускага грамадства, і змяшчаюцца ў бок каштоўнасцей меркантильных. Каштоўнае «ядро» ў свядомасці вайскоўцаў-пагранічнікаў складаюць у асноўным вітальныя каштоўнасці: здароў'е, сям'я, сяброўства, дзеці, стасункі і інш.

Т. Якавук у артыкулах «Структура і дынаміка жыццёвых арыентацый беларускай моладзі» (1999), «Умовы і магчымасці фарміравання цэнностных арыентацый, спосабаў выканання службовага долга па ахране і захаванні дзяржаўнай градыцы Рэспублікі Беларусь» (1999) сфармулявала шэраг навукова абгрунтаваных прапановаў, з дапамогай якіх

магчыма пераадолець негатыўныя тэндэнцыі ў духоўнай сферы пагранічных войск. Паводле яе меркавання, неабходна змяніць падыходы да падбору кадраў вайскоўцаў кантрактнай службы; распрацаваць і ўкараніць у падраздзяленнях інфармацыйныя сістэмы; уключыць у курс дзяржаўна-прававой падрыхтоўкі цыкл гуманітарных дысцыплін і інш.

Сучасны навуковы інтарэс Т. Якавук сканцэнтраваны вакол пытанняў сацыялогіі культуры.

Сяргей Леанідавіч Вілейка (нар. у 1959 г.) у дысертацыйным даследаванні «Асаблівасці культурнай палітыкі ва Узброеных Сілах Рэспублікі Беларусь ва ўмовах іх рэфармавання» (2000) і навуковых артыкулах «Палітычная культура ваеннаслужачых» (1998), «Фарміраванне беларускай ідэі – адна з мэт культурнай палітыкі» (1999) вызначыў сутнасць культурнай палітыкі ў вайсковай сферы. На яго думку, гэта дзейнасць кіраўніцтва Узброеных Сіл краіны і спецыяльных інстытутаў, якія рэгулююць культурныя працэсы, забяспечваюць аптымальны ўзровень развіцця духоўнага жыцця ваеннаслужачых у інтарэсах павышэння баяздольнасці вайсковых падраздзяленняў і ўсебаковага развіцця асобы.

У працах С. Вілейкі «Музыка ў жыцці арміі і ўмовы яе эфектыўнага выкарыстання ў выхаванні вайскоўцаў» (1998), «Гуманітарызацыя ваеннай адукацыі – адзін з асноўных шляхоў удасканалення прафесіянальнай падрыхтоўкі афіцэраў» (1999) акрэслены фактары, якія садзейнічаюць удасканаленню культурнай палітыкі ў беларускім войску: умацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы ваенных культурна-асветных структур; забеспячэнне вайсковых сацыякультурных інстытутаў высокакваліфікаванымі кадрамі; гуманітарызацыя сістэмы ваеннай адукацыі; кампетэнтнае кіраўніцтва сацыякультурнай дзейнасцю ў вайсковай сферы.

Пытанні для самаправеркі

1. Якімі сацыяльна-культурнымі фактарамі, на ваш погляд, дэтэрмінаваны каштоўнасныя арыентацыі вайскоўцаў тэрміновай службы і маладых афіцэраў на вайсковую службу?
2. Вызначыце кропкі ўзаемадзеяння паміж вайсковай субкультурай і грамадствам.
3. Прасачыце асноўныя тэндэнцыі дынамікі каштоўнасных арыентацый вайскоўцаў.
4. Акрэсліце магчымыя шляхі пераадолення негатыўных тэндэнцый у духоўнай сферы вайскоўцаў.
5. Пакажыце асаблівасці культурнай палітыкі ў дачыненні да

беларускага войска.

Літаратура

1. *Вілейка, С. Л.* Асаблівасці культурнай палітыкі ва Узброеных Сілах Рэспублікі Беларусь ва ўмовах іх рэфармавання : аўтарэф. дыс. ... канд. культуралогіі / С. Л. Вілейка. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры, 2000. – 21 с.

2. *Грыгаровіч, Я. Д.* Прыкладная культуралогія : вучэб. дапам. для студэнтаў / Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смолік. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2005. – 216 с.

3. *Касперук, А. А.* Социкультурные детерминанты формирования личности военнослужащего в современных условиях: автореф. дис. ... канд. культурологии / А. А. Касперук. – Минск: Белорус. гос. ун-т культуры, 2001. – 19 с.

4. *Михайлова, Л. И.* Социология культуры: учеб. пособие / Л. И. Михайлова. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 232 с.

5. *Яковук, Т. И.* Ценностные ориентации военнослужащих пограничных войск Республики Беларусь / Т. И. Яковук // Социология. – 1999. – № 2. – С. 89–92.

Тэма 13. Праблемы рэпрэзентацыі артэфактаў культуры музеямі як прадмет айчынай прыкладнай культуралогіі

Сярод культурна-асветных і навукова-даследчых устаноў беларускага грамадства важную ролю адыгрываюць музеі, задачамі якіх з'яўляюцца вывучэнне і асэнсаванне гісторыі, культуры ў мэтах развіцця інтэлектуальных, маральных і творчых магчымасцей чалавека, далучэння яго да нацыянальнай і агульначалавечай культуры. У адрозненне ад устаноў клубнага тыпу ў канцы ХХ–пачатку ХХІ ст. назіраўся паступовы рост дзяржаўнай музейнай сеткі, якая за апошнія гады папоўнілася 20 новымі ўстановамі. Найбольш актыўна працэс музейфікацыі адбываўся ў першыя пасляперабудовачныя гады. Пасля гэты працэс быў запаволены, але зараз ён мае досыць стабільны характар. Пэўны спад у музейным будаўніцтве тлумачыцца перш за ўсё эканамічнымі прычынамі, у адносінах да Гомельскай і Магілёўскай абласцей – яшчэ і вынікамі чарнобыльскай катастрофы. На тэрыторыях радыеактыўнага забруджвання быў зачынены шэраг музеяў, загінула шмат неацэнных экспанатаў. Так, у Гомельскай вобласці спынілі сваю дзейнасць музеі ў Брагіне і Чачэрску.

У сучасны перыяд істотна актывізавалася экспазіцыйна-выставачная работа. Супрацоўнікі музеяў займаюцца таксама зборам і папаўненнем калекцый, навукова-даследчай работай, паляпшэннем умоў захавання музейных рэчаў, выхаваўчай і папулярызатарскай дзейнасцю. Нават з улікам складаных сацыяльна-эканамічных абставін, што існавалі ў краіне, можна зазначыць, што пераважная большасць музеяў не згарнула асноўных напрамкаў сваёй работы.

Культуролагамі музей разглядаецца як своеасаблівы культурны феномен грамадства і кампанент прасторы соцыуму. Сацыяльна-культурная сутнасць музея заключаецца ў тым, што аснову ўсёй яго дзейнасці складаюць помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры, якія ён выяўляе, збірае, захоўвае, даследуе і рэпрэзентуе. Сістэмаўтваральным фактарам музейнага асяроддзя служыць культура, што складае змест культуралагічнага падыходу. Менавіта таму ў сучаснай айчыннай культуралогіі музей з'яўляецца аб'ектам даследаванняў.

У працах культуролога *Тамары Аляксандраўны Джумантаевай* (нар. у 1959 г.). («Канцэпцыя і стратэгія захавання культурнай спадчыны Полацка» (2008), «К вопросу о музеефикации уникальной исторической территории города» (2009), «Музеефикация гісторыка-культурных помнікаў як частка працэсу адраджэння і захавання спадчыны» (2011) і інш.) грунтоўна прааналізавана сутнасць музея ў кантэксце культурнай прасторы гістарычнага горада, дзе захаванне і рэпрэзентацыя аб'ектаў унікальнай культурнай спадчыны становіцца асноватворнай функцыяй музея. У артыкулах «Музейный предмет и его свойства» (1992), «Музейные традиции Полоцка и перспективы развития музея-заповедника» (2007), «Музеефикация гісторыка-культурных помнікаў як частка працэсу адраджэння і захавання спадчыны» (2011) і іншых адзначаецца, што з цягам часу музеі горада становяцца складнікамі рэгіянальных культурных працэсаў, а музейная сетка горада выдзяляецца ў самастойны культурна-гаспадарчы комплекс. У прыватнасці, музеі Полацка, сцвярджае культуролог, заўсёды з'яўляліся пэўнымі сацыякультурнымі інстытутамі, гарантамі забеспячэння аховы гісторыка-культурнай спадчыны горада, цэнтрамі гуманітарных навуковых даследаванняў і важнымі асветнымі ўстановамі.

Даследчыца прасочвае гісторыю музеефікацыі Полацкай культурнай прасторы, у якой вылучае пяць этапаў, кожны з якіх меў адметныя рысы ў музейнай дзейнасці, якія трансфармаваліся ў агульнакультурныя традыцыі, што ўзмацніла ўплыў музеяў на развіццё гарадской культурнай прасторы.

Значная ўвага ў артыкулах «Да пытання аб музейных традыцыях Полацка. Музей езуцкага калегіума XVIII–XIX стст. Музеі навучальных

устаноў XIX ст.» (1999), «Краязнаўчы музей Полацка (пачатак XX ст. – 70-я гг. XX ст.)» (2000), «Музейныя традыцыі Полоцка і феномен городского музея» (2005) і іншых надаецца дзейнасці канкрэтных суб'ектаў культуры, без якіх стварэнне музеяў і развіццё музейнай справы ў Полацку было б немагчыма.

З улікам спецыфікі рэгіянальнай культурнай спадчыны даследаванне працэсу музеефікацыі культурна-гістарычнай прасторы Полацка дазволіла Т. Джумантаевай выпрацаваць інавацыйную функцыянальную мадэль развіцця музея-запаведніка, якая пакладзена ў аснову аўтарскай стратэгіі захавання культурнай спадчыны гістарычнага горада. Паводле яе, аб'ектам музеефікацыі павінен стаць увесь гістарычны цэнтр горада. Але адкрыццё новых аб'ектаў на тэрыторыі музея-запаведніка (у тым ліку і шэрагу музеяў), лічыць культуролаг, павінна адбывацца з улікам мінімізацыі шкоднай нагрузкі (амартызацыі), што ў сваю чаргу вымушае да стварэння спецыяльнай мадэлі культурнага турызму, супрацоўніцтва з якім з'яўляецца галоўным механізмам ператварэння культурна-асветніцкага патэнцыялу музея-запаведніка ў эканамічны рэсурс.

Асэнсаваннем экспазіцыйнай прасторы беларускіх музеяў як месца для рэпрэзентацыі артэфактаў культурнай спадчыны беларускага народа займаецца культуролаг *Яўгенія Леанідаўна Краснова* (нар. у 1983 г.).

Камунікатыўны патэнцыял экспазіцыйнага асяроддзя і семіятычны змест музейнай экспазіцыі раскрыла Я.Краснова ў дысертацыйным даследаванні «Сучасная экспазіцыйная прастора музеяў Беларусі: камунікатыўны аспект» і ў навуковых артыкулах «Музейны прадмет у семіятычнай прасторы экспазіцыі» (2009), «Музейная экспазіцыя як знакавая і інфармацыйна-камунікатыўная сістэма» (2010), «Музейная экспазіцыя ў сістэме камунікацый» (2011) і інш. Па меркаванні культуролага, у сучаснай музейзнаўчай практыцы пачала надавацца значная ўвага знакава-сімвалічнаму нападуненню экспазіцый, дзе ў ролі знакаў выступаюць як экспанаты, так і розныя элементы мастацка-дэкаратыўнага афармлення. Паводле Я. Красновай, выкарыстанне знакава-сімвалічнай інфармацыі садзейнічае раскрыццю камунікатыўных магчымасцей экспазіцый, надае ім вобразна-прывабны выгляд, робіць цікавымі і даступнымі для шырокага кола музейнай аўдыторыі.

У артыкулах «Выкарыстанне фотаматэрыялаў для арганізацыі адукацыйнай прасторы музейнай экспазіцыі» (2005), «Мастацкая інсталяцыя як эксперыментальны феномен культуры XX ст.» (2007), «Эвалюцыя канцэптуальных падходаў в організації музейной экспозиционной среды» (2010), «Искусство музейной экспозиции: современные тенденции и под-

ходы» (2010) Я. Краснова прыйшла да высновы, што адным з найбольш перспектыўных сродкаў пашырэння камунікатыўнага патэнцыялу музейнай экспазіцыі з'яўляецца музейная інсталяцыя, якая ўяўляе спецыфічную музейную форму выразнасці.

Пытанні для самаправеркі

1. Пакажыце сутнасць музея ў кантэксце прыкладной культуралогіі.
2. Акрэсліце змест інавацыйнай функцыянальнай мадэлі развіцця сучаснага музея.
3. Вызначыце камунікатыўны патэнцыял экспазіцыйнага музейнага асяроддзя.
4. Прааналізуйце знакава-сімвалічнае напаўненне сучасных музейных экспазіцый.

Літаратура

1. Джумантаева, Т. А. Музеефікацыя культурнай прасторы Полацка: традыцыі і інавацыі : аўтарэф. дыс. ... канд. культуралогіі / Т. А. Джумантаева. – Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск, 2011. – 24 с.
2. Краснова, Е. Л. Современное экспозиционное пространство музеев Беларуси: коммуникативный аспект : автореф. дис. ... канд. культурологии / Е. Л. Краснова. – Беларус. гос. ун-т культуры и искусств. – Минск, 2011. – 23 с.
3. Смолік, А. І. Музеефікацыя помнікаў культуры Заходняга Паазер'я : праблемы, тэндэнцыі / А.І.Смолік // 90 год Віцебскаму абласному краязнаўчаму музею : матэрыялы навук. канф., Віцебск, 30–31 кастр. 2008 г. / рэдкал. : Г. У. Савіцкі [і інш.]. – Мінск : Медысонт, 2009. – С. 4–8.

3. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1. Тэматыка семінарскіх заняткаў

Тэма 1. Айчынныя культуралагічныя канцэпцыі першай чвэрці XX в.

Тэма 2. Культуралагічная інтэпрэтацыя культурна-гістарычнага шляху беларусаў.

Тэма 3. Канцэпцыя этнакультурагенэзу беларусаў.

Тэма 4. Асэнсаванне разнастайных аспектаў духоўнай і матэрыяльнай культуры Рэспублікі Беларусь у перыяд мадэрнізацыі ўсіх сфер жыццядзейнасці беларускага грамадства.

Тэма 5. Даследванне феноменаў культуры прадстаўнікамі айчыннай культуралагічнай школы у апошняй чвэрці XX ст.

Тэма 6. Тыпалагізацыя хрысціянскіх канцэпцый культуры айчыннымі культуролагамі.

Тэма 7. Адлюстраванне працэсаў субкультурызацыі беларускага грамадства ў айчыннай культуралогіі.

Тэма 8. Культуралагічны аналіз трансфармацыі сучаснай беларускай культуры.

Тэма 9. Станаўленне і развіццё айчыннай музейнай культуралогіі.

4. РАЗДЗЕЛ КОНТРОЛЯ ВЕДАЎ

4.1 Пералікпытанняў па тэмах семінарскіх заняткаў

Семінар як лабараторыя крэатыўнага мыслення

Семінар – лацінскае слова *Seminarium* – рассаднік ведаў. Практыка выкладання культуралагічных дысцыплін дае нам падставы сцвярджаць, што, з аднаго боку, дадзены від заняткаў найбольш складаны, а з другога – з’яўляецца найбольш эфектыўнай формай, якая дазваляе замацаваць важнейшыя тэарэтычныя палажэнні, сфарміраваць навыкі і ўменні, неабходныя будучаму культуролагу-даследчыку і выкладчыку, садзейнічае развіццю мыслення, лагічанаму ізлажэнню сваіх думак і поглядаў на пэўныя з’явы і працэсы культуры. У працэсе падрыхтоўкі да семінарскіх заняткаў і падчас выступлення на іх магістранты засвойваюць навыкі складання плана і працы з тэкстам, падрыхтоўкі даклада, тэзісаў выступлення, прэзентацыі, методыку данясення да аўдыторыі сваіх меркаванняў. Семінар прывучае іх самастойна выбіраць тэму выступлення, знаходзіць неабходную літаратуру, дадатковыя крыніцы, фармуліраваць высновы.

Можна лічыць семінар своеасаблівай лабараторыяй творчага мыслення будучага спецыяліста сацыякультурнай сферы. Менавіта семінарскія заняткі ствараюць атмасферу творчасці і крэатыўнасці, асобнага падыхода да выяўлення асаблівасцей сацыякультурнага развіцця грамадства з улікам спецыфічных дэтэрмінантаў. Тут выпрацоўваюцца ўменні выкарыстоўваць культуралагічныя веды для вырашэння канкрэтных праблем у сферы культуры. Семінар прадстаўляе магістранту магчымасць непасрэдна мець зносіны з выкладчыкам, знаходзіцца ў стане супрацоўніцтва падчас пошуку ісціны. Супрацоўніцтва прадугледжвае таксама сумесную вучэбную дзейнасць усіх магістрантаў акадэмічнай групы.

Асноўнай мэтай семінараў, на нашу думку, з’яўляецца выпрацоўка на аснове аналізу лекцыйнага матэрыяла і дадатковай літаратуры па тэорыі культуры ўласнага погляду на пастаўленую праблему і шляхоў яе вырашэння. Безумоўна, рэалізацыя гэтай мэты патрабуе ад выкладчыка і магістрантаў скурпулёзнай падрыхтоўкі да семінара, выкарыстання разнастайных формаў, метадаў і адукацыйных тэхналогій. Пры гэтым важна дабіцца, каб кожны магістрант пастаянна добрасумленна рыхтаваўся да семінара, каб на занятках ніхто не застаўся абыякавым да абмяркоўваемай праблемы.

Выкладчыкамі кафедры культуралогіі выкарыстоўваюцца разнастайныя *формы* правядзення семінарскіх заняткаў. Найбольш

прыемлімымі, на наш погляд, з'яўляюцца: разгорнутая гутарка па пытаннях тэмы; круглыя сталы як падагульняючыя заняткі па пэўнаму раздзелу праграмы; дыскусія па абмяркавўваемых рэфератах, дакладах і паведамленнях; семінар-канферэнцыя; семінар-кантрольная работа з абмеркаваннем яе вынікаў; дзелавыя гульні; семінар-аратар. Безумоўна, у кожнай з пералічаных формаў маюцца свае пазітыўныя бакі, таму тая альбо іншая з іх выкарыстоўваецца ў залежнасці ад характара вивучаемай праблемы і складу магістрантаў акадэмічнай групы. Пры правядзенні асобных семінараў адначасова могуць выкарыстоўвацца элементы розных формаў. Для таго каб студэнты на семінары змаглі глыбей разабрацца ў сутнасці асноўным тэорыі культуры, авлодаць навыкамі самастойнага аналізу феноменаў культуры, неабходна старанна падрыхтавацца да яго па праверанаму ў ходзе акадэмічнай практыкі алгарытму. Пры падрыхтоўцы да семінара неабходна:

1. Уважліва азнаёміцца з планам семінара, зразумець тэму, мэту і пытанні, якія пастаўлены ў плане.

2. Вызначыць неабходную літаратуру, своечасова падабраць неабходныя матэрыялы, спланаваць парадак работы.

3. Прааналізаваць канспект лекцыі па тэме, якая вынесена на семінарскія заняткі, дапрацаваць яе з улікам дадатковай літаратуры і падручніка.

4. Заканспекціраваць першакрыніцы, фрагменты тэкстаў навуковых прац вядомых беларускіх і замежных культуролагаў, у якіх разглядаюцца пытанні вивучаемай праблемы.

5. Дапоўніць сабраны матэрыял па тэме семінарскіх заняткаў матэрыяламі спецыяльных навукова-тэарэтычных часопісаў, газет, Інтэрнэта.

6. Пры неабходнасці падрыхтаваць прэзентацыю, якая ілюструе разглядаемыя на семінары пытанні. Магчыма таксама мець і рэферат па аднаму з пытанняў, якія вынесены на абмеркаванне на семінары.

Падрыхтоўка да семінара з'яўляецца вельмі працаёмкай дзейнасцю. У сувязі з гэтым падрыхтоўку да яго пажадана весці на працягу 4-7 дзён. Напярэдадні заняткаў карысна ўважліва прачытаць падрыхтаваны канспект па тэме семінара, прадумаць сваё вуснае выступленне на семінары.

РЭКАМЕНДУЕМЫЯ ТЭМЫ І ЛІТАРАТУРА

Тэма 1. Айчынныя культуралагічныя канцэпцыі першай чвэрці ХХ

В.

1. Разнастайнасць культурных практык і іх канцэптэуальнае асэнсаванне

у культуралагічным дыскурсе.

2.Інтэрпрэтацыя ідэйных кірункаў беларускага культурна-асветніцкага і грамадска-палітычнага руху у Беларусі.

3.Абгрунтаванне сэнсафарміруючай ролі беларускай мовы як ядра культуры.

4. Культурна-антрапалагічная сутнасць мастацка-публіцыстычнай творчасці класікаў беларускай літаратуры.

Літаратура

Гарэцкі, М. Гісторыя беларускай літаратуры. Уклад. і падрыхт. тэксту Т.С. Голуб / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 479 с. [16] л. іл.

Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. Том 11. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы 1917-1946 гг. / Я. Колас. – Мінск: ”Маст. літ.”, 1976. – 424 с., 8 с.

Купала, Я. // Збор твораў у 7 т. Т. 7. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – С. 212-213.

Смолік, А.І. Гісторыя беларускай культуралагічнай думкі: вучэб.-метадапам. / А.І.Смолік, Л.К.Кухто; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 236 с.

Тэма 2.Культуралагічная інтэрпрэтацыя культурна-гістарычнага шляху беларусаў

1. Мадэль культурна-нацыянальнай аўтаноміі беларускіх тэарэтыкаў нашаніўскага перыяду.

2. Сутнаснае вызначэнне беларускага шляху І. Ул. Канчэўскім.

3. Канцэпцыя заходнерусізму і яе крытычны аналіз А. І. Цвікевічам.

4. Канцэпцыя няспыннага адухаўлення быцця М. А. Лоскага.

Літаратура

Абдзіраловіч, І. Адвечным шляхам: Даследзіны беларускага светапогляду / І. Абдзіраловіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 44 с.

Багушэвіч, Ф. Смык беларускі // Творы: Вершы, паэмы, апавяданні, артыкулы, лісты / Укл., прадм. Я. Янушкевіча; Камент. У. Содаля, Я. Янушкевіча; Маст. Г. Хінка-Янушкевіч / Ф. Багушэвіч. – Маст. літ., 1991. – С. 65-93.

Богданович, М. Белорусское возрождение / М. Богданович // Украинская жизнь. – 1915. – № 12. – С. 17-21.

Колас, Я. Збор твораў: у 14 т. Том 12. Публіцыстычныя і крытычныя

артыкулы 1947-1956 гг. / Я. Колас. – Мінск: ” Маст. літ.”, 1976. – 528 с. 8 с.

Лосский, Н. Условия абсолютного добра / Н.Лосский. – М.: Политиздат, 1991. – 368 с.

Смолік, А.І. Беларуская культуралогія: гісторыя і сучаснасць / А.І.Смолік; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 275 с.

Тэма 3. Канцэпцыя этнакультурнага генэзу беларусаў

1. Параўнальныя культурна-антрапалагічныя даследаванні беларускай традыцыйнай культуры.
2. Канцэпцыя культурна-гістарычнага працэса М. В. Доўнар-Запольскім, Е. Р. Раманавым і др.
3. Лінгвакультуралагічны аспект даследаванняў беларускіх фалькларыстаў і этолагаў.

Літаратура

Карский, Е.Ф. Беларусы: в 3 т. Т. 1. Введение в изучение языка и народной словесности / Е.Ф. Карский. – Варшава: Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1903. “Беларускі кнігазбор”, 2001. – 466 с.

Романов, Е.Р. Белорусский сборник 1-2: Песни, пословицы, загадки / Е.Р. Романов. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1885. – 468 с.

Сержпутоўскі, А.К. Прымхі і забабоны беларусаў-паляшучоў / А.К. Сержпутоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1998. – 301 с.

Смолік, А.І. Гісторыя беларускай культуралагічнай думкі: вучэб.-метадапам. / А.І.Смолік, Л.К.Кухто; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 236 с.

Тэма 4. Асэнсаванне разнастайных аспектаў духоўнай і матэрыяльнай культуры Рэспублікі Беларусь у перыяд мадэрнізацыі ўсіх сфер жыццядзейнасці беларускага грамадства.

1. Праблемы ўзаемаадносін асобы, грамадства і культуры ў працах беларускіх сацыёлагаў і філосафаў.
2. Даследаванне народных эстэтычных уяленняў беларусаў У. М. Конанам, М. І. Крукоўскім і др.
3. Ітэрпрэтацыя этнакультурных поглядаў беларускіх мысліцеляў айчыннымі даследчыкамі.

Літаратура

Бабосов, Е. М. Структурные модели адаптации индивидов в трансформирующемся обществе / Е.М.Бабосов // Социология. — Мн.: Изд-во БГУ, 1999.— №4.— С.18—28.

Дорошевич, Э., Конон, В. Очерки эстетической мысли Белоруссии / Э. Дорошевич, В. Конон. — М.: Изд-во «Искусство», 1972. — 318 с.

Крукоўскі, М.І. Філасофія культуры: Уводзіны ў тэарэтычную культуралогію: Вучэб. дапам. / Крукоўскі, М.І. Мінск: Універсітэцкае, 2000. — 192 с.

Майхрович, А.С. Поиск истинного бытия и человека : из истории философии и культуры Беларуси / А.С. Майхрович. — Минск : Наука и техника, 1992. — 245 с.

Смолік, А.І. Беларуская культуралогія: гісторыя і сучаснасць / А.І.Смолік; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. — Мінск: БДУКМ, 2014. — 275 с.

Тэма 5. Даследванне феноменаў культуры прадстаўнікамі айчыннай культуралагічнай школы у апошняй чвэрці XX ст.

- 1 Праблема сутнасці архітэктурнай герменэўтыкі І. В. Марозавым.
2. Феномен прыгажосці як прадмет культуралагічных інтарэсаў Ул. Ф. Марозава.
3. Культуралагічны аналіз шматграннасці мастцкай культуры айчыннымі даследчыкамі.

Літаратура

Падокшын, С.А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі. Ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага /С.А. Падокшын. — Мінск:, 1990.

Мартынов, В.Ф. Філасофія красаты / В.Ф.Мартынов. — Мінск: Тетра Системс, 1999 — 336 с.

Морозов, И.В. Архитектурная герменевтика / .И.В.Морозов. — Минск: Пейто, 1999. — 264 с.

Скараходаў, У.П. Сацыядынаміка культуры сучаснай Беларусі / У.П.Скараходаў Мінск: БелДІПК, 2003. — 343 с.

Смолік, А.І. Беларуская культуралогія: гісторыя і сучаснасць / А.І.Смолік; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. — Мінск: БДУКМ, 2014. — 275 с.

Тэма 6. Тыпалагізацыя хрысціянскіх канцэпцый культуры айчыннымі культуралагамі

1. Эвалюцыя тыпаў рацыянальнасці хрысціянскіх канцэпцый другой паловы XX – пачатку XXI в. як аб’ект даследванняў беларускіх культуралагаў.
2. Выяўленне нацыянальнай ідэі ў інтэрпрэтацыі каталіцкіх святароў у працах І. І. Трацяка.
3. Генэзіс стараабрадніцтва на Беларусі як прааблемнае поле А. А. Гарбацкага.

Літаратура

- Гарбацкі, А. А. Стараабрадніцтва на Беларусі ў канцы XVII – пачатку XX ст. / А. А. Гарбацкі. – Брэст: Выд-ва БрДУ, 1999. – 200 с.
- Мартысевіч, А. С. Хрысціянскія канцэпцыі культуры другой паловы XX – пачатку XXI века. / А. С. Мартысевіч // Гісторыя і грамадазнаўства – 2011. – № 3. – С. 3-9.
- Трацяк, Я. Беларускае духавенства (пачатак XX ст. – 1930-я гады) / Я. Трацяк // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 2. – С. 41-48.
- Смолік, А.І. Гісторыя беларускай культуралагічнай думкі: вучэб.-метадапам. / А.І.Смолік, Л.К.Кухто; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 236 с.

Тэма 7. Адлюстраванне працэсаў субкультурызацыі беларускага грамадства ў айчыннай культуралогіі

1. Вызначэнне субкультуры як сегмента дамінантнай культуры ў працах айчынных культуралагаў.
2. Сацыякультурны аналіз субкультурных утварэнняў у грамадстве Рэспублікі Беларусь і КНР.
3. Выяўленне феномена сучаснай субкультуры дзяціства беларускімі культуралагамі.
4. Субкультура студэнцкай моладзі – прадмет культуралагічных даследванняў.

Літаратура

- Гутько, О. Л. Студенческая субкультура Беларуси как отражение трансформации общества : автореф. дис. ... канд. культурологии : 24.01.01 / О. Л. Гутько; Белорус. государств. ун-т культуры и искусств. – Минск, 2009. – 23 с.

Масленченко, С. В. Субкультура и коммуникация: монография / С. В. Масленченко. – Минск : Ин-т радиологии, 2003. – 90 с.

Ойстрах-Демидова, Т. Л. Детская художественная культура / Т. Л. Ойстрах-Демидова. – Минск : ЗАО «Веды», 2003. – 140 с.

Смолік, А. І. Культуралогія дзяцінства: пастаноўка праблемы / А. І. Смолік // Веснік Беларус. дзярж. ун-та у культуры і мастацтваў. – 2020. – № 2 (36). – С. 5-13.

Смолик, А. И. Субкультура молодежи как проблемное поле отечественной культурологии / А. И. Смолик // Современная молодежь и общество: сб. науч. ст. Вып. 8. Социальная, культурная и международная коммуникация молодежи. – Минск : РИВШ, 2020. – С. 69-73.

Тэма 8. Культуралагічны аналіз трансфармацыі сучаснай беларускай культуры

1. Даследванне айчыннымі культуралагамі парадыгмы постмадэрнізма і яе ўплыву на сацыядынаміку беларускай культуры.

2. Выяўленне дэтэрмінантаў, сутнасных прыкмет і тэндэнцый сацыякультурнай дэструкцыі ў перыяд сістэмнай трансфармацыі грамадства.

3. Дэмаграфічная трансфармацыя і яе сацыякультурныя наступствы.

4. Беларуская нацыянальная культура перад выклікам глабалізацыі.

Літаратура

Кухто, Л. К. Социокультурная регуляция демографического поведения субъектов постчернобыльского региона. Автореферат дис. на соискание учен. степени канд. культурологи / Л. К. Кухто.— Минск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, 2003. — 21 с.

Можейко, М.А. Порядок дискурса / М.А. Можейко // Новейший философский словарь: 2-е изд., переработ. и дополн. – Минск: Интерпрессервис; Книжный дом, 2001. – С. 771 – 774.

Саликов, А. Э. Национальная культура в условиях глобализации / А. Э. Саликов // Вести молодеж. науч. о-ва. – 2004. – № 3. – С. 56-58

Смолик, Д.А. Деструктивные механизмы культуры: психоаналитический аспект Д.А.Смолик // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Сер. Гуманітарных навук. – 2004. – № 2. – С. 60-63.

Усоўская, Э.А. Асоба аўтара ў постмадэрнісцкай культуры / Э.А.Усоўская // Культура Беларусі. Навуковы пошук моладзі: Матэрыялы канферэнцыі аспірантаў, 14 мая 1997 г. г. Мінск / Бел. ун-т культуры. – Мінск, 1999. – Вып. 2. – С. 143-148.

Тэма 9. Станаўленне і развіццё айчыннай музейнай культуралогіі

1. Музеефікацыя самабытнай гісторыка-культурнай спадчыны як накірунак культуралогіі.
2. Выяўленне сутнасці музея ў кантэксце культурнай прасторы гістарычнага горада у працах айчынных культуролагаў.
3. Рэцэпцыя праблемы захавання і рэпрэзентацыі аб'ектаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў культуралагічных даследаваннях.

Літаратура

Герасіме́нак, Д. В. Перспектывы захавання і прэзентацыі сядзібна-ландшафтных комплексаў як часткі гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі / Д. В. Герасіме́нак // Роднае слова. – 2017. – № 7 (355). – С 81–84.

Гужаловский, А. А. Музеі Беларусі (1941-1991 гг.) / Аляксандр Гужалоўскі. - Мінск : [б. в.], 2004. - 192 с., [12]

Джумантаева, Т. А. Музеефікацыя культурнай прасторы Полацка: традыцыі і інавацыі. Автэферат дис. на соискание учен. степени канд. культурологии Джумантаева Т. А. / Минск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, 2011. – 24 с.

Краснова Е. Л. Современная экспозиционная пространство музеев Беларусі: коммуникативны аспект. Автэферат дис. на соискание учен. степени канд. культурологии / Краснова Е. Л. / Минск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, 2011. — 23 с.

Смолік, А. І. Музеефікацыя помнікаў культуры Заходняга Паазер'я: праблемы, тэндэнцыі / А. І. Смолік // 90 год Віцебскаму абласному краязнаўчаму музею: матэрыялы навук. канф., Віцебск, 30-31 кастрычніка 2008 / рэдкал. Г. У. Савіцкі і [інш.]. – Мінск: Медысонт, 2009. – С. 4-8.

Шпарло, С. Л. Автэферат дис. на соискание учен. степени канд. культурологии / Шпарло С. Л. Минск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, 2011 – 24 с.

Шпарло, С. Л. Функции и формы деятельности музеев, библиотек, домов культуры: общее и особенное / С. Л. Шпарло // Искусство и культура. – 2020. – № 1 (37). – С 39–42.

4.2 Пералік пытанняў да заліку

1. Айчынныя культуралагічныя канцэпцыі першай чвэрці XX в.
2. Разнастайнасць культурных практык і іх канцэптэуальнае асэнсаванне ў культуралагічным дыскурсе.
3. Інтэрпрэтацыя ідэйных кірункаў беларускага культурна-асветніцкага

і грамадска-палітычнага руху ў Беларусі.

4. Абгрунтаванне сэнсафарміруючай ролі беларускай мовы як ядра культуры.

5. Культурна-антрапалагічная сутнасць мастацка-публіцыстычнай творчасці класікаў беларускай літаратуры.

6. Культуралагічная інтэпрэтацыя культурна-гістарычнага шляху беларусаў.

7. Мадэль культурна-нацыянальнай аўтаноміі беларускіх тэарэтыкаў нашаніўскага перыяду.

8. Сутнаснае вызначэнне беларускага шляху І. Ул. Канчэўскім.

9. Канцэпцыя заходнерусізму і яе крытычны аналіз А. І. Цвікевічам.

10. Канцэпцыя няспыннага адухаўлення быцця М. А. Лоскага.

11. Канцэпцыя этнакультурагенэзу беларусаў.

12. Параўнальныя культурна-антрапалагічныя даследаванні беларускай традыцыйнай культуры.

13. Канцэпцыя культурна-гістарычнага працэса М. В. Доўнар-Запольскім, Е. Р. Раманавым і др.

14. Лінгвакультуралагічны аспект даследаванняў беларускіх фалькларыстаў і этолагаў.

15. Асэнсаванне разнастайных аспектаў духоўнай і матэрыяльнай культуры Рэспублікі Беларусь у перыяд мадэрнізацыі ўсіх сфер жыццядзейнасці беларускага грамадства.

16. Праблемы ўзаемаадносін асобы, грамадства і культуры ў працах беларускіх сацыёлагаў і філосафаў.

17. Даследаванне народных эстэтычных уяленняў беларусаў У. М. Конанам, М. І. Крукоўскім і др.

18. Інтэпрэтацыя этнакультурных поглядаў беларускіх мысліцеляў айчыннымі даследчыкамі.

19. Даследаванне феноменаў культуры прадстаўнікамі айчыннай культуралагічнай школы у апошняй чвэрці XX ст.

20. Праблема сутнасці архітэктурнай герменэўтыкі І. В. Марозавым.

21. Феномен прыгажосці як прадмет культуралагічных інтарэсаў Ул. Ф. Мартынава.

22. Культуралагічны аналіз шматграннасці мастацкай культуры айчыннымі даследчыкам.

23. Тыпалагізацыя хрысціянскіх канцэпцый культуры айчыннымі культуролагамі.

24. Эвалюцыя тыпаў рацыянальнасці хрысціянскіх канцэпцый другой паловы XX – пачатку XXI в. як аб'ект даследаванняў беларускіх

культуралагаў.

25. Выяўленне нацыянальнай ідэі ў інтэрпрэтацыі каталіцкіх святароў у працах І. І. Трацяка.

26. Генэзіс стараабрадніцтва на Беларусі як прааблемнае поле А. А. Гарбацкага.

27. Адлюстраванне працэсаў субкультурызацыі беларускага грамадства ў айчыннай культуралогіі.

28. Вызначэнне субкультуры як сегмента дамінантнай культуры ў працах айчынных культуралагаў.

29. Сацыякультурны аналіз субкультурных утварэнняў у грамадстве Рэспублікі Беларусь і КНР.

30. Выяўленне феномена сучаснай субкультуры дзяцінства беларускімі культуралагамі.

31. Субкультура студэнцкай моладзі – прадмет культуралагічных даследаванняў.

32. Культуралагічны аналіз трансфармацыі сучаснай беларускай культуры.

33. Даследаванне айчыннымі культуралагамі парадыгмы постмадэрнізма і яе ўплыву на сацыядынаміку беларускай культуры.

34. Выяўленне дэтэрмінантаў, сутнасных прыкмет і тэндэнцый сацыякультурнай дэструкцыі ў перыяд сістэмнай трансфармацыі грамадства.

35. Даследаванне дэмаграфічнай трансфармацыі і яе сацыякультурных наступстваў.

36. Беларуская нацыянальная культура перад выклікам глабалізацыі і вызначэнне яе ўплыву на культуру Беларусі.

37. Станаўленне і развіццё айчыннай музейнай культуралогіі.

38. Музеефікацыя самабытнай гісторыка-культурнай спадчыны як накірунак культуралогіі.

39. Выяўленне сутнасці музеяў кантэксте культурнай прасторы гістарычнага горада у працах айчынных культуралагаў.

40. Рэцэпцыя праблемы захавання і рэпрэзентацыі аб'ектаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў культуралагічных даследаваннях.

5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 Вучэбная праграма

Учреждение образования
«Белорусский государственный университет культуры и искусств»

УТВЕРЖДАЮ

Проректор по научной работе БГУКИ

В.Р. Языкович

« _____ » _____ 2019 г.

Регистрационный № УД-___/эуч.

ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ ИССЛЕДОВАНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ БЕЛОРУССКОЙ КУЛЬТУРОЛОГИИ

*Учебная программа
учреждения высшего образования по учебной дисциплине
для специальности II ступени высшего образования
1-21 80 13 Культурология*

Учебная программа составлена на основе образовательного стандарта ОСВО 1-21 80 13-2019 Культурология и учебного плана по специальности 1-21 80 13 Культурология, рег. № Д 21-2-006/пр-тип. от 21.03.2019 г.

СОСТАВИТЕЛЬ:

А. И. Смолик, заведующий кафедрой культурологии учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств», доктор культурологии, профессор

РЕЦЕНЗЕНТЫ:

Л. С. Кожуховская, проректор по международной и научно-методической работе государственного учреждения образования «Республиканский институт высшей школы», кандидат культурологии, доцент;

Е.Л. Иванова, старший преподаватель кафедры истории Беларуси и музееведения учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств», кандидат культурологии

РЕКОМЕНДОВАНА К УТВЕРЖДЕНИЮ:

кафедрой культурологии учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств» (протокол № 12 от 29.05.2019);

президиумом научно-методического совета учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств» (протокол № 5 от 12.06.2019)

Ответственный за редакцию:

Ответственный за выпуск: А. И. Смолик

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Белорусская культурология за четверть столетия своего становления и развития приобрела устойчивый статус социально-гуманитарной науки и учебной дисциплины. Современная отечественная наука о культуре располагает основательным теоретико-методологическим инструментарием, позволяющим постичь глубинные пласты белорусской национальной культуры, выявить содержательное многообразие ее исконных и заимствованных элементов, реконструировать аутентичные формы и архетипы традиционной этнической культуры, составляющей истоки белорусской нации и культурную память народа.

В качестве важнейшего атрибутивного признака креативной научной элиты на информационно-когнитивном уровне выступает наличие существенных достижений в области накопления новых знаний, признаваемых научным сообществом. В конце XX – первой четверти XXI в. белорусскими культурологами подготовлены и опубликованы фундаментальные монографические труды, в которых отображены основные результаты культурологических исследований.

Целью учебной дисциплины является систематизация и углубление теоретических знаний, полученных на первой ступени культурологического образования: предусматривается усвоение проблемного поля фундаментальной и прикладной культурологии.

Задачи:

- показать достижения белорусской культурологии в XX в.;
- охарактеризовать деятельность научно-исследовательских и высших учебных заведений Республики Беларусь в области исследования духовной и материальной культуры;
- обозначить результаты исследовательской деятельности культурологических школ Беларуси;
- определить фундаментальные проблемы теории и истории культуры, являющиеся перспективными направлениями культурологических исследований.

Учебная дисциплина «Проблемное поле исследований в современной белорусской культурологии» изучается с учетом междисциплинарных связей с такими учебными дисциплинами как: культурология, культурная антропология, мифология, философия, социология, история Беларуси, фольклористика, этнология, искусствоведение и др.

В результате изучения данной дисциплины магистранты должны

знать:

систему культурологического анализа на уровнях компаративного, описального, прогнатического;

основные интерпретации сущности и содержания культурного пространства Беларуси в отечественном и зарубежном гуманитарном дискурсе;

– тезаурус, который отображает теоретико-методологические характеристики белорусской духовной и материальной культуры.

– *Уметь*

– интерпретировать взаимодействие белорусской культуры с мировым культурным пространством;

– анализировать культуротворчество субъектов отечественной культуры как способ жизнедеятельности ее креативных смыслов, сконцентрированных в структуре этнонационального текста;

– характеризовать культурное наследие народа как стратегический ресурс развития белорусского общества;

– трактовать тексты белорусской культуры, создавать культурологический контекст и формулировать вербальное высказывание;

– выявлять культурологические маркеры культуры повседневности современного белорусского общества;

– раскрывать созидательную миссию белорусской культуры.

владеть:

– культурологическим анализом-синтезом артефактов культуры;

– мобильной дидактической моделью преподавания культурологической дисциплины;

– методами обобщения, систематизации и обработки результатов социокультурной деятельности с целью использования их для решения научно-исследовательских, научно-практических, прикладных задач.

Изучение учебной дисциплины «Проблемное поле исследований в современной белорусской культурологии» должно обеспечить формирование у магистрантов следующих академических компетенций:

– УК-1. Быть способным применять методы научного знания в самостоятельной исследовательской деятельности, генерировать и реализовывать инновационные идеи.

– УК-4. Владеть методологией научного познания, быть способным анализировать и оценивать содержание и уровень философско-методологических проблем при решении теоретических и практических задач.

– УК-5. Быть способным осуществлять педагогическую деятельность в учреждениях образования, осваивать и внедрять эффективные

образовательные и информационно-коммуникационные технологии, педагогические инновации.

– УПК-1. Владеть коммуникативными знаниями и умениями для работ в междисциплинарной и международной среде.

– УПК-2. Быть способным к участию в разнообразных формах культурно-просветительской деятельности.

– УПК-3. Уметь развивать и поддерживать духовно-нравственные ценности, нормы и идеалы национальной культуры.

– УПК-4. Быть способным понимать и применять в профессиональной деятельности инструменты основных культурологических теорий отечественных и зарубежных научных школ. Уметь работать самостоятельно.

– УПК-5. Уметь использовать информационные технологии в культурологических исследованиях.

– СК-1. Быть способным проводить исследования в контексте современных культурологических теоретико-методологических концепций.

– СК-2. Владеть навыками прогнозирования перспектив развития отечественной культуры.

– СК-3. Быть способным анализировать медиатексты, самостоятельно развивать навыки медиаграмотности.

– СК-4. Владеть навыками сбора, анализа и систематизации теоретического и фактологического материала по проблемам социодинамики белорусской культуры.

– СК-5. Владеть навыками дискурсивной интерпретации текстов культуры.

При изучении дисциплины целесообразно использовать *методы обучения*: объяснительно-иллюстративный, эвристический, кейс-метод (метод ситуативного анализа), метод включенного наблюдения, учебное моделирование практико-ориентированного научного исследования и др.

В рамках формирования современных социально-личностных и профессиональных компетенций будущих специалистов при проведении семинарских занятий использовать методики активного обучения, дискуссионные формы.

Для управления учебным процессом и организации контрольно-оценочной деятельности преподавателям рекомендуется использовать рейтинговые, кредитно-модульные системы оценки знаний магистрантов, вариативные модели управляемой самостоятельной работы.

В соответствии с учебным планом на изучение дисциплины «Проблемное поле исследований в современной белорусской

культурологии» всего предусмотрено 94 часа, из которых аудиторных занятий 20 часов. Примерное распределение часов по видам занятий: лекций – 8, семинаров – 12, КСР – 3 (дневное отделение). Заочная форма обучения: лекции – 6, семинары – 4.

Рекомендуемая форма контроля – зачет, экзамен.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА

Тема 1. Становление и развитие белорусской культурологии как науки на рубеже XX–XXI вв.

Исторические и социально-культурные предпосылки формирования эксплицитного культурологического знания в Беларуси во второй половине XX в. Введение в образовательные программы высших учебных заведений страны культурологии вместо цикла дисциплин марксизма-ленинизма. Становление культурологии как самостоятельного научного направления и специальности высшего профессионального образования.

Организация специального культурологического образования и соответствующей научной структуры культурологического профиля. Введение в Номенклатуру специальностей научных работников Министерства образования Республики Беларусь в составе четырех специальностей: теория и история культуры; историческая культурология; музееведение, консервация и реставрация историко-культурных объектов; прикладная культурология. Открытие Высшей аттестационной комиссией Республики Беларусь ученых степеней доктора и кандидата культурологии по выше названным специальностям.

Тема 2. Социодинамика материальной и духовной культуры белорусов как важнейшее направление исследований отечественных культурологов.

Осмысление Г. В. Вахтомовым генезиса, сущности и специфики конфигурации традиционной культуры Беларуси и ее влияние на устойчивое развитие восточнославянского сообщества.

Исследование динамики этнокультурных процессов пограничья С. В. Донским.

Сохранение самобытности национальной культуры Беларуси в эпоху глобализации – проблемное поле исследований А. Э. Саликова.

Анализ А. И. Смоликом проблем динамики белорусской культуры в контексте гуманитарных и техногенных катастроф.

Взаимодействие традиций и новаций как фактор динамики белорусской духовной культуры – предмет изучения Н. Е. Шелупенки.

Интерпретация Ю. И. Кнатько сущности и содержания современных трансформационных процессов в современном белорусском обществе.

Выявление основных механизмов духовной динамики культуры магнатов Белорусского Понемонья С. А. Пациенко.

Тема 3. Этноконфессиональный аспект исследований в отечественной культурологии.

Старообрядчество на белорусских землях и его изучение А. А. Горбацким.

Анализ проблем типологизации христианских концепций культуры А. С. Мартысевич.

Выявление культурологического аспекта нравственных категорий добра и зла в религиозном мировосприятии И. Л. Коганом.

Культурно-просветительская деятельность белорусских католических священников первой половины XX в. – предмет исследования И. И. Третьяка.

Особенности взаимодействий восточных и западных влияний в процессе формирования культурного наследия греко-католической церкви – один из научных интересов А. А. Суши.

Интерференция христианства в культуре Японии и ее изучение Ю. А. Яроцкой.

Изучение деятельности Православной церкви на территории Беларуси и ее влияние на развитие культурной идентичности Н. В. Самосюк.

Тема 4. Системное исследование проблем формирования и сущностных характеристик наследия белорусских и зарубежных мыслителей.

Осмысление культурологических идей российского философа Серебряного века в трудах Н. А. Волкович.

Характеристика взглядов П. Флоренского на соотношение и взаимодействие культуры и религии, в частности, науки и религии, искусства и религии И. В. Воробьевой.

Реконструкция культурологических идей представителей философского крыла русского символизма Ю. В. Аленковой.

Интерпретация идеи свободы как высшей ценностной универсалии культуры мыслителями ВКЛ – аспект научных изысканий В. Д. Михайлова.

Раскрытие сущности проектов реактуализации традиционных ценностей (К.-О. Апеля и М. Готдинера) в исследованиях И. М. Макаренко.

Тема 5. Культурологическое обоснование социально-культурной значимости художественной культуры Беларуси.

Выявление этнической многогранности белорусской художественной культуры В. П. Скороходовым.

Определение базисных символов белорусской художественной картины мира Л. С. Кожуховской.

Теоретико-методологический анализ музыкального творчества как явления культуры И. М. Шумской.

Исследование развития художественной культуры Беларуси XVIII – первой четверти XX в. в контексте дихотомии Восток–Запад М. М. Соколовской.

Выявление в духовном тезаурусе В. Короткевича образов, символов и идей, которые репрезентируются в ретроспективном и перспективном культурно-национальном пространстве П. К. Банцевичем.

Белорусская утопия и антиутопия как форма углубленного философского постижения сущности эпохи – предмет исследований Т. Ф. Сухоцкой.

Исследование доминирующих общественных идеалов и особенностей их переосмысления в белорусской художественной культуре XIX в. У. А. Жилко.

Выявление универсальных и этнокультурных архетипов в белорусской художественной литературе Е. В. Свечниковой.

Семиотика костюма и его семиотические уровни – проблемное поле исследований О. Ф. Таланцевой.

Тема 6. Разработка концептуальных оснований социокультурной коммуникативной деятельности.

Осмысление моделей коммуникации как формы организации социально-культурного опыта В. В. Волошок.

Особенности симметричных и ассиметричных коммуникативных процессов в культуре – проблемное поле В. В. Сащeki.

Культурологический анализ мультикультурализма как стратегии взаимодействий этнокультурных групп Е. А. Спириной.

Междисциплинарное исследование проблем взаимодействия культур и этнических сообществ Ю. В. Чернявской.

Тема 7. Личность и культура – одно из важнейших направлений отечественной культурологии.

Осмысление сущности, основных форм и социокультурных детерминант самоактуализации личности в техногенном обществе И. Н. Воронович.

Исследование динамики и базовых компонентов ценностных ориентаций военной молодежи С. Л. Вилейко, А. А. Касперуком, Т. И. Яковук.

Анализ методов и форм социокультурной регуляции демографического поведения личности посткатастрофного социума Л. К. Кухто.

Социокультурная деструкция в трансформирующемся обществе и ее влияние на ценностные ориентации личности – объект исследования Д. А. Смолика.

Выявление специфики онлайн-аккультурации личности в глобальном интернет-сообществе Ю. А. Косик.

Обоснование роли медиапространства как одного из факторов процесса инкультурации личности в современных условиях Т. М. Смоликовой.

Тема 8. Концептуализация культурного пространства города как текста культуры – новое направление в белорусской культурологии.

Анализ символов и их значений как элементов памяти культуры в пространстве города О. М. Соколовой. Выявление культуронима Минска в произведениях художественной культуры, посвященных городу.

Определение геокультурного потенциала городов Беларуси в контексте интеграционных процессов Е. Г. Коваленя.

Тема 9. Становление отечественной музейной культурологии.

Проблемы музеефикации уникального культурно-исторического пространства Полоцка в трудах Т. А. Джумантаевой.

Осмысление экспозиционного пространства музея как места репрезентации артефактов культурного наследия белорусов Е. Л. Красновой.

Анализ эволюционного содержания социокультурной деятельности литературных музеев Беларуси И. Г. Лупашко.

Комплексная характеристика процесса музеефикации культурного наследия белорусского сектора Чернобыльской зоны в исследованиях Е. А.

Ковалева.

Систематизация процесса музеефикации усадебно-парковых комплексов Беларуси как фактор актуализации историко-культурного наследия Д. В. Герасименком.

Тема 10. Реконструкция основных концептуальных подходов к проблеме субкультуризации современного общества культурологами Беларуси.

Социокультурный анализ детерминант динамики субкультуры хакеров С. В. Масленченко.

Студенческая субкультура как отражение трансформации белорусского общества – предмет изучения О. Л. Гутько.

Выявление феномена детской субкультуры Т. Л. Ойстрах-Демидовой.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКАЯ КАРТА УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ
(дневное отделение)

Номер раздела, темы	Название раздела, темы	Количество аудиторных часов		Количество часов КСР	Форма контроля знаний
		Лекции	Семинарские занятия		
	Введение				
1	1. Становление и развитие белорусской культурологи как науки на рубеже XX–XXI вв.	2			
2	2. Социодинамика материальной и духовной культуры белорусов как важнейшее направление исследований отечественных культурологов.	1			
3	3. Этноконфессиональный аспект исследований в отечественной культурологии.	1	2		
4	4. Системное исследование проблем формирования и сущностных характеристик наследия белорусских и зарубежных мыслителей.		2		
5	5. Культурологическое обоснование социально-культурной значимости художественной культуры Беларуси.		2		
6	6. Разработка концептуальных оснований социокультурной коммуникативной деятельности.	1			
7	7. Личность и культура – одно из важнейших направлений отечественной культурологии.	1	2		
8	8. Концептуализация культурного пространства города как текста культуры – новое направление в белорусской культурологии.		2		

9	9. Становление отечественной музейной культурологии.	1			
10	10. Реконструкция основных концептуальных подходов к проблеме субкультуризации современного общества культурологами Беларуси.	1	2		
	Всего...	8	12		

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

**УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКАЯ КАРТА УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ
(заочное отделение)**

Номер раздела, темы	Название раздела, темы	Количество аудиторных часов		Количество часов КСР	Форма контроля знаний
		Лекции	Семинарские занятия		
	Введение				
1	1. Становление и развитие белорусской культурологи как науки на рубеже XX–XXI вв.	1			
2	2. Социодинамика материальной и духовной культуры белорусов как важнейшее направление исследований отечественных культурологов.	1		2	Презентация
3	3. Этноконфессиональный аспект исследований в отечественной культурологии.	2			
4	4. Системное исследование проблем формирования и сущностных характеристик наследия белорусских и зарубежных мыслителей.		2		
5	5. Культурологическое обоснование социально-культурной значимости художественной культуры Беларуси.		1		
7	7. Личность и культура – одно из важнейших направлений отечественной культурологии.		1		
8	8. Концептуализация культурного пространства города как текста культуры – новое направление в белорусской культурологии.	1		1	Реферат
10	10. Реконструкция основных концептуальных подходов к проблеме субкультуризации современного общества культурологами Беларуси.	1			
	Всего...	6	4	3	

ИНФОРМАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКАЯ ЧАСТЬ

Литература

Основная литература

1. Арнольдov, А. И. Введение в культурологию: учеб. пособие / А. И. Арнольдov. – М. : Нар. акад. культуры и общечел. ценностей, 1993. – 350 с.
2. Гирц, К. Интерпретация культур / Пер. с англ. / К. Гирц. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 560 с.
3. Грыгаровіч, Я. Д. Прыкладная культуралогія : вучэб. дапам. для студэнтаў спецыяльнасці “культуралогія” ўстаной, якія забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі / Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смолік. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2005. – 216 с.
4. История культурологии / С. С. Неретина [и др.]; под ред. А. П. Огурцова. – М. : Гардарики, 2006. – 384 с.
5. Крукоўскі, М. І. Філасофія культуры : уводзіны ў тэарэтычную культуралогію: вучэб. дапам. / М. І. Крукоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 2000. – 192 с.
6. Левяш, И. Я. Культурология : курс лекций / И. Я. Левяш. – Минск : ТетраСистем, 1998. – 544 с.
7. Мартынов, В. Ф. Культурология. Теория культуры : учеб. пособие / В. Ф. Мартынов. – Минск : АСАР, 2008. – 848 с.
8. Падокшын, С. А. Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры / С. А. Падокшын; [наук. рэд. А. С. Майхровіч]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філасофіі. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 315 с.
9. Смолік, А.І. Беларуская культуралогія: гісторыя і сучаснасць / А.І.Смолік; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 275 с.
10. Смолік, А.І. Гісторыя беларускай культуралагічнай думкі: вучэб.-метада. дапам. / А.І.Смолік, Л.К.Кухто; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 236 с.
11. Языкович, В. Р. Культурология : учеб. метод. пособие / В. Р. Языкович. – Минск : РИВШ, 2010. – 364 с.

Дополнительная литература

1. Бабосов, Е. М. Социальные аспекты научно-технической революции / Е. М. Бабосов. – Минск : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1976. – 480 с.
2. Виндельбанд, В. Философия культуры и трансцендентальный идеализм / В. Виндельбанд // Культурология, XX век : антология / гл. ред. и сост. С. Я. Левит. – М. : Юристъ, 1995. – 705 с. – (Лики культуры).
3. Зубра, А. С. Формирования культуры личности / А. С. Зубра. – Минск : Высш. шк., 2004. — 206 с.
4. Коган, И. Н. Гендерная культурология : культура пола, «пол культуры»./ И. Н. Коган. – Минск : Ковчег, 2003. – 336 с.
5. Конон, В. Очерки истории эстетической мысли Белоруссии / В. Конон. – М. : Искусство, 1972. – 320 с.
6. Мартынов, В. Ф. Философия красоты / В. Ф. Мартынов. – Минск : ТетраСистем, 1999. – 336 с.
7. Морозов, И.В. Архитектурная герменевтика / И. В. Морозов. – Минск : Пето, 1999. – 264 с.
8. Скараходаў, У. П. Сацыядынаміка культуры сучаснай Беларусі / У. П. Скараходаў. – Мінск : БелДППК, 2003. – 343 с.
9. Смолік, А. І. Сацыядынаміка культуры ў посткатастрофным соцыуме / А. І. Смолік. – Мінск : Беларус. ун-т культуры, 1999. – 247 с.
10. Уайт, А. Л. Наука о культуре / А. Лесли Уайт // Антология исследований культуры. – СПб. : Университетская книга, 1997. – Т. 1 : Интерпретация культуры. – С. 141- 156.

Методы и технологии обучения

Для эффективных педагогических методик и технологий, которые содействуют присоединению магистрантов к поиску и использованию знаний, приобретения опыта самостоятельного решения проблем социокультурной практики, относятся:

- технологии проблемно-модульного обучения;
- технологии учебно-исследовательской деятельности;
- проектные технологии;
- коммуникативные технологии;
- игровые технологии;
- метод анализа конкретных ситуаций.

Для управления учебным процессом и организации контрольно-оценочной деятельности преподавателям рекомендуется использовать рейтинговые, кредитно-модульные системы оценки учебной и исследовательской деятельности магистрантов, вариативные модели управляемой самостоятельной работы, учебно-методические комплексы.

В целях формирования необходимой социально-личностной и социально-профессиональной компетентности выпускника УВО в практику проведения семинарских занятий целесообразно внедрять методики активного обучения, дискуссионные формы.

Для определения учебных достижений магистранта возможно использовать критериальные ориентированные тесты. Они представляют собой совокупность тестовых заданий закрытой формы с одним или несколькими вариантами правильных ответов; заданий на установление соответствия между элементами двух вариантов с одним или несколькими соотношениями и равным или разным количеством элементов и вариантов; заданий открытой формы с формализованным ответом; заданий на установление правильной последовательности.

Для определения соответствия учебных достижений магистранта требованиям образовательного стандарта также возможно использовать проблемные, творческие задания, которые предусматривают эвристическую деятельность и неформализованный ответ.

Методические рекомендации по организации и выполнению самостоятельной работы

При изучении учебной дисциплины применяются следующие формы самостоятельной работы:

- работа магистрантов с научной и учебно-методической литературой, с первоисточниками, самостоятельное изучение отдельных вопросов учебной дисциплины, подготовка к семинарским занятиям и экзамену;
- контролируемая самостоятельная работа в виде выполнения индивидуальных заданий, в том числе письменных опросов с консультациями преподавателя;
- подготовка рефератов по индивидуальным темам и представление докладов с презентациями на семинарских занятиях.

Выполненная работа должна отражать степень усвоения магистрантам теоретических вопросов, умение самостоятельно мыслить, логически рассуждать, ставить вопросы, обобщать, определять проблемы, делать выводы.

5.2 Асноўная літаратура

1. *Абдзіраловіч, І.* Адвечным шляхам: Даследзіны беларускага светапогляду / І. Абдзіраловіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 44 с.
2. *Батвінік, М.Б.* Цяпінскі (Амельяновіч) Васіль Мікалаевіч / М.Б. Батвінік // Мысліцелі і асветнікі Беларусі : Энцыкл. даведнік / Беларус. Энцыкл.; Гал. рэд. “Белас. Энцыкл.”: Б.І.Сачанка (гал. рэд.) і інш.; Маст. Э.Э.Жакевіч. – Мінск: БелЭн, 1995. – 671 с.: іл.
3. *Бирало, А.А.* Философия и общественная мысль в Беларуси и Литве в конце ХУ11 – середение ХУ111 в. / А.А. Бирало. – Минск: Изд-во БГУ им. В.И.Ленина, 1971. – 180 с.
4. *Богданович, М.* Белорусское возрождение / М. Богданович // Украинская жизнь. – 1915. – № 12. – С. 17-21.
5. *Бондарь, Ю.П.* Культура как образование / Ю.П.Бондарь, А.И.Смолик; Мин-во культуры и искусств Респ. Беларусь, Беларус. гос. ун-т культуры и искусств; науч. ред. П.И.Бондарь. – Минск: БГУКИ, 2015. – 301 с.
6. *Виппер, Р.Ю.* История Средних веков: курс лекций / Р.Ю.Виппер. – СПб.: СМИОПресс; Мн.: Асар, 2001. – 381 с.
7. *Гарэцкі, М.* Гісторыя беларускай літаратуры. Уклад. і падрыхт. тэксту Т.С. Голуб / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 479 с. [16] л. іл.
8. *Гісторыя сярэдніх вякоў: у 2 ч./ В.А.Прохаў [і інш.]; пад рэд. В. А. Фядосіка, І.А.Еўтухова.* – Мінск: Бел. дзярж. універсітэт, 2002. – 2 ч.
9. *Грыгаровіч, Я.Д.* Прыкладная культуралогія: вучэб. дапам. для студэнтаў спецыяльнасці “Культуралогія” устаноў, якія забяспечваюць атрыманне выш. Адукацыі / Я.Д.Грыгаровіч, А.І.Смолік. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2005. – 216 с.: іл.
10. *Дюби, Жорж.* Европа в Средние века / Ж.Дюби; пер. с фр. В.Колесникова. – Смоленск: Полиграмма; Мн.:Алфавит, 1994. – 319 с.
11. *Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии:* Избр. произ. XVI – начало XIX в. – Минск: Изд-во АН БССР, 1962. – 524 с.
12. *История Средних веков. Европа / А.Н.Бадак [и др.]* – Мн.: Харвест, 2007. – 285 с.
13. *Крукоўскі, М.І.* Філасофія культуры: Уводзіны ў тэарэтычную культуралогію: Вучэб. дапам. / Крукоўскі, М.І. Мінск: Універсітэцкае, 2000. – 192 с.
14. *Майхрович, А.С.* Поиск истинного бытия и человека: Из истории философии и культуры / А.С.Майхрович. – Минск: Навука і тэхніка, 1992. – 245 с.
15. *Падокушын, С.А.* Беларуская думка ў кантэксте гісторыі культуры/

С.А.Падокшын [наук. рэд. А.С.Майхровіч]; Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т філасофіі. – Мінск: Беларус. навука, 2003. – 315 с.

16. *Смолік, А.І.* Беларуская культуралогія: гісторыя і сучаснасць / А.І.Смолік; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 275 с.

17. *Смолік, А.І.* Гісторыя беларускай культуралагічнай думкі: вучэб.-метад. дапам. /А.І.Смолік, Л.К.Кухто; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 236 с.

18. *Спирина, Е. А.* Мультикультурализм как стратегия взаимодействия этнокультурных групп / Е. А. Спирина. – Минск : РИВШ, 2012. – 224 с.

5.3 Дадатковая літаратура

1. *Багушэвіч, Ф.* Творы: вершы, паэма, апавяданні, артыкулы, лісты / Уклад., прадм. Я. Янукевіча; камент. У.Содаля, Я. Янукевіча; Маст. Г. Хінка-Янушкевіч / Ф. Багушэвіч. – Мінск: Маст. літ., 1991. – 309 с.

2. *Казакова, И.В.* История и теория мировой культуры: учеб.- метод. Пособие / И.В.Казакова (авт.-сост.). – Минск: Зорны Верасок, 2010. – 664 с.

3. *Банцэвіч, П.К.* Творчасць Уладзіміра Караткевіча ў кантэксце культуралогіі / П.К.Банцэвіч. – Гродна: ГДАУ, 2007. – 310 с.

4. *Дубянецкі, Э. С.* Культуралогія : энцыкл. давед. / Э. С. Дубянецкі; маст. А. А. Глекаў. – Мінск : БелЭн, 2003. – 384 с.

5. *Киркор, А.К.* Просвещение и народное творчество в Литве / А.К. Киркор // Живописная Россия. Литовское и Белорусское Полесье. – Репр. воспроизведение изд. 1882 г. (Санкт-Петербург). – Минск, 1993. – С. 97-136.

6. *Колас, Я.* Збор твораў: у 14 т. Том 11. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы 1917-1946 гг. / Я. Колас. – Мінск: ” Маст. літ.”, 1976. – 424 с., 8 с. укл.

7. *Колас, Я.* Збор твораў: у 14 т. Том 12. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы 1947-1956 гг. / Я. Колас. – Мінск: ” Маст. літ.”, 1976. – 528 с. 8 с. укл.

8. *Купала, Я.* // Збор твораў у 7 т. Т. 7. Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – С. 212-213.

9. *Левяш, И.Я.* Культурология: Курс лекций / И.Я.Левяш.– Минск:НТООО «ТетраСистемс», 1998.– 544 с.

10. *Мартынов, В.Ф.* Культурология. Теория культуры: учебное пособие / В.Ф.Мартынов. –Минск: АСАР, 2008. – 848 с.

11. Мысліцелі і асветнік Беларусі, X – XIX стагоддзі; энцыкл. давед. / склад. Г. А. Маслыка; гал. рэд. Б. І. Сачанка. – Мінск : БелЭн, 1995. – 671 с.

12. *Никифорофский, Н.Я.* Простонародные приметы и поверья,

суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах / Н.Я. Никифоровский. – Витебск: Тип. А. Кушкова, 1897. – 307 с. и 26 с. примеч.

13. *Романов, Е.Р.* Белорусский сборник 1-2: Песни, пословицы, загадки / Е.Р. Романов. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1885. – 468 с.

14. *Смолік, А. І.* Культура Беларусі XI – XIX стст. / А. І. Смолік. – Мінск : Беларус. ун-т культуры, 1995. – 182 с.

15. *Смолік, А. І.* Культуралогія: тэорыя культуры: вучэбна-метадычны комплекс / А.І. Смолік, Л.К. Кухто, С.Л. Шпарло; Мін-во культуры Рэспублікі Беларусь; Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2017. – 343 с.

16. *Цвірка, К.* Дарогамі Т. Зана / К.Цвірка. // *Полымя*. – 1992. – № 5 – С. 159-172; № 6. – С. 148-165.

17. *Fedarowski, M.* *Ludbiałoruskina Rusi Litewskiej: materiały do etnografii słowenskiej w latach 1877–1893 / przez Michała Fedarowskiego / M. Fedarowski. – Krakow: Wydawnictwo Komisji antropologicznej Akademii Umiejętności, 1902. – 564 s.*